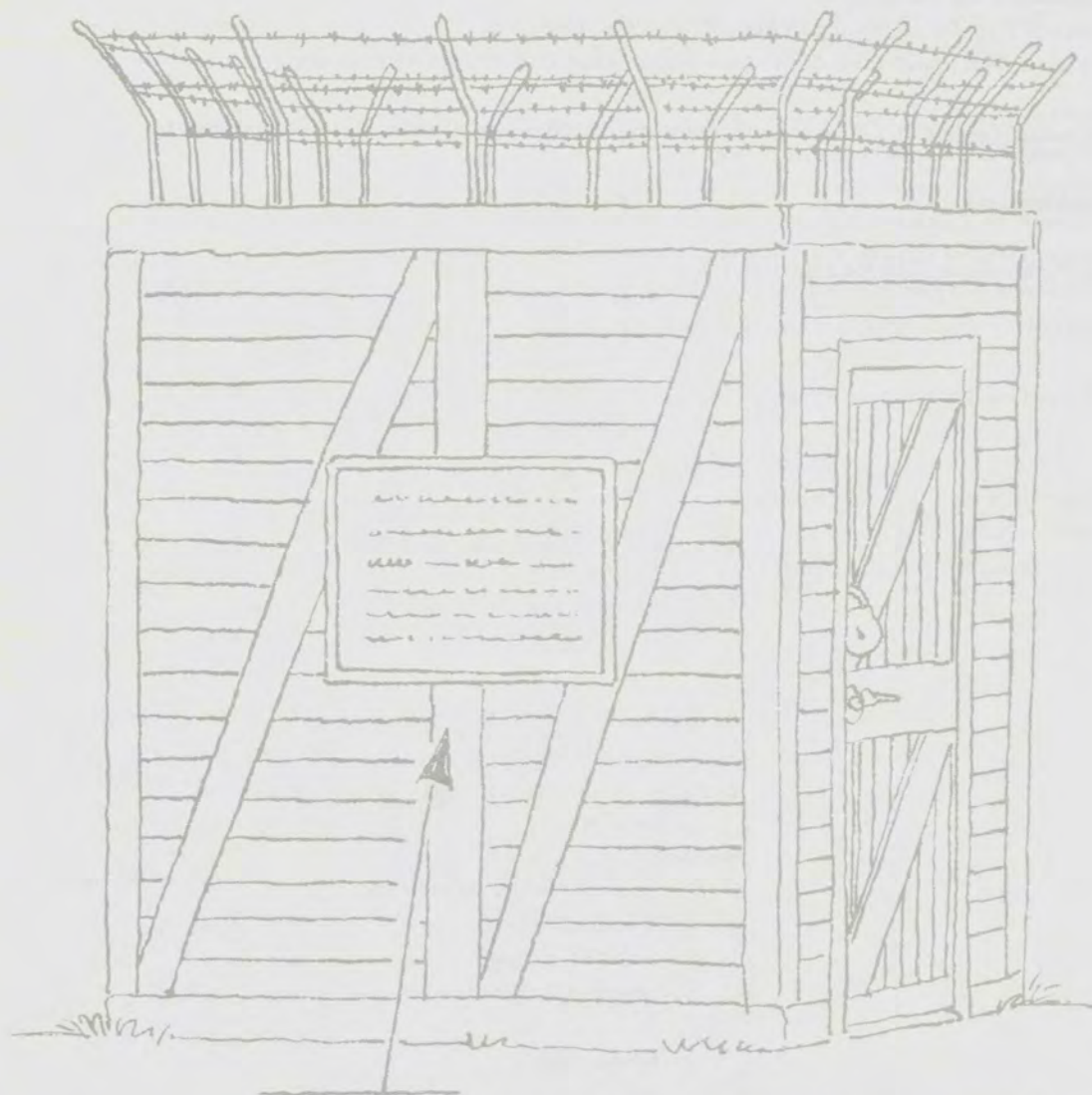

Het samenlevingsgebouw

Sociale vernieuwing en de kwaliteit
van de woonomgeving

ACHTER DEZE SCHUTTING BEVINDT ZICH EEN
PLANTENBAK, OM ONZE BUURT OP TE SIEREN. DEZE
BAK IS GEADOpteERD DOOR 'HOuthANDEL W DE VRIES'
EN 'YZERHANDEL JM KOORNSTRA. U KUNT, MET ACHTER-
LATING VAN LEGITIMATIE BIJ EEN VAN BEIDE FILIALEN
(SCHUIN AAN DE OVERKANT) DE SLEUTEL BEMACHTIGEN
OM DE BLOEMBAK TE BEZICHTIGEN.

INHOUD

Wil van de Leur: Sociale vernieuwing als <i>down to earth</i> -operatie geschetst vanuit het opbouwwerk.	4
Jim Schuyt: Sociale vernieuwing: stadsvernieuwing op herhaling!	15
Gui van Hooijdonk: Sociale vernieuwing en wonen - eerst kijken en luisteren	19
Twee impressies van het congres:	27
Harry van het Erve: De uitdaging aan het opbouwwerk - Oude wijn...	
Cees Ederveen: Niet praten maar doen - Over wat we gaan doen moeten we eerst nog even praten	
Eric de Ceuster: Corporaties en sociale vernieuwing: middenveld, voorhoede of verdediging?	32
Ronde tafelgesprek	50
Beknopt literatuuroverzicht rond buurtbeheer	56

Colofon**UITGAVE:**

Landelijk Platform Opbouwwerk,
 Prinsegracht 51,
 2512 EX Den Haag,
 telefoon 070 - 380 44 31.

Februari 1991

COÖRDINATIE MEDEDELINGEN OPBOUWWERK:

Fenny Gerrits.

REDACTIE EN PRODUKTIE:

Consulentschap Samenlevingsopbouw, Den Haag, en
 Vandelaar Tekstbewerking, Amsterdam.

ILLUSTRATIES:

Lex van de Oudeweetering, Amersfoort.

VORMGEVING:

ontwerpbureau Amsterdam.

DRUK:

Drukkerij SSP, Amsterdam.

ISSN: 0168 - 06 SX

ISBN: 90 - 73837 - 01 - 4

PRIJS: f 14,50

TEN GELEIDE

Het Samenlevingsgebouw - sociale vernieuwing en de kwaliteit van de leefomgeving is de eerste van drie specials over sociale vernieuwing van **Mededelingen Opbouwwerk**, een uitgave van het **Landelijk Platform Opbouwwerk**. De aanleiding voor deze aflevering was het congres dat de **Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting** in september 1990 over dit thema organiseerde.

U vindt in deze uitgave enkele uitgebreide en enkele kortere teksten die bij elkaar een flinke stormloop op het onderwerp inhouden. We hebben getracht sociale vernieuwing zoveel mogelijk vanuit het standpunt van de doelgroepen te benaderen. Geïnteresseerde opbouwwerkers en het middenkader in de volkshuisvesting krijgen hiermee de gelegenheid hun kennis van sociale vernieuwing te verdiepen en hun gedachten erover bij te slijpen.

Het openingsartikel van Van de Leur bestrijkt het onderwerp over een bredere samenhang dan alleen de volkshuisvesting. De tekst van Schuyt is juist bedoeld om die beperking aan te brengen. Van Hooijdonk maakte een rondgang langs verschillende participanten in het land en hij interviewde prof. De Wit. Zijn tekst bevat zodoende informatie, onafhankelijk van de organen die zich op het congres verantwoordelijk maakten als voortrekkers en uitvoerders van sociale vernieuwing: de corporaties en gemeentebesturen. Hun presentatie krijgt commentaar in de impressies van Van het Erve en van Ederveen. De Ceuster redeneert in zijn essay toe naar de actieve invulling die de instellingen aan de sociale vernieuwing kunnen geven. Ter afronding is er het verslag van een ronde rafelgesprek, december 1990, dat zich toespitste op buurten, corporaties en lokale politiek.

Op de laatste pagina's staat een korte lijst van literatuur over buurtbeheer en sociale vernieuwing, samengesteld door Gui van Hooijdonk. Ook De Ceuster verwijst naar literatuur.

Een financiële bijdrage van de SEV maakte deze uitgave mede mogelijk. Niet alleen deze editie zal er steviger en fraaier uitzien dan de normale nummers van **Mededelingen Opbouwwerk**. Ook de twee andere sociale vernieuwingsnummers zullen een andere presentatie kennen. Deze edities zullen in juni en oktober verschijnen. De uitgever wil hiermee het belang van aandacht voor het thema onderstrepen.

De alerte Loesje zei op een van haar affiches: "Sociale Vernieuwing komt van boven, zoals vroeger de zegen". Publicisten die meer woorden nodig hadden wezen erop dat sociale vernieuwingen historisch gezien eerder de route van rokerige stamtafels, vlugschriften en straten en pleinen volgen, dan dat zij bij regeringsproclamatie ingevoerd worden. De afkondiging ervan droeg dan ook iets in zich van het uit de psychotherapie-literatuur bekende paradoxale gebod: "wees spontaan".

Sociale vernieuwing als down to earth-operatie geschetst vanuit het opbouwwerk.

Introductie: betrekkelijke beschouwingen

Anderen zagen in de introductie van het sociale vernieuwingsbeleid een briljante schijnbeweging: na acht jaar van hardhandige en consequente ontrieving van de onderkant van de samenleving en de even consequente bloei van de economische bovenkant werd de eenvoudige logica van een inhaalmanoeuvre ontweken door het poneren van een andere logica: nu de economische vernieuwing geslaagd is, volgt de sociale vernieuwing.

Maar ook werd gewezen op juist de noodzaak van een regeringsinitiatief: Nederland staat overvol met competentiebouwsels van allerlei aard als vrucht van een volstrekt uit de hand gelopen specialisatie en fragmentatie. Langs de lijnen van - uiteraard - onderscheiden bureaucratische regimes zijn de bouwsels uitsluitend fictief geordend. En de voornaamste produkties zijn: uit- en aanbouw, nieuwe tokovorming en verwijzing. Weliswaar gaat het hier om een uit den treure geregistreerd vraagstuk, maar pas vrij recent - de wal keert het schip - stond vast dat flink wat opschoonwerk geen kwaad kan.

Dan is er nog de exegese die de *Binnenhofwatchers* van de sociale vernieuwing gaven. Zij wezen op de lijm- (ook wel cement-) functie die de slogan heeft voor de thans regerende CDA-PvdA-coalitie. Het CDA had in deze optiek na de eerste twee kabinetten Lubbers dringend behoefte aan een sociale *face-lift*, terwijl de PvdA het zich niet eens zou kunnen permitteren mee te doen aan een regering zonder sociaal smoelwerk. Voilà, de accoladefunctie van de sociale vernieuwing met als minder geafficheerd onderkopje de uitspraak van Zeeuws Meisje: "... en geen cent te veel hè". Niet volledigheidshalve, maar wel ten slotte, was er de categorie van Opportunistische Observatoren van wie de diagnose globaal als volgt luidde: onder de sociale

vernieuwing ligt geen heldere politieke conceptie, laat staan overeenstemming. Mede daarom worden niet alleen de verkeerde prioriteiten gekozen, maar is het ook zo dat de zaak aan alle kanten rammelt, zowel teveel als te weinig zaken omvat en noodzakelijkerwijs verkeerd afloopt. Wellicht moet dat ook eerst gebeuren en in de tussentijd moet niemand zich ervoor generen om wanneer ie lokaal ruimte of perspectief ziet, daar gebruik van te maken.

Alle genoemde overwegingen omvatten werkelijkheids-elementen. En voor welke "mix" dan ook gekozen werd; aannemelijk is dat deze goeddeels positie en ambities van de analist weerspiegelde.

Overeenkomst en verschil.

Voor het opbouwwerk is het rekening moeten houden met een veelheid van politieke en institutionele motieven en belangen geen nieuwe zaak. De eerste fasen van de aanpak van een meervoudig vraagstuk als de stadsvernieuwing eind jaren zestig, begin zeventig, tonen opmerkelijk veel overeenkomst met de actuele situatie rondom het beleidsstuk van de sociale vernieuwing.

Er zijn evenwel ook aanmerkelijke verschillen. Tenminste twee daarvan lijken essentieel:

1 - in het stadsvernieuwingsvraagstuk vervulden de betrokken bewoners zelf een zeer krachtige vliegwiel-functie en de daaruit resulterende indringende appèls vonden gehoor en steun in een maatschappelijk klimaat. De realiteit van de verkrotting en de historische worteling in de buurten en wijken werden op alle niveaus begrepen en legitiem geacht.

In de actuele maatschappelijke situatie is sprake van een hoge mate van fragmentatie en (relatieve) ontworteling in de buurten en wijken; is de verdichting van het aantal (deel)vraagstukken toegenomen en komen titels waarop mensen zich onverdeeld verenigen aanmerkelijk moeizamer tot stand. Tevens zijn de sociaal-economische voorwaarden waaronder de betrokken

groepen moeten opereren aanmerkelijk verslechterd, en is er geen sprake van een gehoor en steun biedend maatschappelijk klimaat.

2 - Een tweede essentieel verschil zit in de gelijktijdige introductie van verscheidene aan te pakken terreinen, die weliswaar binnen één beleidsnota samengebracht zijn doch zorgvuldig gescheiden blijven. Tezelfdertijd beoogt men ook nog bestuurlijke vernieuwingen, deels besloten liggend in omvangrijke decentralisatieoperaties, deels besloten in opties inzake ontkokering en vermindering van bureaucratie.

De genoemde factoren bieden zicht op een situatie waarin geen heldere hiërarchie van waarden, normen en doelstellingen bestaat of valt aan te brengen aangaande het centrale thema van de sociale vernieuwing. Wel zijn er noties, sleutelbegrippen als het doorbreken van isolement en apathie, kansvergroting en participatiebevordering, die richtinggevende elementen weergeven. Daarnaast is er door bewindslieden en anderen geconstateerd dat van een aantal lopende PCG- en opbouwprojecten kan worden gezegd, dat zij reeds een sociale vernieuwingspraktijk *avant la lettre* vormen. Waarmee de verleiding ontstaat sociale vernieuwing te reduceren tot het *doorgaan met lopende zaken*. Dan zouden evenwel belangrijke kansen blijven liggen, aangezien regeringsbeleid en de nota "Sociale Vernieuwing, Opdracht en Handreiking" zowel meer bieden als vragen.

De ingrediënten.

Met een beetje goede wil vallen aan deze nota immers de volgende ingrediënten voor een aanpak te ontlenuen:

1 legitimatie van de sociale vernieuwing. Het is een onmiskenbaar gegeven dat van regeringswege een breed sociaal vernieuwingsbeleid tot een van de centrale beleidsonderwerpen is gemaakt. Daarmee krijgen sociale vernieuwingsaanpakken een nadrukkelijke politieke legitimatie en zijn overheden en volksvertegenwoordigers op dit punt aanspreekbaar en medeverantwoordelijk.

2 sturing en lokatie. Als beleidsuitgangspunt ligt vast dat de sturing van dit beleid toevalt aan het lokale niveau. En het ligt in de rede van het onderwerp zelf dat ook binnengemeentelijk dit uitgangspunt gevolgd wordt. Daarmee is in beginsel een ruime mogelijkheid aanwezig om optimaal rekening te houden met sociaal economische en sociaal-culturele karakteristieken ter plaatse; en gelet daarop aktiveringsprocessen in gang te zetten.

3 financieringskader. Er is een financieringskader aangegeven waardoor reikwijdte en inzet van het sociale vernieuwingsbeleid gegeven zijn. Dat feit ligt er, ondanks de *sigaar uit eigen doos*-constateringen en niet aflatende centrale regelneefneigingen.

4 inhoudelijke terreinen. Er zijn terreinen aangegeven waarop de Sociale Vernieuwing zich kan concentreren, waardoor het risico dat het *over alles en dus niks* gaat aanmerkelijk ingeperkt is. Die inhoudelijke terreinen zijn:

- arbeid, inkomen en scholing
- kwaliteit dagelijkse leefomgeving
- innovaties op sociaal en cultureel terrein.

5 probleemtoespitsing. Er zijn ook probleemtoespitsingen aangegeven, waardoor de keuze van in gang te zetten processen en te bereiken resultaten verhelderd wordt. Als zodanig zijn ondermeer aangeduid de verdichting van allerlei problemen in bepaalde territoria en bij bepaalde groepen (vindplaatsindicatie), gebrekkige samenwerking in de aanpak van problemen (coöperatieindicatie), belemmerende regelgeving en procedures alsmede lokettisme (debureaucratiserings-indicatie), apathie, vereenzaming, non-integratie, verhouding rechten en plichten (verantwoordelijkheidsindicatie).

6 oplossingsrichtingen. Deels liggen er al oplossingsrichtingen besloten in de geduide problemen. Zo is er de noodzakelijke aktivering tot het (her)nemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid door individuen, groepen en organisaties van burgers; is er de doorbreking van *tokogerichtheid* van instanties en instellingen ten gunste van oplossingsgerichte samenwerking; en wordt gewezen op het belang van integrale beleidsvorming.

Het bovenstaande overziende lijkt er weinig aanleiding voor de her en der geventileerde schamperheid als zou het bij sociale vernieuwing slechts om *gebakken lucht* gaan. Toch is een zeker cynisme op zijn plaats: de veronderstelde oplossers van de problemen zijn immers deels ook de veroorzakers ervan. En erger nog: aangezien eigen *tokobelangen* zelden met het maatschappelijk belang plegen samen te vallen, is de van regeringswege verstrekte opdracht paradoxaal.

Hoe wáár is immers wat de Rotterdamse burgemeester Dr. Bram Peper vele jaren geleden neerschreef over instituties: "Men mag geen masochisme verwachten"?! Daar komt nog bij dat al jaren vóór het gebod van de

sociale vernieuwing van kracht werd, dat van de *no nonsense* met kracht werd geponeerd. En de aan dat gebod gegeven uitwerking en controle op naleving kreeg veeleer vorm in binnensectorale resultaatsvergelijkingen, dan in ruimhartige, op coöperatie gerichte analyse en aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Zo is in de woningcorporatiewereld al jaren de toon gezet voor efficiënt ruimteverhuur, met het staaroom ferm gericht op de jaarrekening. Een *kubieke meter-management* dat juist floreert op basis van het wegwuiven van allerlei zaken die niet gerekend kunnen worden tot de *hard core* van de verhuurbusiness. De actuele opwekking aan de woningcorporaties om te herontdekken dat hun oprichters iets meer beoogden dan een geoliede exploitatie van bouwlichamen, staat op enigszins gespannen voet met de managementoptiek.

Kortom, de "Opdracht en Handreiking" mogen dan concreter en preciezer zijn dan menigeen wilde of kon geloven: de gevangenheid in een voorgegeven geheel van belangen en verhoudingen van al die instanties en instellingen - waaraan het sociaal vernieuwingsstreven opgehangen is - vormt een niet te onderschatten hinderpaal.

Geen Simplistisch Verbond.

Het is van belang om even bij de obstakels stil te staan, omdat de illusie van een *simplistisch verbond* lelijk op kan breken. Een illustratief voorbeeld is natuurlijk dat de regering zelf al morrelde aan de condities voor de sociale vernieuwing. Terwijl het stadsvernieuwingsbudget als aparte prioriteit tegelijk essentieel is voor het brede sociale vernieuwingsbeleid, werden bezuinigingsvoornemens daarop aangekondigd. Een dergelijke actie is niet alleen budgettaire vervelend. Erger is de impliciete boodschap die er uit af te lezen valt: "sociale vernieuwing vormt weliswaar het centrale beleidsissue van dit kabinet, maar wel in alle betrekkelijkheid, hoor". Wie werkelijk iets wil, zendt bij de aanzet van een nieuw beleid niet een dergelijk "signaal" uit. Dubbelzinnigheden betekenen een relatieve ontmoediging van initiatiefnemers en een knipoog naar degenen die de sociale vernieuwingsbeker toch al liever voorbij zagen gaan. Vanuit de lokale praktijk gezien leverde de regering met dergelijke acties budgettaire en psychologische obstakels aan. Naar bekend heeft de regering deze bezuiniging inmiddels onder druk weer ingeslikt.

Het is duidelijk dat binnen lokale situaties ook obstakels door lokale overheden, instanties en instellingen gecreëerd kunnen worden. Een voor de hand liggende variant daarvan is het etiketteren van al bestaande normale productieprocessen als sociale vernieuwing bij uitstek. Een andere is het drukken van het stempel der sociale vernieuwing op eigen ambities, zoals de voorzitter van de Emancipatieraad deed toen zij via de media

liet weten, dat zelfverdedigingscursussen voor vrouwen sociale vernieuwing bij uitstek zijn.

Een principiële obstakel voor sociale vernieuwing is evenwel van geheel andere aard. Om apathie te doorbreken en oplossingen van vraagstukken over de grenzen van sectoren heen bereikbaar te maken en verantwoordelijkheden te activeren, moeten veel instanties en instellingen samen werken. Die *joint effort* is met name gericht op zwakke situaties en groepen.

Er doemen dan twee essentiële bedreigingen op:

1 een **doel-middelverwisseling**, waarbij investering in samenwerkingsprocessen tot waarde en produkt op zich worden;

2 een **intersectorale samenspanning** van instituten en instanties ten laste van mensen die in het geding zijn.

Het eerste gevaar is zeker aanwezig, omdat naast (kans)positieverbetering van achtergestelde groepen sectordoorbreking en ontkokering herhaaldelijk ook als een beoogd produkt der sociale vernieuwing worden genoemd. En juist omdat beide elkaar niet hoeven te bijten, kunnen hier grote problemen ontstaan wanneer niet op voorhand vastgesteld is, dat samenwerkingsprocessen vooral instrumentele betekenis hebben.

Het risico van een intersectorale samenspanning van instituten en instanties ten laste van de mensen die in het geding zijn, is evenmin denkbeeldig. Een pregnant en omvattend voorbeeld vormt in dit verband de geschiedenis van het Woonwagenebeleid. Geschraagd door wetgeving werd de totstandbrenging en exploitatie van een beperkt aantal grote regionale woonwagencampen gerealiseerd, waarheen de woonwagenebouders gedwongen moesten verhuizen. Alle levenssferen kwamen onder één regie waar men over de gegevens beschikte en de deelbesluiten kon nemen: ruimtelijke ordening, volkshuisvesting, welzijn, speciaal onderwijs en de werkgelegenheid. Het aan die exercitie ten grondslag liggende beleidsconcept was zowel helder als tot falen gedoemd. Vervolgens werd een nieuw beleidsconcept ontwikkeld, inhoudende de realisatie van vele kleine kampjes in directe ruimtelijke relatie tot de burgersamenleving.

Een en ander impliceert dat - afgezien van allerlei andere lasten en problemen - de betreffende bevolkingscategorie binnen het tijdsverloop van zo'n 25 jaar twee totalitaire - want onontkoombaar en alles omvattende - ingrepen in haar bestaan heeft moeten ervaren. Ontregelingen van een dergelijke aard blokkeren de toch al beperkte kansen op een positieve spiraalwerking. Deze ervaringen moeten een les vormen voor degenen die zo voortvarend de stichting van speciale asociale-woonblokken propageren als sociale vernieuwingsinventie tegen onmaatschappelijk woongedrag.

Juist omdat veel inspanningen in het kader van de sociale vernieuwing de samenwerking tussen allerlei instanties en instellingen van node hebben, dienen de risico's van doel-middelverwisseling en "samenspanning" uitgebannen te worden. Daar zijn - in samenhang - twee voor de hand liggende mogelijkheden voor, te weten rechtstreeks contact tussen de verantwoordelijke lokale politici en de al dan niet georganiseerde betrokken groepen burgers; en het (blijven) onderscheiden van ondersteuning en activering van de betrokken groepen en buurten als een specifieke taakstelling: het opbouwwerk.

Het is van belang vast te kunnen stellen of en in welke mate beleidsprogramma's, projecten en campagnes sociaal vernieuwend zijn.

En wel om de volgende redenen:

- 1 om te bevorderen** dat de inzet van mensen en middelen ook inderdaad sociaal vernieuwend plaats heeft;
- 2 om te vermijden** dat allerlei orthodoxe inspanningen ten onrechte als sociaal vernieuwend ten tonele worden gevoerd;
- 3 om te herkennen** wat sociaal vernieuwend is: immers precies hetzelfde project kan in de ene situatie een krachtige sociale vernieuwing zijn en in een andere setting niets anders betekenen dan *meer van hetzelfde*.

Essenties van sociale vernieuwing.

Binnen de bestaande randvoorwaarden vallen drie essenties aan te wijzen die in onderlinge wisselwerking indicaties opleveren voor de sociaal vernieuwende merites van beleidsprogramma's, projecten en campagnes.

Die essenties zijn:

- subjectivering
- dynamisering
- besluitvorming

Subjectivering.

Subjectivering - sturing door mensen zelf - dient een essentieel kenmerk van alle sociaal vernieuwende activiteit te zijn. Allereerst omdat dit kenmerk borg staat

voor de *belichaming* van sociale vernieuwing.

Het doorbreken van apathie, het betrekken bij de samenleving van buitengesloten, geïsoleerde groepen, het activeren van persoonlijke verantwoordelijkheden, het opheffen van de anonimiteit van veel transacties in de samenleving, het verleggen van verantwoordelijkheden naar mensen, groepen en organisaties zelf: aan al deze doelen en taken kan alleen maar effectief gewerkt worden wanneer mensen, burgers zelf schragende en dragende posities, functies en rollen gaan vervullen in en bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Ter illustratie: er zijn zeer grote verschillen in uitkomst vast te stellen tussen een stadsvernieuwingsaanpak waarbinnen het technische *verbouw*proces en het sociale *opbouw*proces geïntegreerd en evenwichtig hand in hand gaan; en een stadsvernieuwingsaanpak waarbinnen een geoliede stadsvernieuwingsmachinerie de wijk *een beurt* geeft. De bijdrage van de betrokken mensen en groepen moet vitaal en onmisbaar zijn, en participatie-appèls moeten verder gaan dan een beroep op partiële consumentenrollen, anders kan een beleidsprogramma, project of campagne niet sociaal vernieuwend zijn.

Zo is het mogelijk een woonwensenonderzoek onder ouderen in een stadsvernieuwingswijk uit te zetten bij een onderzoeksbureau. Dat leidt ongetwijfeld tot een goed verzorgde rapportage. Maar het is ook mogelijk om zo'n onderzoek goed voorbereid te laten verzorgen door een werkgroep van de bewonersorganisatie. Het resultaat blijkt dan niet alleen een onderzoeksrapport over woonwensen te zijn, maar ook de neerslag te bevatten van gesprekken en aansluitend initiatieven ten dienste van oudere buurtbewoners: omdat de ouderen die geënquêteerd werden, ongevraagd ook heel andere aspecten van hun woon- en leefsituatie naar voren brachten. Zo werden een kleine vijftien jaar geleden in het land vele initiatieven genomen om te komen tot *woningverbeteringsbureaus* voor de aanpak van oude buurten met veel verbrokkeld particulier woningbezit. De oorsprong daarvan lag veelal bij bewonersorganisaties. In vele steden leidde dit tot territoriumgevechten tussen bewonersorganisaties en gemeentelijke diensten: diende er een 'eigen' bureau van de

bewonersorganisatie(s) te komen - het private model, dan wel een filiaal van de Gemeentelijke Dienst - het publieke model.

In Leeuwarden werd indertijd door de gemeenteraad het pleit beslecht ten gunste van het voorstel van de samenwerkende bewonersorganisaties. In andere steden werden ambtelijke bureaus geïnstalleerd. Bekend is de jarenlange strijd van de Utrechtse bewonersorganisatie van Oudwijk tegen de gemeentelijke dienst ROVU over dit onderwerp. De intuïtie en de rol van een gemeenteraad zijn in dit soort gevallen essentieel; het is niet zo dat in een geval als het geschetste er een politieke keuze *ten principale* voorligt. Aan de orde is een weging van vele factoren, waaronder de politiek wenselijk geachte ontwikkeling van het samenlevingsklimaat. Uit oogpunt van maatschappelijke identificatie en respectabiliteit kan het neerleggen van die verantwoordelijkheid bij een goed ingebedde 'Stichting Bouwbureau' aanmerkelijke meerwaarden opleveren boven de detachering van een ambtenaar of twee. Maar ook dat is geen wet van Meden en Perzen.

Subjectivering als essentie van sociale vernieuwing is in hoge mate het opnieuw beantwoorden van de vraag of tal van diensten en producties op het juiste niveau en in het juiste verband tot stand komen en behartigd worden. Is er niet teveel gemonopoliseerd, weggezogen uit meer primaire samenlevingsverbanden? Zo ver weg dat voor de subjecten - de burgers - de aanhechtings-, c.q. sociale produktiviteitskansen te gering geworden zijn.

Hier ligt een valkuil. Het staande beleid heeft de neiging zich bij dit soort vragen te fixeren op welzijnsvoorzieningen en niet op de economie, op nutsvoorzieningen, op volkshuisvesting en op het ruimtelijk beheer. En het gaat juist zeer indringend om die 'harde' sectoren: welzijnsvoorzieningen werden veelal ontwikkeld als compensatie voor vervallen - of niet tot stand gebrachte - mogelijkheden om mededragers te zijn van verantwoordelijkheden op vitale terreinen. De thans verloederende naoorlogse monofunctionele hoogbouwwijken leveren het droeve voorbeeld van een

betonnen kansenreductie. Subjectivering als essentie van sociale vernieuwing is dan ook in geen enkel opzicht een vorm van psychologisering of agogisering, maar het teweegbrengen van een grotere transparantie tussen de 'leefwereld' en de 'systeemwereld'.

Dynamisering.

Dynamisering is een tweede essentieel aspect van sociale vernieuwing. Samenwerkings- en samenlevingsverbanden dienen gedynamiseerd te worden. Nieuwe en vernieuwende interacties en transacties tussen mensen, groepen, organisaties en instanties onderling moeten tot stand gebracht worden. Nieuwe en vernieuwde produktie- en samenwerkingsvormen en verantwoordelijkheidsverdelingen komen tot stand.

Sleutelbegrippen om die noodzakelijke dynamisering te peilen, zijn:

- aktivering
- participatie
- structurering

Het is mogelijk daarin een fasering te onderkennen: door aktivering komt dan participatie tot stand, waarin en waardoor (nieuwe) structurering tot stand komt. Maar dat is geen noodzakelijke volgorde. Afhankelijk van situatie en onderwerp kan ook de weg andersom geboden zijn: het aanbieden van een (aantrekkelijke) nieuwe structurering kan participatie aanzuigen en een aktiverende werking hebben. Een arbeidsmarktvoorbeeld van de eerste route levert de zogeheten Maatwerk aanpak: door bezoeken thuis en gesprekken wordt een slecht geschoolde, langdurig werkloze geaktiveerd. Dat leidt tot deelname aan een cursus of opleiding (participatie) waarna deze zijn of haar (her)intrede in het arbeidsproces doet (structurering).

Een voorbeeld van de andere route, waarin meerdere doelstellingen worden gecombineerd, zou het volgende kunnen zijn. In een hoogbouwwijk wordt het begin van een structurele leegstand vastgesteld. Tevens blijkt uit een bewoners(zelf)onderzoek dat een aantal vrouwen en mannen wil (her)intreden op de arbeidsmarkt, maar wegens omstandigheden staat vast - bv vanwege

verzorgingstaken of een handicap – dat dit werk dicht bij huis gelokaliseerd moet zijn. Men sluit een principe-overeenkomst met een verzekeringsconcern dat arbeidskrachten nodig heeft. Tevens stelt een woningbouwvereniging een flat-etage ter beschikking die (gedeeltelijk) kantoorbestemming kan krijgen. In samenwerking met het Arbeidsbureau en een opleidingscentrum vindt scholing plaats. En drie maanden later verricht de voorzitter van de wijkorganisatie de opening van het 'Telewerkcentrum Sterreflat'.

Dynamisering als kenmerkend voor sociale vernieuwing valt (samenvattend) dus als volgt te peilen:

- 1** In welke mate is sprake van **aktivering**: doorbreken van apathie en isolement bij mensen, hun groepen en organisaties en bij instellingen?
- 2** In welke mate is sprake van **participatie**: bewerkstelligen van nieuwe en vernieuwende interacties en transacties tussen mensen, groepen, organisaties, en instanties rond specifieke doelstellingen?
- 3** In welke mate is sprake van **structurering**: bewerkstellingen van nieuwe en vernieuwende samenwerkings- en produktievormen en verantwoordelijkheids-toedelingen?

Dynamiseringsprocessen waarin zeer ongelijksoortige partners en partijen investeren, dienen – op straffe van mislukking en teleurstelling – gericht te zijn op de aanpak van welomschreven maatschappelijke vraagstukken.

Besluitvorming.

Een derde essentie van sociale vernieuwing is dat er besluitvorming plaatsvindt die vernieuwing mogelijk maakt, *faciliteert*. Bij de al dan niet sociaal vernieuwende aanpak van praktisch elk maatschappelijk vraagstuk valt een veelheid van betrokken personen, organisaties en instanties aan te wijzen. Het concreet benoemen van alle bij een uitdaging betrokken partijen levert niet onmiddellijk verheldering. Wie het over 'de gemeente' heeft verwijst in feite naar een conglomeraat van onderdelen met zeer onderscheiden taakstellingen en bevoegdheden.

Voorzover besluitvorming betrekking heeft op het publieke domein functioneert in feite een intersysteem van besluitvorming, waarbij te onderscheiden valt in:

- 1 intenderende** beslissingen: de wilsbeslissingen zoals bv een bewonersorganisatie, een bedrijf of een particuliere instelling die treft;
- 2 werk**beslissingen: voorbereidende, ondersteunende en technische besluiten, zoals deskundigen die nemen binnen een aan hen verstrekte opdracht;
- 3 legaliserende** beslissingen: besluiten van de gemeenteraad.

Cruciale functie gemeenteraad.

Aangezien het publieke domein zeer uitgebreid is, moet de positiekeuze van de lokale politici inzake hun verantwoordelijkheid voor de sociale vernieuwing als bijzonder belangrijk aangemerkt worden.

Gemeenteraadsleden hebben in hoofdlijn twee rollen: – zij zijn volksvertegenwoordiger in de zin van gekozenne; – zij zijn medebestuurder van een dikwijls omvangrijk apparaat.

In de afgelopen decennia is het zwaartepunt onverbidde-lijk en nadrukkelijk komen te liggen bij die tweede rol. Dit gegeven vormt niet de verklaring van, maar wel één contributie aan de politieke desinteresse, zoals die heerst in de wijken waarop veel sociale vernieuwingsinspanning zich richt. De suggestie dat politici 'de buurt in moeten' is sympathiek, maar gaat goeddeels voorbij aan de onderliggende vraagstukken. Sociale vernieuwing vraagt ook om een herijking van politieke verantwoordelijkheid. Belangrijk ijkpunt vormt de besluitvorming over de organisatie van de sociale vernieuwing. Waar mogelijk dient die organisatie zodanig te zijn, dat tussen de gemeenteraad(sleden) en bewoners(organisaties) op concrete besluitvorming gerichte informatie- en beïnvloedingsprocessen een feit worden. Zolang volksvertegenwoordiger en burger uitsluitend van gedachten kunnen wisselen over reeds gespeelde wedstrijden hebben opties als 'de buurt in' voornamelijk rituele betekenis. Zolang én het raadslid én de niet ter stembus getogen buurtbewoners weten, dat het besluitvormingscircuit een rijstebrijberg is aan weerskanten waarvan zij gezeten zijn, hebben zij elkaar weinig te vertellen. Het is mogelijk om – zonder te vervallen in illusies rond een soort "dorpspompdemocratie" – de gemeenteraad vitaler in de positie te brengen, dat zij verschillende belangen, opties en plannen afwegend tot besluiten komt. Het is mogelijk om de zwakste actoren in de lokale samenleving zó van ondersteuning te voorzien, dat zij tot meningsvorming en initiatieven komen op terreinen die hen (mede) aanbelangen.

Wanneer codering en decodering van maatschappelijke berichtgeving en maatschappelijke initiatieven aan de onderkant uitsluitend dóór of via ambtelijke projectgroepen of andere samenwerkingsverbanden van instanties en instellingen geschieden, zullen de uitkomsten niet vernieuwend zijn. En evenmin zal de politieke apathie dan afnemen.

Uitgelezen momenten voor de hierboven bepleite rechtstreekse dialoog zijn:

- 1 de vaststelling van prioriteiten.** De beperkte publieke middelen en de beperkte participatiecapaciteit in de wijk of buurt maken dat niet alles in eens kan;

een rechtstreekse dialoog hierover, gevolgd door politieke besluitvorming markeert de specifieke taak van de gemeenteraad.

2 de vaststelling van ontwerpaanpakken en oplossingsroutes. Aangezien in hoge mate geldt: 'er komt uit wat er in gestopt wordt' ligt hier een cruciaal politiek besluitvormingsmoment: in welk verband (welke actoren) en op welk niveau (in de buurt, stedelijk, laag- of hoog-institutioneel) krijgt een aanpak vorm; en welke resultaten (b.v. gewijzigde verhoudingen in verantwoordelijkheden, vergrote draag- en daadkracht bewonersorganisaties, vergrote participatie van het bedrijfsleven enz.) dienen geëffectueerd te worden?

3 evaluatie en bijstelling. Het werk, eenmaal in uitvoering, dient op gezette tijden onder de loupe genomen: ligt het schip nog op koers, c.q. zijn er factoren van in- of externe aard die bijstelling noodzakelijk maken? Tevens kan hier een appèl-, of arbitragefunctie voor de gemeenteraad weggelegd zijn.

De taakopvatting van de gemeenteraad is niet alleen van belang uit oogpunt van politieke 'reactivering' of omdat zoveel van de aan de orde zijnde vragen goeddeels op het publieke domein gelegen zijn. Zij is vooral ook van belang omdat daarmee in hoge mate bepaald wordt of de opbrengsten van de sociale vernieuwing incidenten vormen, dan wel dat de verduurzaming van bepaalde resultaten én van het vernieuwingsproces optreden.

Na de afkondiging van het sociale vernieuwingsbeleid is terecht politiek en publicitair veel aandacht besteed aan allerlei lopende of al afgesloten projecten, onder het motto van 'sociale vernieuwing avant la lettre'. Met name de opbouwwerkpraktijk levert voorbeelden te over van geslaagde, geïsoleerde projecten, waarvan de werkingskracht beperkt bleef tot die éne microsituatie en waarbij geen doorwerking of verduurzaming optrad op beleidsniveau.

Last, but not least is de taak(opvatting) van de gemeenteraad van bijzonder belang, omdat – zoals eerder in dit artikel uiteengezet – veel van de instellingen die in sociale vernieuwingsprocessen een rol (moeten) spelen 'belanghebbenden' in de enge zin van het woord zijn. Dat maakt weging, toezicht en interventie door de gemeenteraad tot een essentiële component van het sociaal vernieuwingsbeleid.

Uit bovenstaande is duidelijk geworden dat de gemeenteraad een belangrijke spillfunctie dient te (gaan) vervullen in het sociaal vernieuwingsbeleid.

Niettemin zijn er in de publieke en private sector vele gebieden, waarin zij nauwelijks of in het geheel geen besluitvormingsmacht bezit:

1 zo bepaalt de rijksoverheid via de huur- en subsidie-

politiek deels het vrij besteedbare inkomensbestanddeel van de van overdrachtsinkomens afhankelijke bevolkingsgroepen, en heeft zij zelfs verregaande invloed op de bevolkingsopbouw in de verschillende wijken en buurten;

2 zo is de invloed van gemeentebesturen op de enorme arbeidsongeschiktheidsproblematiek – behoudens voor haar eigen personeel – vrijwel nihil omdat andere organen, zoals de Bedrijfsverenigingen en de Gemeenschapelijke Medische Dienst hiervoor verantwoordelijk zijn gesteld;

3 en zo kan een gemeentebestuur uit oogpunt van werkgelegenheid voor nog zo'n goed vestigingsklimaat zorgdragen, of samen met andere instanties en instellingen de arbeidskansen voor langdurig werklozen vergroten, maar als een bedrijf meedeelt zijn poorten te sluiten of het personeelsbestand te halveren, staat de gemeente machteloos.

Deze naar believen aan te vullen voorbeelden maken duidelijk dat de schraging van eigen initiatieven, maar ook van de participatie- en onderhandelingskansen van sociaaleconomisch zwakke groepen een ruimere functie vervullen moet dan een uitsluitende oriëntatie op door het gemeentebestuur beheerste speelvelden. Dat is temeer zo waar vaststaat dat voortschrijdende privatiserings- en dereguleringsprocessen maken, dat ook zwakke belangen in toenemende mate op andere deuren moeten kloppen dan op die van de overheid.

In de voorafgaande paragrafen is in grote trekken zicht geboden op de betrekkelijkheid, het realiteitsgehalte en de essenties van de sociale vernieuwing binnen de geboden beleidscontext. In die zin kan van het sociaal vernieuwingsbeleid samenvattend worden gesteld:

- het stelt welomschreven maatschappelijke vraagstukken centraal;
- het heeft een hoog sectordoorbrekend gehalte;
- het speelt zich af op de kruislijn van 'macro' en "micro";
- het heeft subjectivering, dynamisering en besluitvorming als essentiële kenmerken.

Vitaliserende functie opbouwwerk.

In de context van sociaal vernieuwingsbeleid wordt meer en meer een beroep op opbouwwerkvakkundigheid gedaan. Gegeven een aantal van de oogmerken van het beleid is dat verklaarbaar. Het vraagstuk van de sociale vernieuwing vertoont logischerwijs immers veel overeenkomst met het vraagstuk van de samenlevingsopbouw. Ook de specifieke expertise en positie van de opbouwwerker bieden herkenningspunten:

- kennis van en directe relatie met de 'leefwereld' maakt een bijdrage mogelijk aan de afstandsreductie tussen die leefwereld en de zogeheten 'systeemwereld';
- kennis van het samenhangend karakter van veel

vraagstukken en kennis van de effecten binnen de leefwereld van specifieke beleidsmaatregelen (m.n. ook de onbedoelde neveneffecten), maken een bijdrage aan sectordoorbrekende oplossingen en integrale aanpakken mogelijk.

Teneinde echter te vermijden dat het opbouwwerk (lessen uit het verleden) haar bescheiden en beperkte positie overschat, dan wel – omgekeerd – als een soort "gatenvuller" gaat opereren, verdient de verhouding van het opbouwwerk tot het sociaal vernieuwingsbeleid nadere aandacht.

Het opbouwwerk kent volgens het recent uitgebrachte 'Beroepsprofiel Opbouwwerker' een tweeledige taakstelling, te weten:

1 sociaalorganisatorische, strategische en educatieve ondersteuning van initiatieven van groepen van mensen die verbetering of vernieuwing in hun woon-, leef- of werksituatie willen bewerkstelligen (vooral relatief kleinschalige territoriale, categorale of functionele initiatieven);

2 ontwikkelings-, ontwerp-, *sociale architectuurwerkzaamheden*, teneinde (wederom veelal kleinschalige) maatschappelijke verbeteringen en innovaties te bewerkstelligen.

Gemeenschappelijk aan de genoemde taken is, dat in de beroepspraktijk een sterke nadruk ligt op de dienstverlening aan de sociaaleconomisch zwakste bevolkingscategorieën. Vanwege enerzijds het principe *de betaler bepaalt* en anderzijds de stand van zaken in het beroep, ligt in de praktijk het accent vrij zwaar op de onder eerstgenoemde taakstelling. De dubbele taakstelling onderstreept nog eens de al genoemde convergentie tussen opbouwwerkinspanningen en het beleidsstuk van de sociale vernieuwing.

Het is echter essentieel om ook meer concrete, van plaats tot plaats verschillende aspecten te overwegen:

1 Er is geen sprake van een Nulpunt: de opbouwwerkinzet in een bepaalde stad of regio ligt ingebed in 'bestaande verhoudingen', waarbij een bepaalde positie en inzet wél en een andere weer niet aan het opbouwwerk toegerekend wordt. In samenhang met het ter plaatse te voeren sociaal vernieuwingsbeleid kan dus een herijking van positie en inzet van het opbouwwerk geboden zijn.

2 De feitelijke positionering van het opbouwwerk dicht bij of in de 'leefwereld', dikwijls zelfs bezegeld door het gegeven dat het opdrachtgeverschap voor de opbouwwerker gelegen is bij de bewonersorganisaties of vergelijkbare verbanden, kan tot problemen leiden wanneer 'centraal' vastgestelde beleidsprogramma's niet of onvoldoende inspelen op 'decentraal' aangegeven prioriteiten. Gegeven de bedoelingen van sociaal vernieu-

wingsbeleid zouden dergelijke problemen niet voor moeten komen, maar zij kunnen ook onbedoeld resulteren uit de relatieve 'grofmazigheid' van beleidsprogramma's enerzijds en de 'fijnmazigheid' van concrete leefsituaties anderzijds;

3 De mate waarin – ook historisch – bewonerorganisaties en andere 'nuldlijns'-verbanden een eigen positie hebben ontwikkeld en gespreks- en onderhandelingspartner zijn in relatie tot de gemeenteraad en allerlei instanties en instellingen varieert zeer. In situaties waarin op dit front weinig ontwikkeling heeft plaatsgevonden, bestaat voor het opbouwwerk een geheel ander vertrekpunt.

Kwaliteit en kwantiteit.

De na te streven doelen in het sociaal vernieuwingsbeleid werden eerder in dit artikel besproken: zij hebben steeds een kwalitatieve en kwantitatieve dimensie. Wanneer daar geen doortimmerd evenwicht in gevonden wordt, zal elke sociale vernieuwingsoptie falen. In vakliteratuur en daarbuiten is herhaaldelijk gewezen op de eenzijdigheid van veel stadsvernieuwingsinspanningen: na een in aanleg succesvolle eerste periode, zéér geschraagd ook door de actieve bewonersinbreng en een systeemwereld die het vak nog moest leren, werd de stadsvernieuwing tot een al te 'gelikte' operatie, waarin de dimensie van de samenlevingsopbouw verschrompelde tot een gestuurde participatie- en voorlichtingsparagraaf. De directe en indirecte maatschappelijke kosten van dit geleidelijke proces van 'buitenspel' raken van de bewoners zijn pas achteraf ingezien. Anders gezegd: vergroting van de interne efficiency van de stadsvernieuwingsoperatie ging uiteindelijk ten koste van de maatschappelijke effectiviteit van de stadsvernieuwing.

Parallel daaraan verloopt het getij van de verantwoordelijke burger naar de calculerende burger, die recentelijk zo in opspraak gekomen is. Zullen in de sociale vernieuwing de opdracht tot en het verlangen naar concrete resultaten – kwantiteiten! – en houdbare kwaliteitsverbeteringen wél hand in hand gaan?

De voortekenen wijzen er echter niet op. Zo werd de *Banenpool* als instrument voor langdurig werklozen uit overwegingen van opportuniteit (maar welke?) beperkt tot de collectieve sector, hetgeen uit oogpunt van het verantwoordelijk houden van de gehele samenleving, dus ook het bedrijfsleven, voor dit vraagstuk een bedenkelijke beslissing was. Bovendien: aangezien banenpoolhouders nu uitsluitend in de collectieve sector moeten scoren en daarbij nog een aantal andere beperkingen gelden, is het risico groot dat – uit oogpunt van kwantiteit – functieprofielen ontwikkeld gaan worden die weinig houdbaar blijken.

Op het niveau van de geplaatste kan dat een permanent gevoel opleveren toch niet een 'echte baan bij een

echte baas' te hebben. En voorzover het functies betreft die in een buurt of wijk waarneembaar worden uitgeoefend kan zelfs sprake zijn van een contraproductieve uitwerking op dat niveau. Het gaat hier niet om ijzeren wetten, maar wel om risico's die bepaald niet denkbeeldig zijn. Er is dan ook reden voor het pleidooi in de sociale vernieuwing het oog zeker niet uitsluitend gericht te houden op kwantiteit – interne projectefficiency – en zeker zoveel aandacht aan kwaliteit – houdbare maatschappelijke effectiviteit – te besteden.

Bovenstaande is uiteraard geadresseerd aan alle partners in de sociale vernieuwing. Het opbouwwerk kan daar een specifieke bijdrage aan leveren vanuit zijn taakstelling om instituties continu te doordrenken met de waarden, normen en feiten van het samenleven zelf.

Werkdoelen en effectiviteit.

Het opbouwwerk kent een aantal globale werkdoelen voor woon-, leef-, en werksituaties die in de sociale vernieuwingscontext op een bijzondere manier aan de orde zijn.

Deze (werk)doelen zijn:

- 1** verbetering **positie**: materieel dan wel immaterieel, feitelijk dan wel qua kans-positie.
- 2** verbetering **verhoudingen**: horizontaal tussen mensen of groepen onderling; vertikaal tussen mensen of groepen en instanties, bedrijven, instellingen enz.
- 3** verbetering **zeggenschap**: feitelijke zeggenschap, medezeggenschap, inspraak, geen zeggenschap.

Deze doelen zijn onderling verweven: zo houdt verbetering van de directe woonomgeving in bepaald opzicht een positieverbetering in. En afhankelijk van de gekozen aanpak kan ook een verbetering in verhoudingen gerealiseerd zijn tussen groepen in de buurt onderling, of tussen bewoners(organisaties) en gemeentelijke diensten. Ten slotte kan ook een verbetering in zeggenschap opgetreden zijn door de realisatie van bepaalde vormen van buurtbeheer, of door communicatie- en werkspraken met woningverhuurders en gemeentelijke diensten.

Het zal niet altijd mogelijk zijn op alle drie de fronten hoog te scoren, hoewel dat wél wenselijk is. Maar in een gegeven situatie kan het juist *een brug te ver* zijn om bv naast een positieverbetering ook op de punten verhoudingen en zeggenschap substantieel resultaat te bereiken. Uit oogpunt van opbouwwerk staat vast dat wanneer – in het gekozen voorbeeld – de gemeente een verbetering van de woonomgeving plant en uitvoert en de betrokkenheid van de bewoners beperkt bleef tot de ongefrankeerde inzending van een 'multiple choice'-enquêteformulier, er geen sprake is van enige vorm van sociale vernieuwing.

Algemener geformuleerd: wanneer – in onderlinge samenhang – nóch qua positie, nóch qua verhoudingen of zeggenschap duidelijke verbetering te verwachten valt, is opbouwwerksteun aan een project buiten de orde. In dergelijke situaties kan het verkieslijk zijn een signalement op te stellen, waarin beredeneerd uiteengezet wordt waarom een bepaald project, c.q. de aanpak ervan tot te weinig meerwaarden leidt.

Een dergelijk signalement moet zeker opgesteld worden wanneer vaststaat dat een bepaald project niet alleen te laag scoort, maar bovendien het klimaat voor andere, wél relevante, projecten negatief beïnvloedt.

Dat kan bv. aan de orde zijn wanneer een bepaald project:

- weinig verbeteringspotenties in zich heeft, maar niettemin veel van de (schaarse) participatieenergie zal opslokken, waardoor projecten met hoge verbeteringspotenties niet of onvoldoende tot uitvoering kunnen komen;
- in de leefwereld contraproductief uitwerkt omdat, terwijl er wel degelijk duidelijk geformuleerde prioriteiten voor verbeteringen 'voor allen in de buurt' zijn, met voorbijgaan daaraan een project geïntroduceerd wordt dat substantiële voordelen biedt aan één specifieke doelgroep in de buurt;
- qua opzet, structuur zódanige (verbeterings)kansen voor 'open doel' laat liggen dat – gelet op de oogmerken van het sociaal vernieuwingsbeleid – sprake is van een verwijtbare situatie.

Oplossingsrichtingen.

Kijkend naar mogelijke oplossingsrichtingen bij de aanpak van concrete sociale vernieuwingsprojecten zijn vanuit opbouwwerkoptiek globaal drie hoofdrichtingen te onderscheiden:

- 1** **horizontale aanpak** (onderling/in de buurt, wijk/in eigen beheer/eigen middelen),
- 2** **vertikale aanpak** (aktieve rollen, posities, instanties/instellingen/bedrijven) en
- 3** **mengvormen**.

Deels is de keuzevrijheid tussen de genoemde aanpakken zeer beperkt. Zo zullen projecten op het terrein van de arbeidsvoorziening of voor de reïntegratie van (gedeeltelijk) arbeidsongeschikten noodzakelijkerwijs een vertikale aanpak kennen. Immers hoe creatief ook een (eigen) organisatie van arbeidsongeschikten opereert; zonder de coöperatie van de Gemeenschappelijke Medische Dienst, Bedrijfsverenigingen en – last but not least – bedrijven, valt er weinig te reïntegreren. De tendens is natuurlijk dat wanneer bij de aanpak van een bepaald vraagstuk vertikaliteit vóórgegeven is, de horizontale dimensie van 'betrokken mensen en hun onderlinge samenwerkingsorganisatie(s)' vrij zwak staat.

Organen en instanties met wettelijke bevoegdheden en autonome bedrijven hoeven althans in eerste termijn zich weinig gelegen te laten liggen aan de horizontale dimensie.

In tweede termijn kan dat anders liggen. Zo memoreerde bij het afscheid van de voorzitter van het Fries WAO-Beraad de directeur van de GMD hoe beide – na een aanvankelijke periode van confrontatie – naar een situatie toegroeiden van open onderhandelingen en vruchtbare samenwerking op overeengekomen projecten, hetgeen zowel de GMD als het Fries WAO-Beraad tot voordeel strekt.

Hebben WAO-ers traditioneel aspiraties om zichzelf te organiseren, bij laaggeschoolde, langdurig werklozen ligt dat geheel anders. Zij organiseren zich niet of nauwelijks, hebben daardoor geen (eigen) antwoord op hun angst voor en boosheid jegens instanties; en zijn al evenmin bereikbaar via orthodoxe voorlichtingstechnieken. Het veelbesproken 'Maatwerkproject' van Helmond-Noord laat zien hoe het Arbeidsbureau en het opbouwwerk ter plaatse effectief de horizontale dimensie indoken voor contactname en oplossingen per individu.

Het soortelijk gewicht van de sociale dimensie.

In het algemeen kan worden gesteld dat bij aanpakken die noodzakelijkerwijs een zwaar vertikaal accent kennen, bijzondere aandacht voor de horizontale dimensie (de 'leefwereld'-component) nodig is. Dit uit oogpunt van:

- participatie
- effectiviteit
- terugkoppeling, de *countervailing*.

Wat dat laatste aspect betreft: juist quasi-autonome systemen zoals professionele apparaten met gedelegeerde bevoegdheden hebben 'pittige' gevraagde en ongevraagde relaties met organisaties van belanghebbende burgers, betrokkenen zeer van node.

Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich de puur horizontale aanpakken: vanuit gedeelde beleving, ervaringen en aspiraties nemen mensen in het eigen territoriale of categorale verband initiatieven en verantwoordelijkheid om één of meer problemen aan te pakken. De marges daarvoor zijn beperkt. In opbouwwerking verzucht men: *elke bewonerspretentie raakt wel competentie*.

De grootste vrijheidsmarges zijn wat 'louter onderlinge' aanpakken betreft nog gelegen op recreatief en sociaal-cultureel terrein. De werkzaamheden op dit terrein mogen bepaald niet onderschat worden: zij dragen bij aan plezier in het leven, aan zelfontplooiing en vormen welzeker ook sociaal cement. Vast staat evenwel ook, dat het recreatieve en sociaal-culturele deelgebied te

beperkt is en andere essentiële terreinen niet raakt, laat staan dekt. In verband daarmee werd en wordt wel verwezen naar voorbeelden uit de Verenigde Staten waar op het terrein van stadsvernieuwing, werkgelegenheidscreatie en verzekeringen (enz.) veel meer coöperaties in eigen beheer tot ontwikkeling komen dan hier te lande. De vergelijking levert maar in beperkte zin iets op. Nadere bestudering leert dat in veel gevallen hetgeen als 'nieuw' aangeprezen wordt in de Nederlandse situatie een gepasseerd station is. De coöperaties en onderlinges zijn als 'vitaal' gegeven hier inmiddels al geschiedenis: statutair terug te vinden in de archieven, maar existentieel door decennia van professionalisering en schaalvergrotingen, fusies en samenvoegingen niet meer aanspreekbaar.

Het loont de moeite hier zorgvuldig naar te kijken: per sector, per deelgebied. Wanneer immers een essentieel probleem is dat ál te veel functies uit de directe leefwereld zijn weggezogen; en gehergroepeerd zijn op hogere niveaus; wanneer er voor veel mensen té weinig aansprekende *aanhechtings* mogelijkheden zijn overgebleven dan dienen deze factoren in een sociaal vernieuwingsbeleid zwaar te wegen.

Dat vraagt om nauwgezette analyse, aangezien de genoemde processen op veel terreinen reeds lang voltooid verleden tijd zijn. Uit overweging van opportuniteit zou men bij deze vraagstelling primair kunnen kijken naar terreinen waar schaalvergrotingen nog op handen zijn, dan wel terreinen die om andere reden 'in reconstructie' verkeren. Een pikant voorbeeld in dit verband levert de actuele discussie rond het basisonderwijs: terwijl vanuit sociale vernieuwingsoptiek een aanwezige, aanspreekbare school, die zo min mogelijk kinderen doorverwijst naar speciaal onderwijs, de wenselijke optie lijkt, wordt vanuit de rationaliteit van professionalisering de noodzaak van schaalvergroting in het basisonderwijs aangeprezen waarbij het speciaal onderwijs teveel kinderen op moet – en wil – vangen.

Wanneer sociale vernieuwing ook een herijking inhoudt van de sociale dimensie en de mogelijkheid medeverantwoordelijkheid te dragen, dan moet aan dat criterium een soortelijk gewicht gegeven worden. Zo niet, dan wordt het een behartenswaardig aspect dat 'meegenomen dient te worden', maar in de besluitvorming niet meeweegt. Voor het opbouwwerk ligt er een interessante uitdaging in het samen met bewonersorganisaties en andere verbanden aandragen van operationaliseringskansen op dit terrein.

Eerder in dit artikel werd al de aandacht gevestigd op het voorbeeld van de woningverbeteringsfunctie in gebieden met sterk verbrokkeld particulier bezit. Afgezien van de beperkte eigen inkomsten uit opdrachten is zo'n bureau financieel van de overheid afhankelijk.

Bij het beantwoorden van de vraag of sprake moet zijn van een gemeentelijk bureau, dan wel van een privaatrechtelijk georganiseerd en gedragen bureau zijn dan ook andere overwegingen dan financiële in het geding.

De analyse, maar ook een eindoordeel door bijv. een gemeenteraad dient uiteraard een taxatie te omvatten van de houdbaarheid van een bepaalde constructie. Het vanuit een soort sociale vernieuwingseuforie in 'zelfbeheer' overdragen van bepaalde taken en budgetten naar een buurtorganisatie of -stichting, terwijl praktisch vaststaat dat draagvlak of draagkracht onvoldoende zijn, is weinig gewenst.

Samenvattend: de professionaliserings- en schaalvergrotingsprocessen in zowel de commerciële als de (semi-)publieke sector zijn realiteiten, die vanuit een sociaal vernieuwingsbeleid maar betrekkelijk beïnvloed kunnen worden. De beste kansen voor 'horizontale aanpakken' of mengvormen lijken gelegen in collectieve en semicollectieve producties, die:

- gefinancierd worden door gemeentebesturen;
- niet of slechts in betrekkelijke zin omgeven zijn met wet- en regelgeving;
- naar hun aard als (deel)taak even goed op laag-institutioneel niveau gerealiseerd kunnen worden.

Allerlei vormen van buurt- en wijk(zelf)beheer komen daarbij op het netvlies, maar ook vernieuwende verzorgingsarrangementen. Het opbouwwerk kan globaal gesteld op twee manieren constructieve bijdragen leveren aan de geschetste oplossingsrichtingen in sociale vernieuwingsaanpakken:

- 1** als adviseur/ondersteuner van bewoners- of categoriale organisaties;
- 2** als ontwerper van vormen van sociale producties die een injectie, een versterking van de 'leefwereld' betekenen.

Niveaus van aanpak.

De niveaus waarop de sociale vernieuwing vorm krijgt, zijn zeer verschillend. Algemeen gesteld lijkt het weinig verkieslijk dat een gemeentebestuur zich politiek-bestuurlijk fixeert op één stedelijke functionele regio, dan wel op een exclusief 'per-wijk-model'. Niet alleen om eenzijdigheid te vermijden, maar ook om redelijk ongehinderd, flexibel bij te kunnen sturen en onderweg waar nodig nieuwe, andere partners of niveaus bij een oplossingsaanpak te kunnen betrekken.

In die zin dient ook een opgeld doend begrip als 'integrale wijkaanpak' in alle betrekkelijkheid te worden gezien. Het vormt wellicht een bruikbaar etiket voor een 'gerichte, meerjarige en samenhangende inspanning', maar vermeden moet worden dat het leidt tot

isolementsbevordering of zelfs afgrenzing.

Daar komt bij dat bepaalde vraagstukken – neem de massieve arbeidsongeschiktheidsproblematiek – naar hun aard of institutionele inbedding langs andere wegen of op andere niveaus aangepakt dienen te worden.

Trouwens, een vitale sociale vernieuwing vraagt ook bovenplaatselijke aandacht en stimulans. Zo blijken de uitwisselings- en ontmoetingsbijeenkomsten die het LSA (Landelijk Samenwerkingsverband Achterstandsgebieden) organiseert voor bewoners(organisaties) en beroepskrachten steeds weer motive-

rend, inspirerend en leerzaam. De terechte beslissing om de verantwoordelijkheid voor het sociaal vernieuwingsbeleid bij de gemeentebesturen neer te leggen, moet er niet toe leiden dat op administratief-bestuurlijke grondslag elke stad een kaasstolp over zich heen krijgt.

Perspectief.

De in dit artikel geboden schets inzake opbouwwerk en sociale vernieuwing is ruw en onaf. Voor een meer definitieve plaatsbepaling in algemene zin is het nog te vroeg. De lokale sociale vernieuwingspraktijk is nog nauwelijks uit de startblokken, en nog onbekend is in welke mate het sociaal vernieuwingsbeleid zal aanslaan. Zoals al gesteld: nòch in de buurten en wijken waar het sociaal vernieuwingsbeleid zich met name op richt, nòch in de samenleving als zodanig 'tintelt' het. Anders gezegd *it's not in the air*.

Dat hoeft evenwel geen doorslaggevend nadeel te zijn. De ander kant van die medaille is immers dat daardoor zeer *down to earth* grondwerk voor sociale verbetering gedaan kan worden. En dat laatste staat niet los van landelijke politieke besluitvorming (bijv. inzake het inkomensbeleid).

Want – ondanks alle verkokering – samenhangen in de gevolgen van beleid zijn er welzeker.

Wil van de Leur,
Coördinator Landelijk Platform Opbouwwerk.

Dit is een bewerkte bijdrage van J.G.C.M. Schuyt, directeur van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, aan het congres 'Sociale vernieuwing in de volkshuisvesting' in Utrecht, op 19 september 1990.

Sociale vernieuwing: stadsvernieuwing op herhaling!

De Nota "Sociale Vernieuwing: opdracht en handreiking" brengt sociale vernieuwing – voor het thema woon- en leefmilieu – vooral in verband met 'beheer'. Beheer wordt gezien als instrument om dreigend verval tegen te gaan. Zo moet het toezicht versterkt worden door wijkbeheerders, buurtconciërges, parkwachters aan te stellen. Dit is, aldus de nota, ook 'werk' maken van beheer.

In mijn bijdrage aan deze bundel schets ik enkele inspirerende voorbeelden uit het buitenland. Kenmerkend voor deze projecten is de centrale rol van de buurtorganisatie en de opstelling als contractpartner. De buurtorganisatie neemt uitvoerende taken op zich en ontvangt daarvoor een geldelijke beloning. Dit model sluit goed aan op een meer zakelijke opstelling van de verschillende partijen binnen de sociale vernieuwing.

Ik wil eerst iets zeggen over een andere aspect van sociale vernieuwing, namelijk de beoogde bestuurlijke vernieuwing. De volkshuisvesting kan volgens mij veel betekenen voor de sociale vernieuwing als het gaat om een andere bestuurspraktijk. Met de Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing (WSDV) heeft de volkshuisvesting immers ervaring opgedaan die goed van pas kan komen bij de vormgeving van sociale vernieuwing. Door de decentralisatie van de besluitvorming en de geldstromen heeft zich een nieuwe bestuurspraktijk ontwikkeld waar we met sociale vernieuwing op voort kunnen borduren.

Sociale vernieuwing: een veelomvattend begrip

Evenals de WSDV heeft de sociale vernieuwing een zeer brede definitie, met de bijbehorende voor- en nadelen. Voordeel is dat gemeenten, in samenspraak met bewoners en woningcorporaties, zelf invulling kunnen geven aan het vernieuwen van hun stad of dorp. Daarnaast – ook niet onbelangrijk – wordt 'subsidiegericht gedrag' voorkomen. Nadeel is dat de activiteit stadsvernieuwing minder herkenbaar wordt. Voor de één is dat een nieuw restaurant, het vernieuwen van rioleringen of de beplanting om de begraafplaats, terwijl een ander zich veel meer herkent in stadsvernieuwing als het gaat om het opknappen van woningen en woonomgeving. Aangezien sociale vernieuwing nog minder grenzen kent dan stadsvernieuwing, is bij sociale vernieuwing het gevaar van 'onherkenbaarheid' nadrukkelijker aanwezig.

Geen coördinatoren en gebouwen

Toen in 1985 de WSDV van kracht werd, is er geen nieuwe ambtenarenkaste in het leven geroepen. Het geld is niet direct gaan zitten in een nieuwe golf functionarissen en diensten. Dit is een goede zaak gebleken en ook de sociale vernieuwing moet dit zien te vermijden.

Tussen bestedingsvrijheid en prestatie-eisen

De WSDV wordt over het algemeen – vooral in kringen van gemeenten – gezien als voorbeeld van optimale decentralisatie. Gemeenten hebben

een grote vrijheid de gelden te besteden. In feite vallen alle uitgaven binnen het bestaand stedelijk gebied onder de definitie van de WSDV. Bij het *optuigen* van het Stadsvernieuwingfonds lag de nadruk op het integrale karakter. Alle departementen moeten de gelden die betrekking hadden op vernieuwing van wijken, buurten en dorpen in dit fonds stoppen. De praktijk wees uit dat vooral het coördinerende departement – VROM – en WVC bereid waren zonder reserve het fonds te voeden.

Zeker bij een vager begrip als sociale vernieuwing, verdient het aanbeveling om aan deze fondsvorming eisen te verbinden in termen van prestatie-eisen. Het ontbreken daarvan kan tot gevolg hebben dat *herregulering* de kop op steekt. Als departementen doeluitkeringen in het sociale vernieuwingfonds storten en vervolgens zien dat de activiteit waarvoor deze bijdrage was bedoeld niet uit de verf komt, is de kans groot dat zij aandringen op een meer centrale sturing. Ook bij de stadsvernieuwing zien we dat. Op VROM klinkt niet zelden het geluid dat 'de decentralisatie te ver is doorgeschoten'.

Wie is de opdrachtgever voor sociale vernieuwing?

Naast deze overeenkomsten is er ook een belangrijk verschil tussen de stadsvernieuwing en de sociale vernieuwing. Toen de overheid de stadsvernieuwing ontdekte, hielden vele bewonersorganisaties zich er al mee bezig. Stadsvernieuwing is in de jaren zeventig van onderen af op de politieke agenda gezet. Bij sociale

vernieuwing is dit niet het geval. Gerard de Kleijn verzucht dan ook: "Kortom, de maatschappelijke druk om sociaal-economische verhoudingen te wijzigen is niet manifest. En dat levert een management-probleem op, want wie is dan eigenlijk de morele opdrachtgever tot sociale vernieuwing? Wie zijn de gesprekspartners voor de overheid?". De vredesbeweging heeft een eisenpakket, de milieubeweging heeft een eisenpakket, de vrouwenbeweging heeft een eisenpakket, maar waar is de beweging voor de sociale vernieuwing? Wie zijn hun woordvoerders? Met wie of tegen wie vechten we? Voor zowel gemeenten als andere betrokken lokale partijen geldt dat men zich goed bewust moet zijn van dit probleem.

Nieuwe uitdaging voor de stadsvernieuwing

In de evaluatie-onderzoeken van de effecten van de WSDV die het RIGO¹ en de Werkgroep '2duizend'² in opdracht van DGVH uitvoerden, wordt vastgesteld dat de stadsvernieuwing, uitgedrukt in aantallen verbeterde woningen en de betere woonomgeving, een succes is. Anders wordt het als we de doelstelling van de stadsvernieuwing uit de jaren zeventig als maatstaf nemen: door middel van het verbeteren van woningen en woonomgeving maatschappelijke achterstanden te lijf gaan. Ondanks de stadsvernieuwing is de werkloosheid in de oude wijken enorm toegenomen; de onderwijsachterstanden zijn niet ingelopen, etc. Tijdens het stadsvernieuwingscongres dat VROM eind vorig jaar organiseerde, werd dan ook opgemerkt dat het succes van de stadsvernieuwing te danken is aan het feit dat gemeenten zich hebben beperkt tot woningen en woonomgeving. Met de sociale vernieuwing krijgen we een herkansing om de oude idealen uit de begintijd van de stadsvernieuwing te realiseren.

Deze herkansing wordt overigens wel danig op de proef gesteld. Het plan

om meer dan evenredig op stadsvernieuwing te bezuinigen is volgens mij een misser van de eerste orde. Niet alleen omdat in het regeerakkoord is afgesproken dat er niet op het beleidsonderdeel stadsvernieuwing zou worden bezuinigd, niet alleen omdat hierdoor een blindanger wordt gelegd onder de evaluatie van de WSDV, maar vooral omdat de uitvoering van de sociale vernieuwing danig wordt gefrustreerd. Ik kan mij de vertwijfelde oproep van de Rotterdamse wethouder Vermeulen aan de Gemeenteraad om het convenant over de sociale vernieuwing in de ijskast te zetten dan ook goed voorstellen.

De plannen van gemeenten

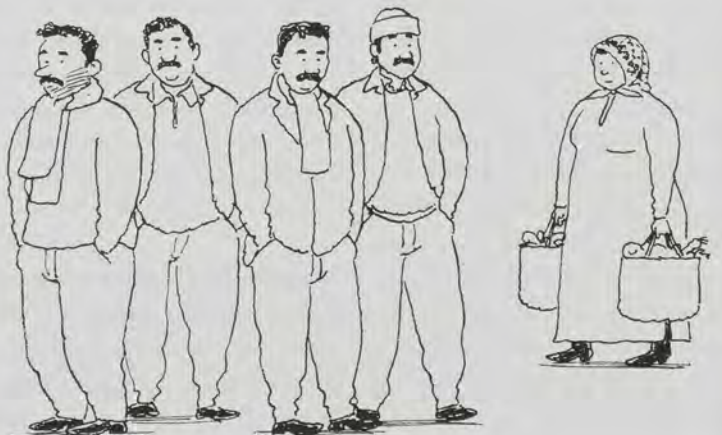
Na deze hartekreet noem ik – zoals beloofd – enkele inspirerende voorbeelden uit het buitenland. Als wij naar de inhoud van de afgesloten convenanten kijken moet het thema 'woon- en leefomgeving' voor een belangrijk deel nog gestalte krijgen. Als we de convenanten onder de loep nemen, staan er voor de volkshuisvesting weinig inspirerende activiteiten op de rol. Ambtenaren, woningcorporaties en bewoners moeten nog heel wat aandragen voordat dit onderdeel van het drieliuk sociale vernieuwing uit de verf komt.

Om dit te onderstrepen noem ik de aanvullende afspraken die het rijk en de convenant-gemeenten op het ter-

rein van de volkshuisvesting hebben ge-maakt:
Arnhem, Den Bosch, Deventer en Leiden: – voor het aanstellen van beheerders in wooncomplexen mogen corporaties gelden uit de Algemene Bedrijfsreserve aanwenden;
Nijmegen, Den Bosch, Emmen en Rotterdam: – afgesproken is dat bij de evaluatie van de WSDV het rijk de voorstellen betreft om de subsidie-regimes voor woningverbetering door eigenaren-bewoners en door particuliere verhuurders in elkaar te schuiven;
Enschede: – verder ontwikkelen van buurtbeheer. In samenhang hiermee nieuwe banen via banenpools;
Groningen: – inbraakpreventie ten laste van Regeling Geldelijke Steun Voorzieningen aan Huurwoningen (RGSVH).

Negen van de negentien gemeenten die inmiddels een convenant sociale vernieuwing met het Rijk hebben afgesloten, hebben aanvullende bepalingen opgenomen met betrekking tot de volkshuisvesting. Bij de convenanten wordt gesproken van een 'groeimodel'.

De inhoud van de convenanten overziend lijkt het mij geen overbodige luxe om als volkshuisvesters met meer inspirerende voorbeelden op de proppen te komen. Van Staatssecretaris Heerma heeft U vernomen dat de SEV hierbij een rol gaat spe-

len. Wij krijgen de taak om de goede voorbeelden op te sporen en onder Uw aandacht te brengen. Naast de gepresenteerde ideeën in het vanochtend uitgereikte boekje wil ik daar nog een drietal projectideeën aan toevoegen.

Drie voorbeelden van sociale vernieuwing in de volkshuisvesting

Op eigen kracht:

Project Georgenschwaige, München

De wijk Georgenschwaige ligt in het noordelijk stadsdeel van München en is omgeven door industrie- en bedrijfsterreinen met bijbehorende verkeerswegen. Voor de huidige bewoners van de wijk – waaronder 25% buitenlanders – is Georgenschwaige alleen een woonplaats, men ervaart de wijk niet als een leefgemeenschap. Om de anonimiteit van de wijk te doorbreken en problemen als werkloosheid, onvoldoende sociale voorzieningen, tekort aan betaalbare woonruimte en weinig bruikbare woonomgeving op te lossen, waren maatregelen nodig. Het accent lag daarbij op het ontwikkelen van een nieuwe gemeenschapszin en bijbehorende bewonersinitiatieven. Financiering van deze maatregelen uit particuliere en/of overheidsmiddelen was uiterst onwaarschijnlijk.

De wijk zou zichzelf aan de haren uit het spreekwoordelijke moeras moeten trekken. Het accent moest daarbij liggen op de ontwikkeling van sociale netwerken. Een proefproject dat zich beperkte tot een deel van de wijk ging in 1986 van start met de opening van een buurtbureau. Met hulp van dit buurtbureau worden projecten gestart als:

- een verbeterwerkplaats waarbij vaklieden bewoners adviseren bij woningverbetering en -aanpassing voor ouderen en gehandicapten;
- een ecologisch centrum dat het groen in de binnenterreinen van kijkgroen tot gebruiksgroen maakt, en afvalscheiding aan de bron, recycling van materialen voor bouw-

activiteiten ten behoeve van gemeenschappelijke voorzieningen regelt;

- een buurtwerkkantoor waarin (deeltijd)banen voor buurtbewoners op het terrein van telematica en kantoorarbeid worden gerealiseerd zodat met name vrouwen zorg voor kinderen en arbeid kunnen combineren;
- versterking van het sociale netwerk door netwerken op te zetten voor kinderopvang, boodschappendienst, enzovoort.

Al deze activiteiten – met een zeer beperkt beslag op particuliere en overheidsmiddelen en met de bewonersorganisatie in de rol van initiatiefnemer/opdrachtgever – hebben ertoe geleid dat het leefklimaat in de wijk aanzienlijk verbeterd is en ook van buiten de interesse om in Georgenschwaige te wonen is genomen.

Régies de Quartier, Frankrijk

In het rijtje aanstekelijke voorbeelden van sociale vernieuwing horen zeker de Franse *Régies de Quartier* thuis. Dit zijn buurtgerichte ondernemingen, waarin bewoners tegen betaling allerlei beheersactiviteiten ondernemen en tevens beslissen over het beheer. Deze overdracht van beheerstaken is een groot succes: inmiddels zijn er 28 *Régies* in Frankrijk, vooral in de moeilijke flatwijken van de grote steden. Hoe gaat dit in zijn werk?

De *Régie* sluit contracten voor het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden met de woningbouwvereniging en de gemeente. Het gaat om zaken als klachtenonderhoud, groenonderhoud en onderhoud van straatmeubilair; verder voert de *Régie* ook tegen betaling huurdersonderhoud uit.

De *Régie* heeft maar een paar mensen volledig in dienst. De overige banen worden in deeltijd uitgegeven en wel om een tweetal redenen. In de eerste plaats zorgt men ervoor dat het draagvlak van de *Régie* zo groot mogelijk wordt. Een ieder heeft wel een buurman- of buurvrouw die werkt binnen de *Régie*. In de tweede plaats kunnen zo mensen met een uitkering aan werk worden geholpen en iets extra verdienen zonder korting op hun uitkering.

De buurtorganisatie als contractpartner

Eerder in dit betoog kwam al ter sprake dat *prestatie-eisen* een goed instrument kunnen zijn om tot een doelmatige besteding van middelen te komen. Ook in afspraken tussen gemeente, woningcorporatie enerzijds en de bewonersorganisatie anderzijds kan met prestatie-eisen gewerkt worden. Voorbeelden van prestatie-eisen en prestatiebeloning als het gaat om de inbreng van de bewonersorganisatie, vinden we in de Verenigde Staten. Een goed voorbeeld hiervan is het energiebespa-

ringsprogramma voor woningen in de staat Ohio. Bewonersgroepen in verschillende steden in deze staat traden op als intermediair tussen het nutsbedrijf – dat energiebesparing propageert -, de betrokken overheidsinstantie voor energiebesparing – dat subsidies verstrekke – en de bewoner.

Op aanvraag van de bewoner voerde de buurtorganisatie een *energy audit* uit naar de energetische kwaliteit van de woning. Aan de hand hiervan kon de bewoner beslissen om een isolatieplan op te laten stellen, waar

na de buurtorganisatie voor de verdere afhandeling in de vorm van subsidie-aanvraag en toezicht tijdens de uitvoering zorgde. Voor iedere bewoner die zich aanmeldde kreeg de buurtorganisatie een vergoeding van het nutsbedrijf en de betrokken overheidsinstelling. Door deze inschakeling van een voor de buurtbewoners vertrouwde organisatie lag de graad van deelname beduidend hoger dan gebruikelijk. Voor de buurtorganisatie had het programma als voordeel dat ze een nieuwe inkomstenbron had weten aan te boren.

Bovenstaande projecten geven – ieder op een andere wijze – een nieuwe invulling aan de rol van buurt- en bewonersorganisaties in het proces van buurtvernieuwing. Een invulling die naar de mening van de SEV ook goed bruikbaar is bij het smeden van nieuwe samenwerkingsverbanden tussen de gemeente, woningcorporaties en buurtgroepen.

Jim Schuyt

NOTEN

1 Rohde, W. e.a., *Stadsvernieuwing in eigen beheer*. DGVH/DOK-reeks nr. 84, mei 1989.

2 Slootweg, S. e.a., *Stadsvernieuwing onder de 1 promille* DGVH/DOK-reeks nr. 83, mei 1989.

Het kan geen kwaad afstand te nemen van bestuurlijke en politieke preoccupaties, als het om sociale vernieuwing gaat. Vanuit dit uitgangspunt ben ik gaan praten met mensen, die een idee van sociale vernieuwing dichterbij problemen in buurten en wijken kunnen brengen. Na enige indrukken over hoe mijn zegslieden aankijken tegen wat op gemeente- en rijksniveau rond sociale vernieuwing aan de orde is, volgt een korte schets van een drietal lokale situaties: Leeuwarden, Amsterdam-Noord, Roosendaal en Tilburg-Noord. Dit artikel besluit met een visie op sociale vernieuwing vanuit bewonersperspectief zoals prof. Cees de Wit die verwoordde.

Sociale vernieuwing en wonen - eerst kijken en luisteren

Na het politieke gekrakeel rond sociale vernieuwing hebben een tijdlang de deskundigen zich van het begrip meester gemaakt. Vrijwel tegelijkertijd verschenen er allerlei verhalen in de krant; meestal in de trant van, dat project x in plaats y een treffend voorbeeld van sociale vernieuwing was. Dat verbrokkelde beeld was voorspelbaar, als je bedenkt dat allerhande stromen van uiteenlopende oorsprong in het begrip sociale vernieuwing samen lijken te vloeien.

Sociale vernieuwing komt tot uitdrukking in het soepeler en doelmatiger functioneren van de rijksoverheid. De probleembewustheid op dit gebied was al aanwezig na de nodige affaires, na de treurige afloop van de gedachtenvorming rond de reorganisatie van de rijksdienst, en na het beleid rond de probleem-cumulatiegebieden (PCG) waar men een integrale aanpak voor ogen had.

Sociale vernieuwing komt tot uitdrukking in bestuurlijke vernieuwing, in een nieuwe manier van functioneren van de overheden. Als we dit even tot de gemeenten in Nederland beperken, dan zien we bij gemeenten een hausse van op z'n minst verbale klantvriendelijkheid en van projecten om gespreide ambtelijke bedjes eens een keer op te schudden.

Sociale vernieuwing komt tot uitdrukking in nieuwe manieren van

opereren in de woon- en leefomgeving. Die nieuwe aanpak is erop gericht in achtergestelde buurten en wijken in het verlengde van de bestaande levenssamenhang en van bestaande netwerken aan buurtopbouw te doen, of – in het ergste geval – die netwerken en die levenssamenhang eerst maar eens proberen te reconstrueren.

Op zoek naar mensen die op grond van hun dagelijkse werk iets over sociale vernieuwing kunnen vertellen, kwam ik uit bij twee opbouwwerkers, een lid van 'n initiatiefgroep sociale vernieuwing, 'n wethouder, 'n landelijke vertegenwoordiger van bewonersorganisaties en 'n hoogleeraar. Zij roepen een ander beeld van sociale vernieuwing op dan wat uit de publieke debatten oprijst. Mijn zegslieden hadden het soms over landelijke aspecten van sociale vernieuwing; ze hadden het ook regelmatig over de rol van de gemeente in het sociale vernieuwingsbeleid; het meest hadden ze het echter over het 'sublokale niveau': de leefomgeving in buurten en wijken waar mensen, als het goed is, iets van sociale vernieuwing zouden moeten merken.

Het rijk

Omdat sociale vernieuwing nu eenmaal het vaandel is van het huidige kabinet, kwam het rijksbeleid uiteraard wel regelmatig aan de orde.

Sybe de Vries is opbouwwerker bij de Stichting Welzijn Leeuwarden. Leeuwarden vormt ook proefgebied van sociale vernieuwing. De commissie sociale vernieuwing is er derhalve ook op bezoek geweest. Volgens De Vries is er in Leeuwarden van die gesprekken geen overdreven positieve indruk blijven hangen. Voorstellen op het vlak van onderwijsvoorrang en PCG werden afgewezen. 'Het idee rees, dat de commissie mede tengevolge van haar samenstelling nogal gevoelig was voor de lobby van de grote steden.'

Jan Roncken is coördinator van het Landelijk Ombudsteam Stadsvernieuwing, een organisatie die per 1 januari samen met het NVH en het LOBH fuseert tot de Nederlandse Woonbond. Van hem mag geen al te positieve kijk op landelijke volkshuisvestingsontwikkelingen worden verwacht. De woonconsumenten-subsidie gaat onder in de brede sociale vernieuwingspot. In het beleid van Heerma komen de lage inkomens er slecht van af. En de verplichting van alle ministeries om 1% op hun begroting te korten heeft er bij volkshuisvesting toe geleid dat men 3% op de stadsvernieuwing gaat korten. "Erg zuur voor ons als club, die via PCG-beleid, de stadsvernieuwing en via terugploegregelingen de nodige ervaring heeft opgedaan met oplossingsgericht, kleinschalig werken met een functionele inzet van geld." De actualiteit leert dat Ronc-

ken met dit gevoel niet alleen staat: de Rotterdamse wethouder voor stadsvernieuwing heeft de gemeenteraad gevraagd om de goedkeuring aan het sociale-vernieuwingsconvenant met het rijk te onthouden juist vanwege die korting op de stadsvernieuwing en de daaruit voortvloeiende inconsequentie van het met de ene hand geven en de andere hand nemen.

Cees de Wit, sinds maart van dit jaar hoogleraar Samenlevingsopbouw aan de Erasmusuniversiteit, haalt het voorbeeld aan van de plannen van Wallage om het onderwijs in grotere scholen te concentreren. "De kosten van die operatie worden ouders uit de zakken geklopt via extra kosten voor vervoer en dergelijke. Rondom scholen bestaan netwerken, waardoor zaken als kinderopvang geregeld worden. Als je dan dingen gaat veranderen zul je veel fijnmaziger moeten gaan werken, meer aspecten in ogenschouw moeten nemen. Vanuit Haagse bureaus is men dat niet gewend, alle gepraat over sociale vernieuwing ten spijt."

Uitgesproken gelaten is de toon, waarop **dr. L. Gerrichhauzen**, wethouder economische zaken, beheer en financiën van de gemeente Roosendaal, over dit soort zaken praat. Hij is bezig in Roosendaal een sociaal vernieuwingsbeleid op te zetten, evenwel zonder al teveel illusies ten aanzien van Den Haag. "Die grote operaties halen niet teveel uit met al die deeltbureaucratieën. Neem nou het bestuursaccord tussen de Vereniging Nederlandse Gemeenten en het rijk. In feite is het enige, dat daarin is vastgelegd, de representatiefunctie van de VNG zelf."

De gemeente

Met de VNG komen we vanzelf op de rol van gemeenten bij sociale vernieuwing. Aan die rol zitten twee kanten. De ene kant is het functioneren van gemeenten zelf, dat aanleiding kan geven tot bestuurlijke, en

duo ook tot sociale vernieuwing. De andere kant is de positie van gemeenten bij het opzetten van sociale-vernieuwingsbeleid als zodanig.

Er vielen treffende voorbeelden te beluisteren van de noodzaak tot bestuurlijke vernieuwing. **John Kools**, coördinator opbouwwerk in Tilburg-Noord, wist te vertellen van de ene gemeentelijke dienst die in de herfst blaren een tiental meters wegblijs en de andere dienst, die ze daarna weer naar dezelfde plaats terugblijs. Van een wijkgedeelte dat een tijdlang niet werd schoongehouden, totdat de gemeentereiniging er achter kwam dat iemand langdurig ziek was en dat men vergeten was een vervanger in te zetten. Van de huismeester die naar de gemeente opbelde met de vraag of er vuil bij de flat opgeruimd kon worden, maar niet geholpen kon worden, omdat hij z'n postcode niet kon noemen. Zeer banale zaken, maar wel dingen waar mensen last van hebben.

Gemeenten zijn zich op dit vlak zeker van de problemen bewust. De klantvriendelijkheid van de overheid is bijvoorbeeld in Roosendaal 'n punt van aandacht. Cees de Wit vindt dit implanteren van het marktdenken in de overheid niet de hele oplossing. "Het gaat om het doorbreken van de commandocultuur van bestuurders, het uitlokken van veranderingsgezindheid om echt samen te kunnen werken."

De initiatiefrol van de gemeente bij de sociale vernieuwing komt in het volgende nu en dan aan de orde.

Het sublokale niveau

Genoeg gepraat over de veelkoppige overheid. Laten we eens gaan kijken en luisteren naar waar sociale vernieuwing gestalte moet krijgen: in de alledaagse leefomgeving, het 'sublokale niveau' in territoriaal jargon.

Leeuwarden

In Leeuwarden hebben de wijkorganisaties in maart een oppeppend stuk over sociale vernieuwing bij de gemeente gedeponereerd dat daar goed is ontvangen. In augustus is daar een tweede nota aan toegevoegd, die de vraag opriep in hoeverre de gemeente bereid is dóór te decentraliseren naar wijk- en buurniveau. De ideeënvorming rond sociale vernieuwing spits zich in Leeuwarden met name toe op de gebieden De Meente en Lekkemerend. Er is gekozen voor een niet te kleinschalige projectontwikkeling.

Voorbeelden van projecten zijn:

- In een flatwijk met hoge werkloosheid probeert men te komen tot individuele trajectbegeleiding naar het model maatwerk Helmond.
- Ten behoeve van mutatie-onderhoud aan woningen is er een werkgelegenheidsproject voor (probleem-)jongeren in de buurt.
- Voor het bejaardenwerk en de gezinszorg is men bezig met vóórtrajecten middels leer-werkplaatsen.

In Leeuwarden zijn vijf corporaties en een gemeentelijk woningbedrijf. Met één corporatie, *Beter wonen*, is het project voor mutatie-onderhoud opgezet. Ook de resultaten van de heroriënteringsgesprekken met werklozen speelden in de opzet van dit project mee. De aanzet tot het project is zo'n drie jaar geleden gegeven, toen een opbouwwerker in relatie tot verpaupering, werkloosheid en de verslechtering van het woningbestand een pleidooi voor een integrale aanpak hield. Het college nam er elementen van over en reserveerde f 50.000,-. *Beter wonen* had al ervaringen op dit vlak. Via het werken aan leegstaande woningen zit er in het project een opbouw naar meer vaardigheden. Een werkbegeleider speelt daar een vitale rol in.

De Stichting Welzijn Leeuwarden bezint zich intern op de vraag, hoever men inzake woningbeheer moet gaan. De relatie tussen huurdersverenigingen en de corporaties is goed. Er zijn in Leeuwarden twee soorten van huurdersorganisaties: huurdersverenigingen als onderdeel van bewonersorganisaties en huurdersverenigingen die daar los van staan. Huurdersverenigingen, die onderdeel zijn van bewonersorganisaties krijgen begeleiding van het opbouwwerk en voor de afzonderlijke huurdersorganisaties is er een huurservicebureau.

Specifiek voor Leeuwarden is, dat er teveel woningen zijn. Veel split-level-flats staan vanwege hun onaan-trekkelijkheid leeg. Dit leidt tot rare doorstromingssituaties. Er wordt in Leeuwarden verhuisd bij het leven, woninginrichtingsbedrijven doen er goede zaken. Het betekent wel dat er op de samenstelling van wijken totaal geen greep is. In flats die weinig in trek zijn, zijn vooral HBO-studenten te vinden. Het kader van huurdersverenigingen stroomt dus ook snel door. In een wijk als De Meente was nauwelijks kader aanspreekbaar. Naarmate de zaken wat dichterbij de buurt komen, neemt de belangstelling weer toe.

Het gemeentelijk woningbedrijf is een zelfstandig onderdeel van de gemeentelijke organisatie. De verkoop van het gemeentelijk woningbezit gaat voorlopig niet door: de gemeente heeft veel woningen in probleemwijken. Het zijn meest woningen uit de jaren vijftig en zestig. Ze zitten met een verouderend bestand.

De gemeenteraad ziet de sociale vernieuwing vooral op wijkniveau zitten. Er is positief gereageerd op het rapport van augustus en er is een uitnodiging om wijkplannen te bespreken. De ambtelijke projectgroep daarentegen maakt niet zoveel haast. Men is op politiek niveau happiger dan op ambtelijk niveau. Niettemin kunnen ook de ambtenaren zich vinden in concrete resultaatgerichte projecten.

Het gaat volgens opbouwwerker Sybe de Vries om dōrdecentraliseren, om zaken op wijkniveau leggen, en wel bij andere mensen dan bij ambtenaren, want die zijn niet in staat om de benodigde informele contacten te leggen.

Wat de hulpverleningsorganisaties betreft constateert hij, dat die meestal niet opereren in de wijken, waar de Stichting Welzijn Leeuwarden de problemen signaleert.

Sybe de Vries: "Als ik die waslijst zie van subsidieregelingen die gebundeld worden, slaat mij de schrik wel eens om het hart. In de politiek vindt men die brede doeluitkeringen wel mooi omdat men meer naar eigen inzicht de bestemming van gelden kan bepalen, maar voor de kwaliteit van die besluitvorming ben ik wel eens bang. Door een betere afstemming krijg je een beter product, maar wie coördineert die betere samenwerking?"

Amsterdam-Noord

Greet Hettinga is lid van de initiatiefgroep sociale vernieuwing die in samenwerking met de stadsdeelraad in Noord is ontstaan. Doel van die initiatiefgroep is om bewoners en het 'maatschappelijke middenveld'

bij alle plannenmakerij rond sociale vernieuwing te betrekken. Het initiatief wordt mede gedragen door de Stichting Bewonersondersteuning en de Stichting Wijkvoorzieningen voor Bejaarden. Om mensen op ideeën te brengen is er rond sociale vernieuwing een informatiemiddag gehouden, met onder andere een presentatie van voorbeelden van elders.

Amsterdam-Noord telt zo'n 80.000 inwoners. Er opereren 3 wijkopbouworganen. Er is een stadsdeelraad, samen met de deelraad Osdorp de langst bestaande van Amsterdam. Essentieel voor Noord is *Renaval*, het Europese ondersteuningsprogramma voor gebieden die door het verdwijnen van industrie in de verdrukking zijn gekomen. Hier betreft dat de scheepsbouw. De deelraad heeft zich veel moeite getroost om naast het economische ontwikkelingsplan een sociale component van dit programma te ontwikkelen.

Typisch Amsterdams sociaal vernieuwend zijn de pogingen om te komen tot buurtontwikkelingsmaatschappijen, waarlangs een integrale aanpak gestalte krijgt. Er bestaat er al een voor de Spaarndammer- en Zeeheldenbuurt. Andere deelraden proberen samen met het stedelijke Bureau Bestuurscontacten ook voor hun gebied van die buurtontwikkelingsmaatschappijen van de grond te krijgen.

De stadsdeelraad trekt aan de sociale vernieuwing. Er is een coördinator sociale vernieuwing aangesteld en er functioneert een projectteam. In Noord vallen als voorbeelden aan te wijzen het project werkwinkel voor Noord en de aanpak van beheer in de Van der Pek-buurt. Het woningbedrijf Noord-West bezit daar de meeste woningen. Samen met het opbouwwerk wil men daar iets doen aan botsende woonstijlen, vandalisme en overlast ten gevolge van onaangepast gedrag. Het project kent aspecten van zorg, werkgelegenheid en leefomgeving.

Volgens Greet Hettinga was rond de informatiemiddag van groot belang, dat functionarissen van allerlei instellingen daarvoor waren uitgenodigd. Van begin af aan is de opzet geweest om verkokering tegen te gaan. "Sociale vernieuwing in achtergestelde wijken is niet meer dan een inhaalmanoeuvre. Als het echt om beheer gaat zullen er ook financiële tegemoetkomingen moeten zijn. Dat maakt het makkelijker om mensen te motiveren en betrokken te houden. Dat geld kan gevonden worden door minder gelden voor politieke en ambtelijke voorbereiding en meer voor de uitvoering van sociale vernieuwing te reserveren."

Roosendaal

In Roosendaal heeft een ambtelijke werkgroep het denken over sociale vernieuwing opgestart. Enige afbakening heeft al plaatsgevonden. Enerzijds is er de noodzaak van een activerend arbeidsmarktbeleid, anderzijds is er de lijn van verbetering van de woonomgeving en wijkbeheer. Beide aspecten vormen onderwerp van bespreking op werkconferenties. In het denken over sociale vernieuwing worden bestaande projecten meegenomen, zoals bijvoorbeeld het project samenleving en criminaliteit, dat vanuit de politie is ontstaan.

Roosendaal heeft na de Tweede Wereldoorlog een sterke groei doorgemaakt tot ongeveer 60.000 inwoners nu. Problemen met vooroorlogse woonwijken zijn er dus niet. Het aantal allochtonen bedraagt zo'n 4%. Vooral onder de Marokkanen is de werkloosheid dramatisch. Dit is vooral een zaak van arbeidsmarktbeleid.

Met de verbetering van de woonomgeving en wijkbeheer wil men in drie wijken starten. Er is in Roosendaal een gemeentelijk woningbedrijf en er zijn twee woningbouwcorporaties. De gemeente zal het woningbedrijf tezijntijd afstoten. Het woningbedrijf heeft de laatste tijd de nodige veranderingen ondergaan. De benadering van zaken was nogal eenzijdig technisch en juridisch.

Het is nu een zelfstandig onderdeel van de gemeente met een eigen externe organisatie waarin de afdeling bewonerszaken de hoofdrol speelt. De woningtoewijzing is in Roosendaal gecentraliseerd. Renovatie is vooral een technische zaak met investerings-programma's en dergelijke.

Primaire taak is het verhuren van woningen tegen aanvaardbare prijzen en daarnaast het creëren van samenwerkingsvormen met andere organisaties. In de wijken worden

gecoördineerde actieprogramma's gestart inclusief de toekomstbepaling van de wijken.

In een verruiming van de taakstelling van woningbouwcorporaties ziet wethouder Gerrichhauzen niet zo veel. Hij ziet meer in coalities zoals de Stichting Charitas, die een verpleegtehuis en bejaardenwoningen onder zich heeft. Die woningen zal deze stichting door afstoten, maar zorg zoals de maaltijdvoorziening blijft in stand.

Sociale vernieuwing als remedie tegen het wegvallen van vertrouwde netwerken speelt in een middelgrote stad als Roosendaal niet zo. Problemen met verslaafden liggen niet op het gebied van hun lichamelijke conditie die redelijk goed is, en dat komt omdat die vertrouwde netwerken in stand zijn gebleven. Meer zorgen baren eenzijdig samengestelde Nederlandse huurderscomités.

Er functioneert een stedelijk project wonen waarin de bewonersondersteuning is meegenomen, evenals de particuliere woningbouw. Organisatie van bewoners vanuit een onafhankelijke positie, dus niet onder de verantwoordelijkheid van de woningbouwcorporatie zelf, geniet bij beheer de voorkeur, vindt Gerrichhauzen.

Er is een onderzoek gaande naar de samenhang en de doelmatigheid van welzijnsvoorzieningen. Gerrichhauzen: "Wat het welzijnswerk betreft moeten we niet terug naar de jaren zeventig, maar moeten we toe naar goed gedefinieerde projecten."

Tilburg-Noord

Tilburg-Noord bestaat eigenlijk uit drie wijken: Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok, in hun volgorde van ontstaan. Stokhasselt draagt van deze drie het meest de kenmerken van de revolutiebouw van eind jaren zestig.

Hoewel er al lang onderhoudsproblemen bestonden in Tilburg-Noord werden die een aantal jaren terug

nogal versnipperd aangepakt. Afzonderlijke bewonerscomité's onderhandelden met functionarissen van de **Stichting Verenigde Woningbouwcorporaties (SVW)**, de grootste huizenbezitter in Noord. Het opbouwwerk is toen begonnen met het bundelen van activiteiten en het inwinnen van deskundig advies. Daarna werd het gesprek aangegaan met het bestuur en niet met de functionarissen. Het bestuur kreeg toen pas inzicht in de werkelijke omvang van de problemen. De SVW wilde dat een extern bureau een onderzoek deed naar de bouwkundige staat van de woningen. Bij de beoordeling van de offertes van vijf bureaus was ook een bewonersafvaardiging. Het bureau dat het onderzoek kreeg, had ook de voorkeur van de bewonersafvaardiging.

In Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok samen wonen zo'n 30.000 mensen. De meeste hoogbouw is in Stokhasselt te vinden; in de Heikant iets minder en het minst in de Quirijnstok. Er was structureel weinig aandacht voor Tilburg-Noord. Die is pas na veel tam-tam ontstaan.

Twee jaar terug zijn er concrete plannen gemaakt om via een integrale benadering een aantal dingen tegelijk aan te pakken. De oorspronkelijke aanpak met een projectorganisatie haalde het niet. Ook de gemeente raakte overtuigd van de noodzaak tot samenwerking. Er kwamen werkgroepen voor wonen, de woonomgeving en voor welzijn. Als het om het fysiek opknappen gaat, is er in korte tijd heel veel gebeurd. In de beheerssfeer zouden zaken nu structureel aangepakt moeten worden. Het gevaar bestaat dat met nieuw geld oude zaken worden betaald. De overal gevormde bewonerscomité's dreigen weer te verdwijnen. Daartegenover stelt men een poging in het werk om de zaken zo te organiseren dat je zicht krijgt op de problemen: zoveel mogelijk bewonerscomité's op complexniveau. Opbouwwerker John Kools: "Je moet

het voor die clubs interessant maken, bijvoorbeeld door ze meer taken in de beheerssfeer toe te schuiven." Er zijn nu huismeesters gekomen, die onregelmatigheden signaleren. Het reageren op klachten moet beter worden georganiseerd. Het oude systeem van aftekenen moet weer worden ingevoerd. De SVW besteedt haar onderhoud uit en oefent er nauwelijks controle op uit of de aannemers hun werk (goed) doen. Als er bijvoorbeeld verlichting kapot is en het wordt snel gerepareerd, dan motiveert dat de mensen. Nog een voorbeeld: in de wijk Stokhasselt, waar de meeste problemen zijn, is geen huisarts. Ten tijde van het plan van aanpak vestigden er zich twee huisartsen in de naastliggende wijk Heikant. "De gemeente had daar een beleid op moeten zetten. Er zouden meer bevoegdheden rond dit soort kwesties op wijkniveau gelegd moeten worden."

Bewonerscomité's moeten merken dat er met signalen iets gedaan wordt. Daarnaast spelen discussies rond waarden en normen. Zoals: hoeveel honden mag je op een flat houden. Kools: "Dat zijn moeilijke discussies. Zeker als je bedenkt, dat in hoogbouw nu juist niet de mensen met de meeste sociale vaardigheden zitten."

De SVW heeft twee consultants in dienst, die contacten onderhouden met comité's en huismeesters. De contacten met het opbouwwerk zijn goed. Het opbouwwerk zit meer in een coöperatieve rol.

Problemen van minderheidsgroepen zijn momenteel de grote onbekende. Hun deelname aan activiteiten in wijkcentra is gering. Er zijn taallessen en fietscursussen. Momenteel spelen problemen van kinderen die op basisscholen komen en geen woord Nederlands spreken. Een probleem, dat volgens Kools ontkend wordt of waarvan men zegt, dat men het vanzelf wel op zal lossen. Men heeft geen vertrouwen in de mogelijkheden van anderen en men beseft

niet dat het geen blamage is om toe te geven, dat je een probleem niet alleen op kunt lossen. Dit soort problemen is denkkelijk door de grootschaligheid niet meer lokaliseerbaar. Misschien kunnen daar de bewonerscomité's een rol in gaan spelen. Eenzaamheidsproblemen zijn niet echt op te lossen door zoiets als een trefpunt te organiseren; je ziet dan geen nieuwe mensen. De oude methodes van affiches en aankondigingen via de radio werken niet. Elke mogelijkheid om contact te leggen zal benut moeten worden. De sociale netwerken zijn er.

De Twern, de stedelijke instelling voor sociaal-cultureel werk, blijft volgens Kools teveel steken in 'kijk eens hoe goed we het doen'. Hij plaatst kanttekeningen bij het veel aangehaalde Tiburgse model met werkplannen, op basis waarvan de gemeente agogische uren aan wijken toekent. "De besturen van wijkcentra zijn niet allemaal hetzelfde. Er zijn buurten met een cultuur van twintig jaar terug." Het werven van bestuursleden is heel moeilijk. Hoewel men doet of men er al is, is de aanpak van het welzijnswerk heel anders geworden. Kools: "Je kunt nooit goed genoeg toetsen, zorgvuldigheid in het maken van de analyse is geboden, op basis van statistisch materiaal op basis van informatie van andere instanties. Het leggen van contact via de geijkte methoden trekt wel mensen aan,

maar het is de vraag, of dat wel de doelgroep was."

Een voorbeeld vormen de veel georganiseerde culturele dagen voor minderheden. De wethouder was er altijd wel voor te porren om die te komen openen, als er een paar honderd mensen bij elkaar waren. "Wij legden driftig contact, maar er kwam nooit niks uit voort. Daar zijn we dus mee gestopt."

Wat bereikt werd, is dat er weer vrouwen in de toekomst van de wijk is ontstaan. Er is echter nog een lange weg te gaan. Het Tilburgse welzijnswerk is nog steeds verkokerd. Voor het jongerenwerk en het ouderenwerk zijn er afzonderlijke stedelijke stichtingen en dat bemoeilijkt de contacten op werkniveau. De Twern als stedelijke instelling van sociaal-cultureel werk wil het beheer van de gebouwen naar zich toe trekken. John Kools vreest, dat dat te zeer te koste van de primaire doelstelling van het werk zal gaan. Het ware hem liever dat De Twern zich terugtrok op z'n werkgeversrol, eventueel gefuseerd met andere stedelijke stichtingen en dat er een zwaarder accent op werkondersteuning kwam te liggen.

Enkele accenten

Sociale vernieuwing houdt de gemeederen bezig, maar op een andere manier dan het politici en overheidscircuits bezighoudt. Als decentralisatie geboden is, dan moet je het goed doen en ook verantwoordelijkheden bij het wijk- en buurt-niveau leggen, zo lijkt de boodschap te luiden. Een boodschap, die met name bij Jan Roncken van het Landelijk Ombudsteam Stadsvernieuwing te beluisteren valt. Hij wijst op een telefonische enquête die in 33 gemeenten werd gehouden en die uitwees dat bewonersorganisaties niet bij de sociale vernieuwing waren betrokken. Ook niet bij het afsluiten van convenanten in de uitverkoren sociale-vernieuwings-proefgemeenten. Met organisaties als woningbouwcorporaties is er dan wél overleg geweest, maar niet met

bewoners- of welzijnsorganisaties. Positieve uitzonderingen zijn Gouda, Groningen, Gorcum, Utrecht en Leiden, waar men wat meer het oor op het sublokale niveau te luister heeft gelegd. Ondanks de uitzonderingen wordt dit algemene beeld ook door Sybe de Vries in Leeuwarden bevestigd, waar ambtenaren de sociale vernieuwing 'onder zich houden' en naar wijkorganisaties de houding aannemen van 'als het op de uitvoering aankomt, dan horen jullie nog wel van ons'. Sybe de Vries: "Men heeft de neiging eerst een organisatie-model te ontwerpen en daarna pas op de inhoud in te gaan."

Niettemin wees de telefonische enquête van het LOS ook uit, dat ambtenaren niet meer zo meesmielend over 'n integrale aanpak praten. Sociale vernieuwing blijkt meer los te maken dan bijvoorbeeld het PCG-beleid. Beleid dient echter niet op een wijk ingeplant te worden, vindt ook Jan Roncken. De sociale vernieuwing kan alleen slagen, als ieder erbij betrokken wordt. "Het gaat erom juist die initiatieven te steunen die dreigen weg te vallen, omdat de stimulans ontbreekt." Woningbouwcorporaties zijn geen sociale makelaars en gemeenten zijn er dus niet mee klaar, wanneer ze alleen met corporaties gaan praten. "Uiteindelijk zal het in de wijken moeten gebeuren en zal de gemeente een trekkende rol moeten spelen. Die kan het makkelijkst alle kanalen bewerken, die heeft ontzettend veel lijnen." Het in een vroeg stadium betrekken van bewoners leidt tot betere resultaten. Tussen het in stand blijven van sociale verbanden en concrete resultaten bestaat een wisselwerking. Daarbij vindt Roncken kleine stapjes van groot belang, zoals klein materiaal voor onderhoud aan bewoners ter beschikking stellen, zoals een bewonersorganisatie die dient als meldpunt voor klachtenbriefjes, zoals het betrekken van bewoners bij schoonmaakwerk inclusief reductie op service-kosten, en zo meer. Dit soort kleine stappen staan

naast het voorbeeld van het dorp Wijtgaard onder Leeuwarden dat Roncken noemt. Daar werden 16 wooneenheden voor bejaarden en een dienstencentrum gerealiseerd, door van verschillende subsidieregelingen tegelijk gebruik te maken en doordat iedereen er zich enthousiast voor inzette.

Het belang van een actief maatschappelijk middenveld, dat uit dit voorbeeld en ook uit Leeuwarden, Roosendaal en Tilburg-Noord naar voren komt, is geen eenduidig geheel. Er zijn bewonersorganisaties, er zijn opbouwwerkers, er zijn hulpverleners en er zijn woningbouwcorporaties. Om dat vanuit reëel ervaren problemen in buurten en wijken op één lijn te krijgen, is een hele hijs. Steun vanuit de gemeente is daarbij onontbeerlijk, maar dan vanuit een andere rolopvatting dan die men doorgaans hanteert.

De bewonersoptiek

Zijdelings komt bij de sociale vernieuwing vrijwel steeds ook de bewonersoptiek aan de orde. Er vallen dan termen als bestaande sociale verbanden en netwerken, waar sociaal-vernieuwingsbeleid op aan zou moeten sluiten. Is het mogelijk tot besluit van dit verhaal die bewonersoptiek wat meer handen en voeten te geven?

Cees de Wit is sinds maart 1990 hoogleraar Samenlevingsopbouw aan de Erasmusuniversiteit. Hij heeft ruime ervaring met onderzoek op het terrein van de stadsvernieuwing. Uit zijn inaugurale rede 'Over de rede van het opbouwwerk' licht ik met betrekking tot sociale vernieuwing het volgende citaat:

"Ik sta hierbij niet te juichen. Immers, vanuit het opbouwwerk is maar al te vaak op de noodzaak tot vernieuwing gewezen. Ik denk, dat het opbouwwerk er verstandig aan doet zich niet onvoorbereid op alle mogelijke wilde ideeën te storten, maar pas dan in te haken op concre-

te experimenten, als er in de sfeer van condities duidelijke marges voor vernieuwing zijn. Project-financiering, budgettering met controle achteraf op duidelijk inhoudelijk gemarkeerde evaluatiemomenten zijn immers de belangrijkste lessen uit de stadsvernieuwing. Wellicht dat het opbouwwerk in zulke concrete projecten en met heldere doelstellingen en duidelijke conditioneringen kan laten zien dat deze professionaliteit intussen iets voorstelt. Tenslotte is er binnen dit beroep meer dan 30 jaar advieservaring bij de maatschappelijke vormgeving en is het inzicht gerijpt dat de wereld niet met een handomdraai is te vernieuwen."

Uit een gesprek met Cees de Wit blijkt, dat de reserves weliswaar niet zijn afgenomen, maar dat er voor een bewonersoptiek wel degelijk perspectief is. Dat perspectief begint bij kijken en luisteren en bij het beginnen met eenvoudige dingen. Hij noemt als voorbeeld uit de volkshuisvesting de *terreur van het terugbrengen van de woning in de oorspronkelijke staat*. Hierdoor kan het voorkomen dat een bejaard echtpaar terwille van de doorstroming naar een kleinere woning op hoge kosten

wordt gejaagd om de woning die ze verlaten in de oude staat terug te brengen. Op deze manier roep je weerstanden op, verstoor je netwerken onder het mom van een rechtvaardige inkomensverdeling. "Al die mensen die bij woningbouwcorporaties werken, vormen ook het middenveld en die regelen dit soort dingen onbegrijpelijk."

Als ander voorbeeld noemt hij de onderhoudskosten, waarvoor door de koper van de grond en door de huurders vooraf betaald is. In tijden van krapte gaat men op dat onderhoud bekrimpen: de vele functionarissen die diensten gemeentewerken en woningbouwcorporaties rijk zijn, doen qua onderhoud alleen wat er op de bon staat. "Je moet het op kleine schaal bekijken. Het opbellen van een corporatie of het bezoeken van een spreekuur. Die hele bureaucratie leidt tot zelfblokkade. Mensen proberen niks meer, want 'dat is toch niet voor ons weggelegd'."

Hij signaleert de houding, dat we de dingen vanuit de economie wel even zullen regelen. Het gevoerde woonwagenbeleid vormt een optelsom van wat men had kunnen vermijden. Het beleid van grote naar kleine kampen heeft criminalisering en discriminatie in de hand gewerkt. "En dat allemaal vanuit het ideaal van elke bestuurder: vast werk en een vast adres."

Tegenover dit soort zaken pleit hij voor 'maatschappelijke opbouw'. Niet samenlevingsopbouw, want samen hebben we niet zoveel meer vanwege al die ontregelingsmechanismen. Het organiseren van bewoners op titel van woonconsument bevestigt dit beeld. Pas in netwerken wordt betekenis geprocudeerd.

Er is geen participatie meer. Niet via de arbeid, want mensen blijven langer op school en mensen worden al snel na hun 55ste uit het arbeidsbestel verwijderd. Tussen die groep ouderen en jongeren in zit dan nog een grote groep vrouwen, die ook niet via arbeid participeert. Als je

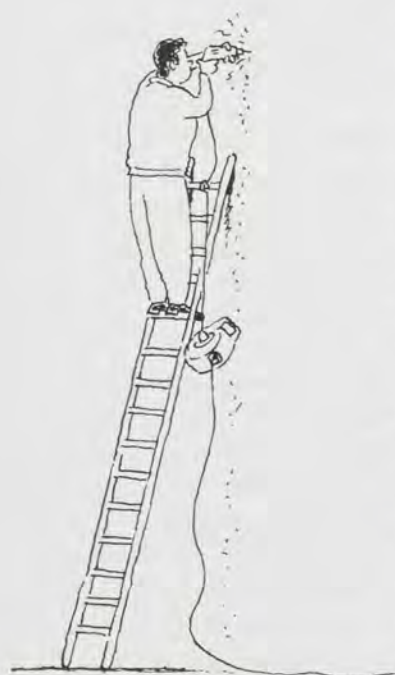
niet via arbeid deelneemt, dan zou het via andere kanalen moeten gebeuren, zoals de buurtwinkel als knooppunt van sociale relaties.

Het warme buurtleven is er niet meer, het is allemaal veel ijler geworden: de erosie van het maatschappelijke midden. "Je zult dus dingen moeten verzinnen, waardoor mensen weer deel gaan nemen aan het maatschappelijke leven." Dat vormt

een taak van het opbouwwerk: het kleinschalig opzetten van zaken en dan vanzelfsprekend vanuit het belang van de mensen zelf, zodat ze er weer zin in krijgen. De aanpak van buurtbeheer gaat vaak via banale kwesties: hondepoep en jeugd vandalisme. Daar zitten mensen mee en daar zijn ze voor bij elkaar te krijgen. Het voorbeeld van de buurtwinkel houdt geen pleidooi in voor terug naar vroeger, maar voor maatschappelijke vormgeving en oog voor mechanismen die eraan ten grondslag liggen.

Buurten zijn veranderd, meer heterogeen. Door de woningdistributie zijn mensen door elkaar heen gezet. Normen en waarden zijn veranderd. Bij de mensen zelf is het nodige veranderd. Mensen zijn niet meer automatisch fabrieksarbeider, als hun vader dat ook was. De stadsvernieuwing en de komst van allochtonen betekenden weer extra geschuif met bewoners. De organisatiegraad van bewoners is niet overal hetzelfde. Wat in het Oude Westen kan, kan in de Afrikaanderwijk niet. Door die culturele differentiatie zijn er tental-

len stemmen in de buurt. De bestuurlijke reactie daarop is – en dat is ook vaak het beste –, dat men het eerst maar eens met elkaar eens moet worden. Maar er is ook een andere kant aan die medaille. De overheid zal tengevolge van de individualisering een differentiatie in beleid aan moeten kunnen. De Wit: "Alle politieke richtingen liggen immers nog steeds achter het anker van de zelfontplooiing."

De sociale huisvester doet meer dan het innen van huurpenningen. In Amsterdam bijvoorbeeld bleek dat bewoners het op prijs zouden stellen, als woningbouwvereniging Het Oosten een verwijsfunctie richting zorg vervult. Zo kun je de corporatie gebruiken en die corporaties moeten dat met al die computers tegenwoordig op een koopje kunnen leveren, vindt De Wit. Zeker wanneer men zich de verspilling bedenkt wanneer zaken niet op elkaar zijn afgestemd. Het vereist evenwel, dat men de routine verlaat en zich meer begeeft op het sublokale niveau, wat op zich echter meer een bestuurlijke dan een bewonersbehoefte is.

Sociale netwerken verdwijnen niet zomaar, maar als ze weg zijn heb je zomaar geen nieuwe en daar zitten we nu mee. Aan de andere kant functioneren sommige netwerken gewoon door. In Amsterdam blijven Surinaamse netwerken in stand ondanks de verspreiding van mensen over Noord, de Kinkerbuurt en de Bijlmer. Hoewel het territoriale niet meer het geijkte onderscheidingscriterium van dit moment is, is het wel het eenvoudigste te hanteren. Zoals in de stadsvernieuwing gebeurde: per zoveel woningen een bewonerscomité van zo'n omvang.

Kapitaalsstromen zijn niet meer aan één plek gebonden. Als je zakenwereld en gemeentebestuur tegenover elkaar stelt, dan is de zakenwereld te benoemen als een *non-place community* en het gemeentebestuur als een *non-community place*. Bij het zaken-

doen er sprake van *community*: er wordt betekenis gedeeld, anders doe je geen zaken. In een verstedelijkt, geïndividualiseerd gebied gaat niet veel meer vanzelfsprekend en dat is een sociaal-cultureel probleem. Daar hebben we sociale vernieuwing voor nodig, aldus de analyse van De Wit. Een gemeentebestuur zit steeds tussen het sociale en het economische in te opereren. Ondanks de relativering van de gebiedsgebondenheid komt vanuit een andere hoek, het toenemend belang van milieuvraagstukken, een grotere verantwoordelijkheid voor de plek. En hier gaat het dan om economische en bestuurlijke vernieuwing.

Door je uitsluitend op de markt te oriënteren werk je alleen voor een koopkrachtige vraag. Dat weten we al sinds de vorige eeuw. Uit die wetenschap is onze verzorgingsstaat voortgekomen. Het *implanteren* van meer marktdenken in de overheid, is dus niet de oplossing; het gaat veel eerder om het doorbreken van het commandomanagement aldaar en het uitlokken van veranderingsgezindheid om echt samen te werken. *Laat men eerst maar eens leren kijken en luisteren*. Bij het doorbreken van isolement is participatie het sleutelwoord. En daaraan kan het opbouwwerk, dat gewend is vanuit coalitiegedachten te werken, het nodige bijdragen. Isolement is vaak ongewild en ongewenst; dat laatste dan vooral vanuit de maatschappij geredeneerd. Daarbij hoeven we niet, zoals in de jaren zeventig, de pretentie te hebben, dat we de hele wereld kunnen veranderen. Er is behoefte aan stap-voor-stap projecten met professionele intervisie om de kwaliteit te bewaken. "Dat is niet de oude wijn in nieuwe zakken, die het opbouwwerk onder het mom van sociale vernieuwing kan schenken. Het is vakwerk dat weinig anderen beheersen; wijn van een ander jaartal met emancipatie, belangenbehartiging en participatie als blijvende elementen in de afdronk."

De Wit vindt dat er grenzen zijn aan het ethos van de zelfontplooiing. Er is een ander ethos nodig. De huidige politieke ideologieën redeneren volgens een systeem, dat los staat van het dagelijks leven. Men werkt met beelden van gisteren, terwijl zaken modern en eigentijds geregeld moeten worden. Mensen tot een zekere organisatiegraad brengen, bergt een element van verplichting in zich. Niettemin gaat het om de wisselwerking tussen de dagelijkse praktijk en de institutionele krachten. De maatschappelijke organisatie is hier het scharnierpunt. "Opbouwwerk heeft daarbinnen een belangrijke rol te spelen. Niet vanuit een houding van 'u belt wij draaien', maar vanuit een beperkt menu."

Gui van Hooijdonk,
onderzoeker.

Het Platform Opbouwwerk vroeg aan twee mensen uit de praktijk van het opbouwwerk, om over hun bezoek aan het SEV-congres te rapporteren. Harry van het Erve ziet de noodzaak groeien om naar nieuwe werkmethoden in het opbouwwerk te zoeken en in politieke zin geen afwachtende houding aan te nemen. Cees Ederveen ontmaskert een aantal mythen die hij tijdens het congres beluisterde.

Twee impressies van het SEV-congres

De uitdaging aan het opbouwwerk

Oude wijn...

In de wandelgangen van het congres Sociale Vernieuwing in de Volkshuisvesting zijn we het er snel over eens: dit is oude wijn in de nieuwe zak van 'sociale vernieuwing'. Succesvolle projecten als de integrale aanpak van problemen in de hoogbouw van Brunsum-Noord, en het Woning- en Buurtbeheer van de huurdersvereniging in Woensel-West (Eindhoven) waren al lang in gang gezet vóór men de term sociale vernieuwing uitvond. De bijdrage van staatssecretaris Heerma aan het congres was voorspelbaar: het mag geen geld kosten. Daarom is sociale vernieuwing voor hem een organisatieprobleem en geen financieel probleem. Hij stelde zelfs een vermindering van het stadsvernieuwingfonds van de gemeenten in het vooruitzicht – precies de pot waaruit de gemeenten dachten een groot deel van hun sociale vernieuwing te kunnen betalen!

De gloedvolle betogen van de directeuren van de koepels van woningcorporaties, de NWR en het NCIV, waren doorzichtig: zij wilden vrij baan voor de woningbouwverenigingen en hun bewoners als voortrekkers van de sociale vernieuwing. Het staat natuurlijk chic om de sociale functie van de corporaties op zo'n congres nog eens extra te profileren. Maar toen een mevrouw uit de zaal vroeg wat ze moest doen als de corporatie het laat afweten, antwoorden de directeuren niet: *kom maar bij ons, wij zullen uw corporatie wel in de juiste richting duwen, nee, zij*

lieten deze bewoonster alleen staan met hun reactie: "volhouden, mevrouw, u moet er alles aan doen om ervoor te zorgen dat uw corporatie naar u luistert!"

Cultural lag

Heb ik als bestuursvoorzitter van een middelgrote instelling voor ontwikkeling en ondersteuning van vrijwilligersinitiatieven en opbouwwerk dan voor niets op dat congres gezeten? Nee, dat toch niet. Tijdens en na het congres heeft er bij mij een herbezinning plaatsgevonden op de aard van de problematiek waarop de sociale vernieuwing zich af dient te stemmen, en vooral op de plaats die het opbouwwerk daarin toekomt. De

winst van de politiek en demagogisch geladen discussie over sociale vernieuwing zit hem niet zoer in de convenanten tussen de rijksoverheid en de gemeenten, maar in het feit dat de schrijnende achterstand op de voorgrond treedt die verschillende bevolkingsgroepen tijdens twee kabinetten-Lubbers hebben opgelopen. Uit alle verhalen op het congres werd duidelijk dat het harde *no non-sense*-beleid van de jaren tachtig tegelijkertijd de welvaart van velen heeft hersteld en verbeterd, en hele groepen heeft geïsoleerd in achtergebleven scholing, huisvesting, werk, sociale contacten en bovenal inkomen.

De bekende kreet van de tweedeling van de maatschappij: haar inhoud kan niet voldoende beklemtoond worden. De groepen waar het om gaat houden zich voornamelijk op in goedkope huisvestingsgebieden en zijn vanwege de stelselmatige teleurstellingen nauwelijks meer in staat om zich actief in de maatschappij te bewegen.

In het begin van deze eeuw ontstond er door de snelle industrialisatie eveneens een kloof, een *cultural lag*. Aan grote groepen mensen gingen de zegeningen van de industriële revolutie voor het dagelijkse bestaan voorbij. Juist in dat klimaat ontstond het opbouwwerk, dat deze groepen moest helpen zich 'aan te passen' bij de maatschappelijke veranderingen. In de jaren zeventig dachten we dat het opbouwwerk de hevel zou kunnen vormen voor revolutionaire maatschappelijke veranderingen. In de jaren tachtig hielden we ons, naast hand- en spandiensten aan bewoners en vrijwilligersgroepen, vooral bezig met reorganisaties en met het behoud van de eigen werkgelegenheid. Nu, in de jaren negentig, is er sprake van een nieuwe *cultural lag*, veroorzaakt door het harde economische beleid en de technische innovaties van de laatste tijd. Het opheffen van die kloof is voor het inmiddels geprofessionaliseerde maar nog steeds dienstbare opbouwwerk een eigentijdse uitdaging oververt.

De methodiek van het opbouwwerk

De *integrale aanpak* en de *probleem-projectmethode* zijn bekende begrippen in het jargon van het opbouwwerk, die tijdens het congres bij verschillende projecten te horen waren. Maar duidelijk werd ook, dat we voor de huidige problematiek geen eenduidige werkmethoden hebben.

In de afgelopen decennia waren we in staat om succesvolle opbouwmethoden te ontwikkelen, bijvoorbeeld voor acties van bewoners in de stads-

vernieuwing en bij de organisatie van belangenverenigingen. Als er ondersteuning van vrijwilligers nodig was, kon men meestal wel op een achterban terugvallen die actief mee wilde werken aan de oplossing van problemen. Deskundige opbouwwerkers deden veel ervaring op met de probleem-projectmethode, zelfs zozeer dat deze tot routine werd: '*U vraagt, wij draaien*'.

De problemen echter, waar het opbouwwerk nu voor staat, spelen zich af binnen bevolkingsgroepen die het geloof in actie hebben verloren, groepen die niet in staat zijn om het opbouwwerk om ondersteuning te vragen of die dat eenvoudigweg niet meer willen. Daarnaast zijn er grote culturele verschillen tussen etnische minderheden, WAO-ers en bejaarden, om maar eens enkele groepen te noemen. Bovendien is er, ondanks het regeringsbeleid van de sociale vernieuwing, veel te weinig geld beschikbaar en praten tal van instellingen mee over de besteding daarvan. Op het congres kwamen deze problemen keihard naar voren. Als het opbouwwerk zich duidelijk als professionele werksoort verder wil profileren, dan dient het niet op ondersteuningsverzoeken te wachten, maar moet zich actief tussen deze groepen bewegen, op zoek naar ingangen voor opbouwactiviteiten. En het zal zijn werkmethoden aan moeten passen, en deze moeten richten op het samenbinden van mensen met verschillende culturele achtergronden en op het activeren van teleurgestelde en cynische mensen. Echte sociale vernieuwing is er immers alleen als de betrokken groepen zelf actief meedenken, meewerken en meebeslissen.

Strategie

Als je jarenlang meeloopt in het opbouwwerk, dan vallen je op zo'n congres de klompen uit bij het aanhoren van de directeuren van de NWR en het NCIV over de betrokkenheid van de woningcorporaties bij de sociale problematiek van hun bewoners. En als de burgemeester

van Tilburg daar dan nog een schepje bovenop doet weet je helemaal niet meer hoe je het hebt. Lagen de obstakels voor het oplossen van bewonersproblemen de afgelopen jaren niet in de houding van de corporaties en de gemeentebestuurders? Voor het opbouwwerk had dit congres wel degelijk een duidelijke les: het opbouwwerk moet uit zijn schulp kruipen en zich op meso- en macroniveau laten horen, naast de professionele ondersteuning van bewoners en vrijwilligersgroepen. Het opbouwwerk dient op lokaal en op landelijk niveau zijn netwerken uit te breiden en strategische posities in te nemen. Het moet ook *samenlevingsopbouw* plegen binnen en tussen de diverse instellingen die het adagium van sociale vernieuwing in hun vaandel voeren. De *voortrekkersrol* die de heren Van Velzen en Aquina voor de corporaties claimen, mag niet in de lucht blijven hangen. Het opbouwwerk moet hen aan deze uitspraak binden, zoals het de gemeentebestuurders moet dwingen hun sociaal wenselijke verhalen waar te maken.

Die mevrouw uit de zaal werd met een kluitje in het riet gestuurd, en opbouwwerkers mogen dat nooit meer laten gebeuren.

Harry van het Erve,
voorzitter stichtingsbestuur O&O Eindhoven.

Niet praten maar doen -

Over wat we gaan doen moeten we eerst nog even praten

Zo'n congres is best gezellig en het volkshuisvestingswereldje is niet zo groot: je herkent mensen van eerdere gelegenheden en je ontmoet oude bekenden. Het was er eigenlijk zelfs te druk, met moeite ging de meute de zaal in en uit, de rijen voor koffie en lunch waren lang en de workshops van de middag konden niet alle 1500 deelnemers herbergen. Vooral dat laatste was jammer, want inspirerende voorbeelden en boeiende experimenten zijn belangrijk voor de invulling van het thema sociale vernieuwing.

Staatssecretaris Heerma had een spannende openingszet, toen hij de kritiek van de wethouders op de bezuiniging in het stadsvernieuwingsfonds pareerde. Zijn oplossing: ook de weigerachtige wethouders zullen heus wel een convenant tekenen, typeerde de krachtsverhoudingen fijntjes. Natuurlijk is sociale vernieuwing niet alleen een kwestie van geld maar vooral ook van organisatie en bestuur, alleen klinkt het juist uit de mond van een staatssecretaris onheilspellend.

Op de vraag of sociale vernieuwing een grootschalige of een kleinschalige aanpak veronderstelt, is *maatwerk* het antwoord. Het forum stond even stil bij dit door Heerma aangereikte thema. De grootschalige en eenzijdig

op een fysieke aanpak gerichte stadsvernieuwing heeft het kwetsbare sociale netwerk in veel oude wijken verstoord. Dat de buurt zo gezellig is, mag geen excuus vormen om maar niets aan krotten te doen, zo luidde de waarschuwing. Tegelijk slopen er de eerste mythen in de discussie.

Mythen

1. De mythe van de grootschaligheid in de veelal gefaseerde stadsvernieuwingsaanpak verhult, dat we pas op de helft zijn van het in 1970 ingezette traject, en dat er nieuwe jaargangen (naoorlogse) woningen staan te dringen. Hoewel je schaal niet met tempo mag verwarren, heb je voor tempo wel degelijk ook een redelijke schaal van opereren nodig. Neem het Haagse schoolvoorbeeld van *bouwen voor de buurt met betaalbare huren* – het Oranjeplein – waar men inmiddels al 18 jaar lang woont met uitzicht op sloop- en nieuwbouwactiviteiten. Dit probleem is alleen met een hoger tempo en met goed aansluitende fases van enige omvang te voorkomen.

2. Het innig gebreide sociale netwerk dat in oude volksbuurten zou bestaan vóór de stadsvernieuwing toesloeg, noem ik een hardnekkige mythe. In de meeste van die wijken, een enkele geïsoleerd gelegen dorps uitzondering daargelaten, waren de sociale verhoudingen al eerder ernstig verstoord en vormden die juist

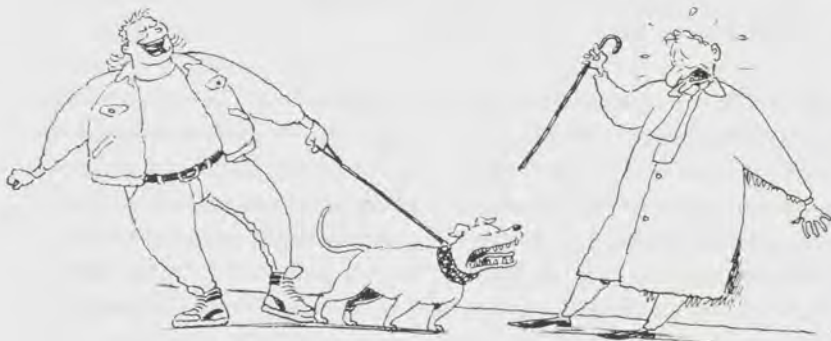
mede aanleiding tot de stadsvernieuwingsingrepen. Kenmerkend voor de vervalspiraal in oude zowel als in nieuwe wijken zijn immers de grote verhuisbeweging, het hoge aantal weigeringen van aangeboden distributiewoningen, het aantal noodkopers.

3. In de loop van de dag volgden er nog een paar mythen. Het idee in theorieën over *wijkprofielen* of *woon-carrières* bijvoorbeeld, dat de problemen zich wel op zullen lossen als je duur aan goedkoop toevoegt. De klassieke kritiek op deze stelling is natuurlijk, dat dit wel altijd leidt tot voorstellen om dure woningen te bouwen in de meren van sociale woningbouw, en nooit tot het bouwen van woningwetwoningen aan de goudkusten. Maar daarnaast heb ik in de praktijk nog nergens gezien dat dure bouw tussen sociale woningbouw een oplossing betekende voor problemen van goedkoop wonen. Indien je hoge concentraties van lage inkomens een probleem vindt, kun je je strategie beter richten op het verwerven van hogere inkomens, dan op verdunning van die concentratie door mensen van buiten. Voor pluriformiteit als doelstelling is het inkomenscriterium trouwens knap eenzijdig.

4. De laatste mythe die ik hier wil signaleren, kwam met de sociale vernieuwing aanwaaien: de langdurig

werklozen mogen zich verheugen op de komst van banen voor controle en toezicht. Ik stel me dat als volgt voor:

Mohammed is op zijn zestiende naar Nederland gekomen en nu, op zijn twintigste, al meer dan twee jaar, dus langdurig werkloos. Hij krijgt een pet en wordt het buurpark in gestuurd. Daar wandelt een model klerekast met een tros bouviërs. Mohammed spreekt hem aan over de vraag waar hij die vieze honden laat poepen....:

de gevolgen laten zich raden.

Of we nemen diezelfde klerekast, van wie men in de buurt vermoedt dat hij betrokken is bij de opzienbarende verwijning van video-apparatuur, en we geven hem de taak om veiligheid in een bejaardenflat te brengen.

Wellicht zijn deze voorbeelden te ver gezocht en zal men kandidaten beter selecteren, alleen betekent een strengere selectie dus ook dat er voor Mohammed en de klerekast wederom weinig hoop gloort. Tenzij zij meedoen in banenpools, die ingezet worden voor de uitbreiding van onderhoudsploegen waarbinnen vervolgens de mensen met de meeste vaardigheden in het omgaan met publiek en collega's uit kunnen groeien tot de opzichters.

Gelukkig waren er ook praktische invalshoeken op het congres.

Iemand slaakte de verzuchting: "De winst van de sociale vernieuwing is de les dat als er problemen zijn, je het vooral zelf moeten opknappen – van anderen hoeft je niet veel te verwachten."

De voorbeelden

Organisatoren en sprekers droegen de nodige voorbeelden aan. Ze bevatten steeds een herkenbare mix van stadsvernieuwing, wijkwelzijnsplan en probleemcumulatiegebiedengeld, en ze richtten zich op een integrale aanpak van werken, weten, wonen en welzijn. In de regel komt eerst het opknappen en dan het vraagstuk van het beheer: vergelijk het Enschedese Getfert/Perik, het Eindhovense Woensel-West en de

Haagse Molenwijk. Geslaagde renovatie-experimenten in sociaal of particulier bezit kennen een combinatie van een collectieve aanpak van de buitenkant met een grote individuele keuzevrijheid in de afwerking van de binnenkant, zie bijvoorbeeld het Groningse Kostverloren-Oud.

Het keren van de vervalspiraal in naoorlogse complexen kenmerkt zich door de volgende receptuur:

- de woonomgeving opwaarderen en met een nieuwe weg ontsluiten;
- de flatgebouwen verbeteren en met een *face-lift* elk een eigen identiteit verlenen;
- met een 'zorgvuldiger' inplaatsingsbeleid proberen om ongewenst, niet passend gedrag en gebruik te voorkomen;
- aanpalende maatregelen ter bevordering van de sociale structuur en de werkgelegenheid. Het voorbeeld is De Meenthe in Leeuwarden.

Er waren ook buitenlandse voorbeelden. Voorzieningen op maat, van kinderopvang tot boodschappen-dienst en huurdersonderhoud, blijken mogelijk als woningbouwvereni-

ging, wijkverpleging en vrijwilligers goed gecoördineerd samenwerken. Het mooiste wordt het als hierdoor betaald werk ontstaat.

Is dit nieuw en toch sociaal?

Voorbeeldigheid kan inspireren, maar waarom gaat het in het ene geval stroef en loopt het in een ander geval wat gesmeerder? De tot vader van de sociale vernieuwing uitgeroepen professor Idenburg levert de meetlat voor deze vraag. Het primaire doel van de sociale vernieuwing is het om afhankelijkheid, isolement en achterstand terug te dringen. In hun onderlinge samenhang niet mis. Een nieuw huis neemt de achterstand gedeeltelijk weg en in het geval dat de buurt leefbaarder wordt zal het isolement er ook doorbroken worden omdat familie en vrienden er weer op bezoek durven komen. Hoogst twijfelachtig is het alleen nog, of de afhankelijkheid van instanties ook zal afnemen.

Ook in de wijken die de successtories opleveren, is men nog druk bezig met de trajecten die naar scholing en werk moeten leiden. Ook daar is de afhankelijkheid van een uitkering de laatste 10 à 15 jaar toegenomen, en de afhankelijkheid van de individuele huursubsidie kwam daar nog eens bovenop.

De SEV en het NIZW presenteren als remedie de zelfwerkzaamheid in het beheer. Ik vind het prima, zeker als de mensen willen en kunnen, maar als meetlat is dit gegeven ondeugdelijk. Beheerstaken moeten gedaan worden en desgewenst moet je ze kunnen inhuren: bij de woningbouwvereniging, bij de dienst Stadsbeheer, bij een werkgelegenheidsproject. Essentieel is het als maatregelen en activiteiten op elkaar afgestemd zijn en met elkaar samenhangen. Na het schilderen van de ramen gelijk ook even de verzakte stoep herstellen, dat geeft een extra effect. Voer het dagelijkse en het periodieke onderhoud goed en snel uit, naar wens samen met de bewoners. Bij het aanbrengen van extra voorzieningen mag men redelijkerwijs wel

een inzet van de bewoners verwachten. Geef gevels een coating tegen het bekladden, en overhandig de bewoners een potje met het bijbehorende schoonmaakmiddel, zodat zij de verse graffiti gelijk de volgende morgen kunnen verwijderen. Basketbal-palen zomaar ergens neerzetten heeft geen zin: zoek een geschikte lokatie uit en vooral: doe het pas als er een basketbalclub is die met enig dagelijks onderhoud een tegenprestatie levert.

Van wie moet het nu komen? NWR en NCIV waren naast de SEV de medeorganisatoren van het congres, dus het mocht niet verwonderen dat de woningcorporaties de brandhaarden genoemd werden voor de sociale vernieuwing in de wijken. Om er in die wijken warmpjes bij te komen zitten, zullen brandstof en zuurstof aanwezig moeten zijn. In dit vakblad voor het opbouwwerk misstaat het niet, daarin een rol voor het opbouwwerk te zien.

Cees Ederveen,
Stedelijk Bureau Opbouwwerk,
Den Haag.

De regering heeft 3 terreinen genoemd waarop sociale vernieuwing gestalte dient te krijgen: allereerst op het terrein van arbeid, scholing en inkomen. Ten tweede op het terrein van de kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving. Ten derde het gebied van sociale en culturele innovaties. In het besef de klus niet alleen te kunnen klaren vraagt de regering om nauwe samenwerking tussen de lokale overheid en betrokken instanties en groepen burgers. Als het over de kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving gaat, kunnen corporaties zich aangesproken voelen door deze oproep gestalte te geven aan sociale vernieuwing.

Corporaties en sociale vernieuwing: middenveld, voorhoede of verdediging?

1 - Inleiding

De regering Lubbers-Kok reikt ons sociale vernieuwing aan als nieuw concept voor de jaren negentig. In dit concept lijken elementen van 20 jaar overheidsbeleid en partij-politieke ideologie bijeengebracht. Herkenbaar zijn: de spreiding van kennis, inkomen en macht; ethisch reveil; de terugtrekkende overheid; de zorgzame samenleving en de actieve overheid. Door deze mengelmoes is sociale vernieuwing een vaag begrip waarmee het nog alle kanten op kan; een zwakte waar tegelijkertijd een wervende kracht van uit gaat. De onduidelijkheid heeft een oproep-functie. Tal van instellingen, bedrijven en wetenschappers gaan de discussie aan over de essentialia van de sociale vernieuwing, komen met voorstellen en gaan – nog schoorvoetend – verplichtingen aan. Sociale vernieuwing werkt als een vlag voor nieuw beleid, alle betrokkenen komen met de bijpassende lading aandragen.

In dit artikel werk ik de oproep aan de corporaties uit. De posities op het maatschappelijk middenveld zijn het onderwerp van dit eerste inleidende hoofdstuk. Hoofdstuk 2 gaat over de taak van de overheid. In hoofdstuk 3 onderwerp ik de leefbaarheid in wijken aan een analyse. In hoofdstuk 4 formuleer ik op basis daarvan een opdracht voor sociale vernieuwing c.q. herstel van de leefbaarheid van wijken. In hoofdstuk 5 komt aan de hand van de kerntaken van een corporatie het programma voor sociale vernieuwing aan de orde. Aan mijn ervaring in het Rotterdamse ontleen ik de meeste voorbeelden.

De spelers op het middenveld zullen het verloop van de sociale vernieuwing moeten gaan bepalen. De Rijks-overheid heeft de aftrap verricht met de nota **Sociale Vernieuwing, Opdracht & Handreiking**.¹ Zij stelt met de gemeenten convenanten op, waarna de onderwijzers, vakbonden, werkgevers, welzijnswerkers

en andere middenvelders aan zet zijn. Zullen zij voor de aanval kiezen om de hardnekkige maatschappelijke achterstanden te bestrijden waarvan in de genoemde nota sprake is, of zullen zij de bal het veld rond spelen zodat de eindstand van de sociale vernieuwing gelijk blijft aan de beginstand?

Reacties

Tot de middenvelders reken ik corporaties en bewoners-organisaties. Welke speelwijze mogen we van hen verwachten?

De Woonbond, landelijke vereniging van huurders en woningzoekenden reageert aanvankelijk positief op de idee van sociale vernieuwing. De aandacht voor de problemen in de wijken juicht zij toe, evenals de wens integraal beleid te voeren en maatwerk te leveren. De vooraanstaande positie die in een gezamenlijke aanpak aan lokale bewonersorganisaties wordt toegekend waardeert de Woonbond.

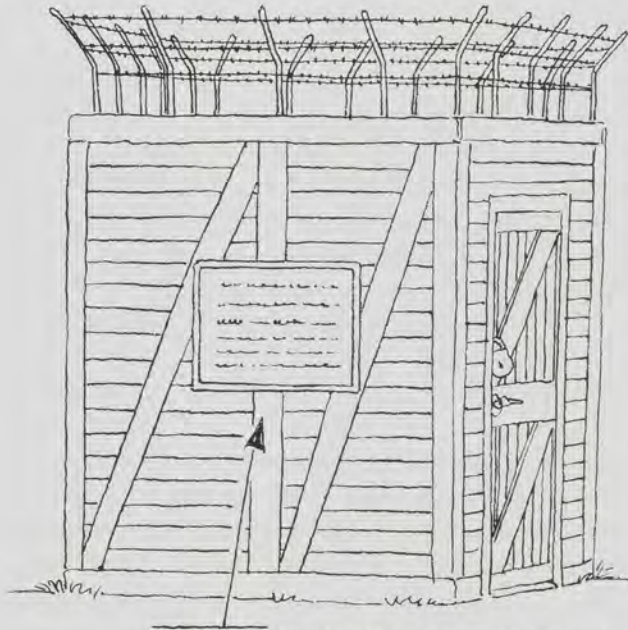
Later is er ook aarzeling. De 8 miljoen-pot, het budget voor activiteiten van woonconsumenten, zal opgaan in het fonds voor sociale vernieuwing. Bewonersgroepen zullen dit geld voortaan met anderen moeten delen, met het oog op een veel breder doel. Voorts is de woonconsumentenpot op plaatselijk niveau ingebed in een duidelijk inspraak- en besluitvormingsproces. Hoe het fonds voor sociale vernieuwing plaatselijk zal worden verdeeld is nog vaag.

Al met al is de reactie van de Woonbond voorzichtig positief. Bij afzonderlijke bewonersgroepen zien we eenzelfde voorzichtigheid.

"Bewoners willen eerst resultaten zien" is voor menige organisatie reden om niet op de locomotief van de sociale vernieuwingstrein te springen. Naast voorzichtigheid is ook pragmatisme herkenbaar; sociale vernieuwing biedt een nieuwe subsidie-titel en bewonersgroepen spelen daar met behoud van de inhoud van hun werk handig op in.

De twee landelijke koepels van woningcorporaties, NWR en NCIV, reageren, een claim op geld voor huismeesters daargelaten, traag op de idee van sociale vernieuwing. Naar de oorzaken is het gissen. Kiezen de koepels voor een bescheiden opstelling aangezien sociale vernieuwing bij uitstek een zaak is van lokaal niveau? Mogelijkerwijs is het onwennigheid nu het gedachtengoed van de sociale vernieuwing uit een onverwachte hoek komt en niet uit de voorspelbare overlegkaders van de volkshuisvesting.

De trage reactie kan ook in het concept van de sociale vernieuwing besloten liggen. Terecht krijgt de geringe arbeidsparticipatie de meeste aandacht. Maar soms wordt de suggestie gewekt dat bestrijding van de werkloosheid alle maatschappelijke problemen oplost. Als de arbeidsbemiddeling iedereen weer aan de slag heeft geholpen, zullen de problemen in de buurt ook wel verdwenen zijn, is de idee. Dan hoeft de corporatie dus niet in actie te komen.

ACHTER DEZE SCHUTTING BEVINDT ZICH EEN
PLANTENBAK, OM ONZE BUURT OP TE SIEREN. DEZE
BAK IS GEADOpteERD DOOR 'HOUTHANDEL W DE VRIES'
EN 'UZERHANDEL JM KOORNSTRA. U KUNT, MET ACHTER-
LATING VAN LEGITIMATIE BIJ EÉN VAN BEIDE FILIALEN
(SCHUIN AAN DE OVERKANT) DE SLEUTEL BEMACHTIGEN
OM DE BLOEMBAK TE BEZICHTIGEN -

Voorts verschaalt sociale vernieuwing tot een organisatie-vraagstuk van de overheid. *Ontkokering* en *'één geldstroom'* zijn de trefwoorden. Het middel lijkt doel te worden, en dit ontmoedigt degenen die zich willen bekommeren over de inhoudelijke doelen.

Ook heeft het kabinet de sceptici niet de wind uit de zeilen genomen door bijvoorbeeld in het overleg met vakbonden en werkgevers daadkrachtig op te komen voor een forse terugdringing van het aantal WAO-ers. Sociale vernieuwing is voorlopig vooral een verbale speerpunt van beleid.

Het NCIV doorbreekt de *radio-stilte* eind mei 1990 met een brief aan de Tweede Kamer. Het NCIV stelt hierin dat subsidiëring van huismeesters en het inzetten van menskracht uit banenpools bij beheerswerkzaamheden voor corporaties noodzakelijk is om hun rol in de sociale vernieuwing waar te maken. Bij deze herhaalde claim blijft het niet. Men wil zich richten op het versterken van het sociale milieu in de zin van het verhogen van de sociale controle en het versterken van sociale netwerken.

Naast de eerder genoemde huismeesters denkt het NCIV concreet aan buurtwachters, parkwachters, het stimuleren dat groepen buurtbewoners bepaalde objecten in de woonomgeving adopteren zoals brievenbussen en telefooncellen en het stimuleren van burenhulp zoals kinderopvang en boodschappendiensten voor ouderen.

Opvallend is dat deze reactie de kerntaken van corporatie – toewijzen, huur innen, woningonderhoud,

woningverbetering en nieuwbouw – buiten beschouwing laat.

Alleen de taken van de huismeesters kunnen daartoe geheel of gedeeltelijk worden gerekend; blijkbaar zijn de reguliere budgetten voor deze werksoort ontoereikend, gezien het beroep op het fonds voor sociale vernieuwing.

In die zin is de NCIV-reactie teleurstellend. Door de verwijzing naar sociaal milieu en sociale netwerken geeft het echter in de kern wel een aanzet tot een nadere bepaling van de verhouding tussen sociale vernieuwing en corporaties.

Woningraad, het verenigingsblad van de NWR, wijdt een thema-nummer aan sociale vernieuwing. Het zelfvoldane redactionele commentaar van directeur Kempen schampert: "Laten wij maar gewoon proberen te doen wat wij als volkshuisvesters nodig vinden, vindt u niet?"

Zijlijners, doeners en zakers

Op lokaal niveau zijn de reacties van individuele corporaties verschillend. Aan Rotterdam ontleen ik de volgende indrukken. Veel corporaties nemen een afwachtende houding aan. *De overheid heeft het initiatief genomen, laat ze nu eerst maar met iets concreets komen*, zo lijkt de gedachte. Ik noem hen de zijlijners.

Enkele corporaties voelen zich gesteund in hun sociale vernieuwing *avant la lettre*. Het Gemeentelijk Woningbedrijf-Centrum bijvoorbeeld heeft zich in een convenant met de bewonersorganisatie van de binnenstads-

wijk Cool verplicht de klussendienst van de bewoners tegen betaling in te schakelen bij schoonmaakacties en graffitiwrijving. Ik schaar hen onder de doeners.

Een derde groep corporaties ziet in sociale vernieuwing een nieuwe hefboom om de lokale overheidsbemoeienis te verminderen. In het kielzög van de vertrekkende regelgevers op de ministeries mogen ook de lokale boekhouders, toezichthouders en urgentiebepalers verdwijnen om ruimte te geven aan de zelfstandige sociale verhuurders. Zij grijpen sociale vernieuwing aan als motor van de beweging naar verzelfstandiging van corporaties en beperking van de overheidsinvloed. Dit mogelijk neveneffect van sociale vernieuwing is hun belangrijkste interesse. Deze corporaties ontlene hun waardepatroon aan het bedrijfsleven. Als de werknemers naar kantoor of werkplaats gaan, gaan ze naar 'de zaak'. Ik noem hen de zaken. Hun houding past binnen het aangehaalde credo van NWR-directeur Kempen.

Niets nieuws onder de zon. Zijlijners, doeners en zaken zijn in elke situatie te vinden. De introductie van het begrip sociale vernieuwing heeft getalsmatig nog geen

wezenlijke verandering gebracht tussen deze drie idealtypische corporaties. Verderop zal moeten blijken of de zijlijners over de streep zijn te trekken, of de doeners hun doel bereiken en of de zaken ook andere zaken willen zien.

2 - Politiek debat over sociale vernieuwing

De nota *Sociale Vernieuwing, Opdracht en Handreiking* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken is de eerste concretisering van het begrip sociale vernieuwing van Rijksweg na de introductie in de regeringsverklaring; het is een duidelijke poging om aan een overloze discussie over definities van sociale vernieuwing een einde te maken. Als vervolgens Jan Schaefer tot projectleider wordt benoemd ontstaat al snel de sfeer 'niet praten maar doen'. Na de moeizame aanloop begrijpelijk. Al werkende weg komt de duidelijkheid dan wel vanzelf en met snelle resultaten mag steun uit bredere kring worden verwacht.

Tegenover deze voordelen van een aanpak nu, staan nadelen. Het is van groot belang de doelen van sociale vernieuwing zo precies mogelijk te verwoorden, niet

om de definitie-discussie van het voorjaar te herhalen maar omwille van de doeltreffendheid. Sociale vernieuwing kan gemakkelijk blijven steken in een verzameling losse projecten waarvan het bereik gezien de omvang van de problematiek onoldoende is. Het risico bestaat dat campagnes worden gestart zonder kans op verbreding en vervolg.

Tegelijk verdwijnen, in de ijver om het lokettisme te doorbreken, mogelijk essentiële voorzieningen: een paradoxale dreiging voor beleidsterreinen en begrotingsmiddelen die de laatste jaren niet ter discussie hebben gestaan zoals de regeling woonconsumenten en de bovenlokale steunfuncties minderheden. In andere sectoren waar al enige jaren de roep om verandering klinkt, zoals in het onderwijs, zijn sterke verdedigingslijnes.

De kloof tussen leefwereld en systeemwereld

De deregulering heeft in het debat over sociale vernieuwing een opvallende plaats ingenomen. Minder regels zijn wellicht een belangrijke voorwaarde tot sociale vernieuwing maar er toch zeker niet het doel van. Nadere beschouwing van de voedingsbodem voor het dereguleringsdenken is gewenst. Krijgt de overheid de meeste kritiek omdat iedereen met haar te maken heeft, terwijl de problematiek algemener is? Ik doel op de kloof tussen de dagelijkse leefwereld van mensen en de wereld van de systemen. Systemen kennen een eigen dynamiek, regels en wetmatigheden, die ook altijd de eigen instandhouding en positie versterking betreffen. Tot deze wereld behoren net zo goed Philips, corporaties en welzijnsinstellingen als de overheid.

Maatwerk moet de brug slaan over de kloof tussen leefwereld en systeemwereld. Starre regels staan maatwerk zeker in de weg maar te weinig regels kunnen ook fnuikend zijn. Onzekerheid, ondoorzichtigheid en willekeur kunnen dan het zgn. maatwerk gaan bepalen. In het debat over de voorwaarden tot sociale vernieuwing dient de opbouw van het maatwerk voorrang te hebben op de afbouw van de regelgeving.

Reflectie op de doelen en werkwijze van sociale vernieuwing is dus nodig. De nota 'Sociale Vernieuwing, Opdracht en Handreiking' biedt daartoe eenvoudige aanknopingspunten. Zo is er sprake van hardnekkige achterstanden, maar welke achterstand bedoelt men, wie hebben er achterstand en welke oorzaken zijn er aan te wijzen?

In verband met de 'verbetering van de doelmatigheid van voorzieningen' is het van belang te weten welke voorzieningen bedoeld worden, van welke bundeling men een meerwaarde verwacht en waar de bureaucratische arbeidsdeling niet functioneel is.

De 'taak voor het maatschappelijk middenveld' maakt nieuwsgierig naar het beeld welke taken van de overheid en welke delen van het middenveld in het geding zijn. Bovendien moet in de algemene oproep tot bundeling en samenwerking de taak, herkenbaarheid en aanspreekbaarheid van de (lokale) overheid duidelijk blijven.

Taken van de overheden

Over de corporaties als middenveld schrijf ik verderop. Tot de taak van de rijksoverheid reken ik twee zaken. Allereerst heeft het specifieke beleid, zo is sociale vernieuwing op te vatten, alleen kans van slagen als het ondersteund (geflankeerd) wordt door algemeen beleid: de 'Wet van Adriaansens'. Waar men in het beleid voor sociale vernieuwing de maatschappelijke participatie van achterstandsgroepen bepleit, verdient dat dus ondersteuning in het algemene economische beleid, de inkomenspolitiek en de sociale zekerheid. Daarom staat het uitblijven van een duidelijke, door het voltallige Kabinet gedragen uitspraak over koopkrachthandhaving bij de bezuinigingsronden haaks op het sociale vernieuwingsbeleid.

Het heeft er alle schijn van dat door arbeid als 'sleutel tot maatschappelijke participatie' naar voren te schuiven, het inkomen die status van sleutel verliest op de politieke agenda. De slogan 'niet meer, maar anders' komt daarbij uitermate goed van pas.

Ten tweede is de geloofwaardigheid van de landelijke overheid en de politiek van groot belang. Een ambitieuze overheid die sociale vernieuwing gestalte wil geven, daarin het voortouw neemt en tegelijkertijd vraagt om een nauwe samenwerking met het middenveld beoordeelt men op haar daden. Het geknoei met het reiskostenforfait, de machinaties met de ozon-normen bij luchtverontreiniging, de visieloze invulling van de noodzakelijk geachte bezuinigingen, even zovele voorbeelden van een ongeloofwaardig optreden van Kabinet en Kamer vestigen de indruk dat zij niet in staat zijn het voortouw te nemen en een draagvlak voor daadkracht te creëren. Tot de taak van de lokale overheid reken ik in ieder geval het bijeen brengen en houden van de vliegende starters van de sociale vernieuwing, degenen die nu

met enthousiasme met projecten aan de slag gaan en de analytici, degenen die zich met de vragen achter de 'opdracht en handreiking' bezig houden. De politiek zou op lokaal niveau een debat moeten initiëren over ervaringen, onderzoeksresultaten en voorstellen. Zo is sociale vernieuwing tevens een uitgelezen kans tot bestuurlijke vernieuwing. Ik heb daarbij voor ogen dat de gemeenteraad het debat opent door de agenda op te stellen, de onderwerpen aan te geven en tot een eerste positiebepaling te komen. Het vervolg van het debat mag buiten het stadhuis plaatsvinden, in krantekolommen, buurthuizen en directiekamers. Als de deelnemers dat wensen, moeten zij hun bevindingen kwijt kunnen bij de gemeenteraad.

Met andere woorden, de gemeenteraad is het adres. Van

de gemeenteraad mag men verwachten dat hij ook de niet-professionals van het middenveld uitnodigt een bijdrage aan het debat te leveren, dat hij het debat afrondt na serieus kennis te hebben genomen van alle voorstellen en dat hij bereid is beslissingen te nemen, prioriteiten te stellen en posterioriteiten te bepalen.

In essentie gaat het om een debat waarvan de formele setting helder dient te zijn terwijl de sfeer open

en informeel is. Dat evenwicht tussen formeel en informeel wordt niet bereikt door *de wijken in* te trekken. Onder het mom te willen luisteren naar hetgeen speelt kunnen de heren en dames politici hun eigen standpunt in het vage houden. Discussie is dan onmogelijk en ook het vervolg is bij dit soort contacten onduidelijk.

Rotterdam: wisselwerking tussen raadsleden en wijkbewoners

Een aardig voorbeeld hoe het wel kan geeft de Rotterdamse stadsvernieuwing. Eens in de maand bezoekt de raadscommissie voor stadsvernieuwing en volkshuisvesting een wijk. In een voortgangsrapportage heeft de projectgroep de leden reeds op de hoogte gesteld van de stand van zaken, aandachtspunten en eventuele knelpunten of conflicten. De raadsleden stellen zich ter plekke op de hoogte, veelal begeleid door bewoners die niet zo makkelijk het woord voeren tijdens een vergadering op het stadhuis maar die al wandelend door hun eigen buurt uitstekend hun verhaal kwijt kunnen. Na afloop van de rondwandeling, in een propvolle vergaderkamer, worden vragen van raadsleden beantwoord en geven zij hun eerste indrukken.

Twee weken later vergadert de commissie ten stadhuize over de voortgangsrapportage. De bewoners kunnen daar in de presentatie van hun standpunt inspelen op de *'reacties vers van de lever'* die de raadsleden in de wijk

hebben gegeven. Bij een eventueel verschil van mening probeert de voorzitter nog wel eens de belanghebbenden aan tafel op één lijn te krijgen, soms tot wanhoop van de ambtenaren die allerlei onvoorbereide compromisvoorstellen over tafel zien gaan met nog tal van onbekende consequenties,

maar veelal tot tevredenheid van de partijen die tegenover elkaar staan. Deze openbare politiek-bestuurlijke bemiddeling doorbreekt de patstelling die iedereen allang beu is. Dan gaat bij wijze van spreken de bel voor de laatste ronde, de onbepaalde spreektijd wordt beëindigd en het finale oordeel is aan de raadscommissie.

Aan dit voorbeeld ontleen ik lessen voor bestuurlijke vernieuwing:

1. Combineer een heldere, formele structuur met een informele sfeer.
2. Raadsleden dienen als hun taak op te vatten dat zij zich ter plekke op de hoogte stellen, en kennis nemen van de mening van betrokkenen. Dus niet de wijk in om aapjes te bekijken of kiezers te winnen, maar omdat het anders onmogelijk is als raadslid te functioneren.
3. Openbaarheid en inbreng van betrokkenen trekken de grote invloed van ambtenaren en lobbyisten achter de schermen weer wat in balans.

Politieke besluitvorming over sociale vernieuwing is essentieel om twee redenen. Ten eerste worden de doelen bepaald; de overheid maakt aan anderen duidelijk waar ze voor wil staan. Dat maakt samenwerking een stuk eenvoudiger. Ten tweede wordt de inzet van middelen – geld, capaciteit, politieke aandacht – bepaald. Zonder middelen is het moeilijk achterstand inhalen.

3 - Leefbaarheid in de wijken en kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving, een analyse

Eén van de drie terreinen die onderwerp zijn van sociale vernieuwing is de kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving. De nota 'Sociale Vernieuwing, Opdracht en Handreiking' spreekt over veel gemeenten waar in enkele gebieden concentraties van fysieke en maatschappelijke problemen optreden, veroorzaakt door veranderingen in de buurten zelf en als gevolg van buurtoverstijgende stedelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Uitingen hiervan zijn onder meer: tekorten in (het gebruik van) voorzieningen, gevoelens van onveiligheid en extreme behoefte aan onderhoud van de gebouwde omgeving en de openbare ruimten. De bewoners van deze gebieden hebben vaak meer dan gemiddeld te maken met werkloosheid, een laag onderwijsniveau en geringe maatschappelijke participatie. Deze probleemcumulatie doet zich voor in oude wijken, maar ook in sommige naoorlogse woongebieden. Tot zover de ministeriële nota. Ook de commissie-Montijn (1989) hield al een pleidooi voor een extra investeringsimpuls voor de verloederende oude wijken in de grote steden.

De diagnose van beleidsadviseurs en politici lijkt door de betrokkenen gedeeld te worden. Het rapport van de commissie Sociale Vernieuwing in Rotterdam, de commissie-Idenburg, maakt melding van de antwoorden op de open brief van burgemeester Peper met als centrale vraag 'gaat het u goed?' De trefwoorden zijn: vuiligheid en veiligheid. Opbouwwerkers in Rotterdam hebben daar op grond van hun praktijkervaringen een derde 'V' aan toegevoegd: vereenzaming. In tal van wijken hebben groepen bewoners ook blijk van hun mening gegeven door *met de voeten te stemmen*, de wijk in te ruilen voor een andere plek die, althans dat was de hoop, beter voldeed aan hun wensen, behoeften en aspiraties. Deze signalen uit *buurten onder druk* – ik ontleen deze term aan het adviescollege voor sociaal en cultureel beleid (de HRWB) – dient men absoluut serieus te nemen, maar voorzichtigheid is geboden. Soms benadrukt een buurt haar achterstand om voor voorrangsbekendheid in aanmerking te komen, met voorbijgaan aan haar sterke kanten.

Buurten onder druk: ondergewaardeerd

Economen grijpen de cumulatie van problemen aan om wijken als hopeloos gebied af te schrijven. Investeren zou gelijk staan aan dweilen met de kraan open. Sociologen zien deze wijken als arena's waar groepen zonder keuze op zijn aangewezen, waar concurrentie om de ruimte en conflict over gedrag troef zijn. Het armoedig milieu en het milieu van de armoede zouden naadloos in elkaar overgaan. Achtergestelde groepen zijn op deze povere en schrale wijken aangewezen door

gebrek aan geld voor iets beters of omdat ze elders worden buitengesloten. Andersom bieden deze wijken zonder licht, lucht en ruimte, slechte woningen en soms matige scholen geen gunstige voorwaarden voor een leven met meer welvaart en welzijn. De buurt houdt haar inwoners gevangen in de armoede.

Voor volkshuisvesters en planologen is dit alles een sein voor een saneringsoperatie aangezien de wijk het behoud, herstel en vernieuwing niet waard is. Een politiek die in veel oude wijken twintig jaar geleden op verzet is gestuit.

Het concept *bouwen voor de buurt* krijgt nu dat van *ruim baan voor en tot de city* tegenover zich. In naoorlogse wijken laait de discussie over sloop weer op, niet omwille van kaalslag en functieverandering maar onder de motto's: herstructurering, *upgrading* en nieuwe doelgroepen.

Velen hebben 'buurten onder druk' verlaten, anderen zijn gebleven, nieuwe bewoners hebben in de wijk een plek gevonden. De twee laatste groepen niet zonder meer door gebrek aan keuzemogelijkheden, maar door een combinatie van kans en wel degelijk keuzen. Mensen blijven in (ex)stadsvernieuwingswijken wonen vanwege de goede en betaalbare woningen. Dat geldt voor degenen die iedere maand weer moeite hebben om rond te komen. Het geldt ook voor hen die dankzij de redelijke woonlasten iets overhouden van hun inkomen, bijvoorbeeld voor een staanplaats op de camping of een buitenlandse vakantie. De kans op zo'n goede en betaalbare woning is hen geboden door de herhuisvestingsregels ten tijde van de stadsvernieuwing.

De anonimiteit die de wijk biedt wordt door veel bewoners gewaardeerd. Anderen vinden juist de aanwezigheid van familie en andere betekenisvolle relaties van groot belang. De aanwezigheid van veel voorzieningen, openbaar vervoer en de mogelijkheid van het stadscentrum zijn blijfmotieven. En waar anders kun je op fietsafstand werk, wonen en school plus opvang voor de kinderen combineren? Ten slotte is in deze wijken met name voor de oudere 'oorspronkelijke' bewoners nog iets aanwezig van de sfeer van vroeger, al is het maar door de vele fysieke aanknopingspunten voor herinneringen aan weleer.

Vanzelfsprekend zoveel mensen, zoveel zinnen. Voor iedereen is de puzzel van motieven anders, maar de stukken waaruit deze zijn opgebouwd vertonen veel overeenkomsten. Over mensen die in naoorlogse 'buurten onder druk' blijven of gaan wonen is minder bekend dan over de vertrekkers, die doorgaans meer aandacht krijgen. Met hoge vertrekcijfers kan de noodklok

worden geluid. Van de nieuwkomers wordt al snel gedacht dat ze niets anders konden krijgen, geheel overeenkomstig het negatieve imago van de wijk.

Opvallend genoeg levert juist een studie naar een stadsvernieuwingswijk, het Nieuwe Westen in Rotterdam, inzicht in de motieven van de nieuwkomers in enkele naoorlogse wijken. Jonge mediterranen die zich oriënteren op een leven in Nederland kiezen voor die wijken omdat daar het migrantenethos van de mogelijke terugkeer naar het land van herkomst ontbreekt.

Algemeen beleid

De 'wijken onder druk' hebben onmiskenbare problemen. Ze hebben, zo blijkt, ook belangrijke kwaliteiten voor de aanwezige bewoners. Hun dagelijkse leefomgeving is nu object geworden van sociale vernieuwing. De leefomgeving kent tal van facetten en raakt aan vele sectoren. Ook hier geldt weer dat het specifieke beleid alleen kans van slagen heeft als het ondersteund wordt door algemeen beleid. Tegen de stroom oproeien is weinig effectief. Ik noem enkele onderdelen van algemeen beleid die de problemen van de buurt kunnen verlichten – niet oplossen:

1 De vereenzaming waarmee mensen kampen, het maatschappelijk isolement waarin mensen verkeren kan verminderen door de effectieve bestrijding van langdurige werkloosheid en omvangrijke arbeidsongeschiktheid.

2 Het gevoel van veiligheid zal toenemen als de jongeren van de straat weer de spelregels van de samenleving respecteren nadat zij toegelaten zijn tot het speelveld van de arbeid.

3 Het achterstallig onderhoud wordt ingehaald als beheerders zich realiseren, dat het intensieve gebruik van de gebouwde omgeving en de openbare ruimte om extra inspanningen vraagt. Bij gelijkblijvende middelen betekent dit dat ze elders minder kunnen doen: volstrekt logisch maar niet gemakkelijk. In de praktijk van de besteding van reserves en onderhoudsfondsen houdt men veelal, met voorbijgaan aan belangrijke verschillen, vast aan de idee *gelijke monniken, gelijke kappen*. Het motto van de Rotterdamse wethouder voor stadsvernieuwing is hierop bij uitstek van toepassing: "een overheid die de vrees voor precedentwerking inruilt voor de durf om onderscheid te maken".

De onlangs door de Tweede Kamer goedgekeurde nota **Volkshuisvesting in de jaren negentig** (de nota-Heerma) geeft er helaas weinig blijk van dat de beleidssector

van volkshuisvesting en stadsvernieuwing open staat voor de sociale vernieuwing.

Juist segregatie in plaats van integratie is te verwachten, ten gevolge van de gewenste beperking van de scheefheid (te duur of te goedkoop wonen in verhouding tot het inkomen), de voorgenomen ontoegankelijkheid van de nieuwbouw voor lage inkomensgroepen en de nadruk op vrije sectorbouw in de uitleggebieden. Al zijn deze maatregelen, afzonderlijk beschouwd, verdedigbaar, in hun samenhang kunnen de gevolgen funest zijn voor de status van wijken met bestaande sociale woningbouw. Degenen met een beter inkomen worden in het kader van de scheefheidsbestrijding niet in de wijk toegelaten of aangemoedigd de wijk te verlaten, en de laagste inkomensgroepen kunnen nergens anders terecht en concentreren zich juist in deze wijken: een dubbele tendens tot homogenisering en dubbel gevaarlijk.

Ten eerste schuilt hierin het gevaar van een stigma. Meer dan tot op heden wordt je adres een aanduiding voor je sociaal-economische positie. In een selectie-maatschappij als de onze, waarin toegang tot de betere banen, de beste scholen en de snelste medische voorzieningen beperkt is, een slechte zaak.

Ten tweede is een homogene wijk niet de beste omgeving voor zelfontplooiing en emancipatie. Ik kom hier nog op terug in het hoofdstuk over de opdracht.

De introductie van een huurverhoging bij een groot-onderhoudsbeurt is al even slecht te rijmen met sociale vernieuwing. Het kan een premie op verwaarlozing worden, zeker – maar niet uitsluitend – in de particuliere huursector. Dat de Tweede Kamer de nota-Heerma nagenoeg rimpelloos heeft aanvaard zegt iets over de geslaagde ontpolitiserings van de volkshuisvesting door deze staatssecretaris.

Tegelijkertijd is de volkshuisvesting als belangrijk element van de leefbaarheid van de buurt volledig naar de achtergrond gedrongen. Stond

voorheen de volkshuisvesting nog weleens te nadrukkelijk als enige zaligmakende factor op de voorgrond, nu is de slinger teveel naar de andere kant doorgeslagen.

Spiralen van verval, torens van problemen

Ook uit de stadsvernieuwingspoot van het ministerie van VROM komen geen signalen dat het gedachtengoed van sociale vernieuwing daar vruchtbare bodem heeft gevonden. Het departementale project **Beleid voor de toekomst van de stadsvernieuwing**

(BELSTATO) tendert na aanvankelijk een scherpe presentatie van de verschillen tussen steden met nog een grote inhaaloperatie voor de boeg en steden die de oorspronkelijke opgave al bijna voltooid hebben, naar geruststellende gemiddelden. Waar onderscheid in de rede ligt gaat men voorbij aan belangrijke verschillen die op achterstand en voorsprong duiden. Dat is jammer want stadsvernieuwing als hoofdzakelijk technisch georiënteerd proces kan complementair zijn aan de gerichte inspanning om achterstanden te bestrijden in het kader van sociale vernieuwing.

Vanuit de volkshuisvestingshoek hebben Priemus en Prak de neerwaartse, elkaar versterkende sociale en technische spiralen beschreven. Vanuit de welzijnssector heeft de HRWB het torenmodel geïntroduceerd; de problemen stapelen zich op en de buurt komt onder druk te staan! Diezelfde HRWB kent aan het technisch proces een vliegwielfunctie toe. Investeren in de wijk betekent aandacht voor de wijk, blijk van geloof in de toekomst, kiem voor zelfvertrouwen. Vanuit deze optiek is een keuze voor intensivering van de stadsvernieuwingsinspanningen op de plaatsen waar dat het meest nodig is, van rijk, gemeente en corporaties, wederom een toetssteen voor de sociale vernieuwing.

In het voorgaande vat ik stadsvernieuwing op als een hoofdzakelijk technisch proces, de verbetering van de gebouwde en onbebouwde omgeving. Aanvankelijk waren de verwachtingen hoger gestemd. Eind jaren zeventig hadden de stadsvernieuwers ook maatschappelijke effecten op het oog.

De doelstellingen hadden betrekking op een verhoging van de politieke participatie, vergroten van de tolerantie jegens migranten en bevordering van hun integratie, de onderwijsprestaties zouden hoger moeten worden dankzij ruimere woningen, beter verwarmd en voorzien van geluidsisolatie. Ook was de verwachting dat de woonomgeving, tot stand gekomen door in-

spraak, zorgvuldig gebruikt zou gaan worden. Stadsvernieuwing als opbouwproces was het credo, stadsvernieuwing is sociale vernieuwing zouden we nu zeggen.

Deze idealen zijn slechts ten dele bereikt, ofschoon een precies oordeel niet mogelijk is door gebrek aan onderzoeksmateriaal en het gemis aan controlewijken. Gelukkig is de stad geen laboratorium. Positief op de balans staat in ieder geval het gelijke profijt van migranten en Nederlanders van de nieuwbouw en renovatie van woningen in oude wijken. Negatief op de balans staan nog steeds slechte onderwijsresultaten in de (ex)stadsvernieuwingswijken en de verwaarloosde buitenruimte waar zwerfvuil en graffiti het opleveringsfeestje al snel hebben doen vergeten.

Van stadsvernieuwing in hoog tempo naar zorgzaam beheer

Welke lessen zijn te trekken uit dit falen en slagen van de stadsvernieuwing in brede zin voor het nieuwe koppel stadsvernieuwing in enge zin en sociale vernieuwing? Ik noem enkele lessen:

1. Doorgaan met de verbetering van gebouwde en onbebouwde omgeving. Nog steeds zijn fysieke veroudering en functionele slijtage een groot probleem.
2. Het tempo van stadsvernieuwing moet zo hoog mogelijk liggen om de negatieve effecten van bouwverkeer, braakliggende terreinen en leegstaande panden in de tijd beperkt te houden, en om het keerpunt waarop de wijk weer populair wordt onder woningzoekenden zo snel mogelijk te bereiken. Prioriteiten stellen is daarbij onontkoombaar. Tempo maken in de ene buurt betekent een plaats in de wachtkamer voor een andere buurt, hetgeen te verkiezen valt boven een plaats op de behandeltafel terwijl het medisch team nog niet compleet is.
3. Tempo dus, maar pas na een grondige analyse van de situatie in de buurt en de zorgvuldige opstelling van

een programma. Als bewoners zeggen "het is jullie plan, maar ons probleem" is aan deze eisen niet voldaan. In toenemende mate krijgt de analysefase weer meer aandacht in de stadsvernieuwing. In Rotterdam verwoordt het college van B & W dat in de nota **Vernieuwing van de Stadsvernieuwing**; het recept is in de wijken beproefd door de projectgroepen die oog krijgen voor wijkculturen, woonmilieukeunenmerken en kwalitatieve aspecten van het bouwprogramma. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat deze inzichten heel geleidelijk een doorwerking krijgen in de uitvoeringspraktijk, maar het begin is gemaakt.

4. Beheren is iets anders dan ontwikkelen. Van een vloeiende overgang van inspraak bij plannen naar zorgzaam beheer is geen sprake. Niet bij ambtelijke organisaties, noch bij corporaties of bestuurders, en evenmin bij bewonersorganisaties. Een Rotterdamse opbouwwerker schetst het verschil tussen vroeger, de stadsvernieuwingfase en nu, de beheersfase: "Nu zoek je bewoners die iets willen en ga je daarmee aan de slag. De fervente kankeraars, die goed waren om actie te voeren tegen de politiek, laat je nu links liggen omdat het meestal geen bewoners zijn die iets willen doen. Als je mee doet aan een plantenbakkenactie in de straat ben je de actieve bewoner van de actiegroep, dat is genoeg". Niet de praters die met kracht hun klacht op het stadhuis deponeren, maar de positivo's worden georganiseerd. Ook de positiebepaling van de wijk is meevoerender. Van *hoog op de achterstandscore naar wonen in de stad doe je in onze wijk*.

Op de twee laatste aspecten, een grondige analyse van de wijk en het aanboren van beheerstalent, mensen die mee willen werken aan een leefbare wijk, ga ik nader in. Menig onderzoeker, opbouwwerker, wijkmedewerker van gemeente of corporatie is geconfronteerd met de verzuchting van bewoners: "Het zijn niet de woningen, de mensen zijn het probleem". Het gaat dan om de buitenlanders, de junks, de profiteurs van sociale voorzieningen, de asocialen. In ieder geval altijd de anderen, en daarmee geven mensen uiting aan de ingrijpende veranderingen in onze samenleving.

Dertig jaren geleden waren de bouwstenen van het samenlevingsgebouw eenduidig. Het kerngezin met de traditionele rolverdeling tussen man en vrouw was de dominante huishoudensvorm. Het cement van de samenleving was hecht. Vaders en Gods wil was wet. Arbeid adelde. *De Rode Familie* gaf richting aan degenen die niet tot het kerkvolk behoorden. Door tal van oorzaken van demografische, economische en culturele aard zijn de bouwstenen thans een grote verscheidenheid gaan vertonen en is het cement bros geworden.

De buurt als plaats van integratie

Ook de buurt heeft als kader voor integratie aan betekenis ingeboet, ofschoon niet overal en voor iedereen in

gelijke mate. Voor sommige mensen beslaat hun leefwereld half Nederland. Ze wonen in plaats A, werken in B, gaan naar een concert in C en hebben een tandarts in D. Aan de andere kant zijn er mensen die nauwelijks de buurt uit komen, die zich in het centrum van de stad ontheemd voelen, overvallen door de jongerencultuur.

Meer aandacht voor deze verschillen is nodig ook om buurten als geheel beter te kunnen begrijpen. In buurttyperingen is de laatste tijd het begrip woonmilieu in zwang, dat men voornamelijk met fysieke criteria bepaalt. Meer aandacht voor sociale indicatoren in bovenstaande zin kan voor de formulering van een aanpak van stadsvernieuwing, buurtbeheer en sociale vernieuwing van grote waarde zijn.

De indeling van de Amerikaan Warren biedt aanknopingspunten. In Nederland is deze al gebruikt bij de evaluatie van buurtgerichte voorlichting over energiebesparing. Warren onderscheidt aan de hand van identificatie, interactie en externe oriëntatie een zestal buurttypen:

- 1 De integrale buurt.** Een gemeenschap met lokale en cosmopolitische eigenschappen; men gaat frequent met elkaar om en identificeert zich sterk met de buurt zonder zich van de buitenwereld af te sluiten.
- 2 De parochiale buurt.** Een naar binnen gerichte gemeenschap met veel interactie en onderlinge betrokkenheid; met wantrouwen jegens de buitenwereld.
- 3 De diffuse buurt.** Een homogene samenstelling, zonder veel interne en externe contacten.
- 4 De springplankbuurt.** Een actieve buurt, met mensen vol ambities; een geringe identificatie; veel verhuizingen en naar buiten gericht.
- 5 De overgangsbuurt.** Instabiel, heterogeen, weinig collectieve activiteiten en sterk naar buiten gericht.
- 6 De anomische buurt.** Grote sociale afstand tussen de bewoners; alleen belangstelling voor het eigen gezin.

In hoeverre is de Nederlandse buurt nog een kader voor integratie? Ook de corporaties hebben door professionalisering en schaalvergroting een bijdrage geleverd aan de verminderde betekenis van de buurt als oriëntatiepunt voor normen en waarden. Waar voorheen **St. Joseph** eigenaar was van de woningen in de ene buurt en de **Vooruitgang** de corporatie was in de aanpalende buurt is thans één vereniging **Goed**

Wonen actief met nog enkele duizenden woningen elders in de stad. De huur wordt niet al lang niet meer wekelijks opgehaald, het is zelfs bijna niet meer mogelijk om die op het kantoor te komen betalen: dit gebeurt maandelijks over de giro. De verscheidenheid aan huishoudensvormen en leefstijlen is groot. Met modieuze begrippen als yuppies en dinkies proberen marketeers en journalisten greep te krijgen op deze bonte wereld.

Wetenschappelijk onderzoek in Nederland

Wetenschappers gingen recentelijk een aantal stadsvernieuwingswijken in. Hun verslag is interessant omdat het een waarde toevoegt aan de gangbare statistische informatie over leeftijd, burgerlijke staat en inkomen. Hoe prozaïsch de beschrijvingen ook zijn, ze geven inzicht in belangrijke zaken als herkomst en toekomst en daarmee op de verhouding van mensen met hun buurt en haar bewoners.

Anderiesen & Reyndorp verhalen in hun studie van het Oude Westen in Rotterdam van jonge en oude blijvers, jonge en minder jonge nieuwe stedelingen, Surinamers en op Nederland georiënteerde en op terugkeer georiënteerde Mediterranen. Van der Loo, Loozen & Oosterman maken in hun studie van Oudwijk in Utrecht gewag van geïsoleerden, traditionelen, beweeglijken en betrokkenen. Haest spreekt in zijn geschiedenis van een saneringswijk, de Molenwijk in Den Haag van de oude garde, het andere slag, de passanten, de buitenbeentjes en de buitenlanders. Van der Pennen onderscheidt in de Oleanderbuurt in Rotterdam lokalisten en metropoliëten.

Deze vier studies geven, ieder met eigen accenten, inhoud aan de dimensies die Warren hanteert bij zijn buurttypologie. Anderiesen en Reyndorp typeren de interactie tussen bewoners in het Oude Westen als afstandelijke gewenning. De wijk hangt niet als los zand aan elkaar maar voorop staat *leven en laten leven!* Dat bewoners verantwoordelijkheid nemen voor het beheer geloven de schrijvers niet zo. De beschrijving van Oudwijk laat zien hoe belangrijk de identificatie met de wijk van betrokken nieuwkomers is geweest voor het behoud van de wijk. Deze

groep dreigt nu de wijk te verlaten, aangezien de kleine behuizing geen ruimte biedt voor hun kinderen op komst. In de overgang van stadsvernieuwing naar beheer is het vertrek van deze groep, die met alle andere groepen in de wijk contact heeft, een gevoelige aderlating.

Haest wijst op de geringe interactie tussen de oude garde en het nieuwe slag. Hij constateert dat alle aandacht van het welzijnswerk gericht is op de integratie van de buitenlanders in onze samenleving terwijl de integratie van het 'andere slag' – ten onrechte – buiten beeld blijft.

Van der Pennen tenslotte neemt verschillen in externe oriëntatie van groepen bewoners mede tot uitgangspunt voor een ruimtelijk programma van eisen voor woningen, woonomgeving en voorzieningen in de nieuwe Oleanderbuurt.

De gevolgen van de verscheidenheid aan leefwijzen en ruimtegebruik verschillen van plaats tot plaats. In sommige wijken botsen de leefwijzen. Meestal mentaal: een Nederlander die zijn Marokkaanse buurman in traditionele kleding ziet waant zich in de Derde Wereld, een deuk in zijn moeizaam opgebouwde en wankel status. Een vrouw die haar leven van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat hard heeft gewerkt, begrijpt haar jonge werkloze buurman niet die iedere dag pas 's middags uit bed komt; een aantasting van haar overtuiging. Soms botsen de leefwijzen fysiek. De brommerjeugd laat rustig en veilig spelen van kleine kinderen op het buurtplein niet toe. Volgens minister Alders ondervindt 1 op de 4 mensen ernstige geluidshinder van de burens.

De analyse samengevat

Wij zijn weer terug bij de vuiligheid, gebrek aan veiligheid en vereenzaming waarover ik het aan het begin van dit artikel had. Wij zijn ook enkele stappen verder. Ik noem:

1. Naast problemen hebben de 'wijken onder druk' voor

bewoners ook kwaliteiten. Het is van belang deze kwaliteiten te herkennen en te erkennen.

2. Specifiek beleid heeft alleen kans van slagen door ondersteuning van het algemeen beleid, waaronder het stadsvernieuwings- en volkshuisvestingsbeleid.
3. Differentiatie in beleid, verschillen in inzet van middelen naar te onderscheiden gebieden is nodig. Achters-tanden inhalen vergt voorrang.
4. De kern van de problemen rond de leefbaarheid in de wijken ligt in de gewijzigde opbouw en verminderde cohesie van het samenlevingsgebouw.
5. Ook 'wijken onder druk' verschillen van elkaar. Sociale criteria als identificatie, interactie en oriëntatie zijn bij het maken van onderscheid van belang.

4 - Opdracht

Uit de analyse volgt de opdracht. Waar de kern van de problematiek is blootgelegd ligt ook het aangrijpingspunt voor verbetering. De leefbaarheid verbeteren in de 'wijken onder druk' is herstel van het samenlevingsgebouw.

Niet als doel op zichzelf maar als basisvoorwaarde voor participatie, verantwoordelijkheid en emancipatie, gericht tegen vereenzaming, vervuiling en onveiligheid. Een samenlevingsgebouw waarin burgers, middenveld, markt en overheid met elkaar kunnen verkeren.

Het samenlevingsgebouw in de jaren negentig vereist een uitspraak over de verscheidenheid aan bouwstenen, de enorme variatie in huishoudensvormen, woongedrag en ruimtegebruik. Voorts zal er een nieuw cement met een sterke hechting moeten komen, waarvoor de componenten nog ontwikkeld dienen te worden. Allereerst de bouwstenen. In de discussie tekenen zich twee stromingen af. De voorstanders van een homogene wijk en de pleitbezorgers voor een heterogene wijk. Zij die een homogene wijk voor ogen hebben, problematiseren de verscheidenheid aan leefstijlen en zoeken de oplossing in aparte wijken voor aparte groepen. De voormalige wethouder van Volkshuisvesting in Den Haag, Van Otterloo, heeft zich, verwijzend naar de New Yorkse wijken **Little Italy** en **China Town**, voorstander getoond van wijken naar land van herkomst.

Degenen die een heterogene wijk voorstaan, zien de problematische kanten van de verscheidenheid aan mogelijk botsende leefstijlen wel, maar zij zoeken de oplossing in *wijken met minderheden*. Geen enkele groep in zo'n wijk is op basis van het getal in staat haar norm tot de norm voor allen te verheffen. Waar een meerderheid ontbreekt worden minderheden eerder geaccepteerd, is de veronderstelling.

Ik wil de homogene wijk wel de tijd gunnen op die plaatsen waar nog steeds sprake is van een hechte gemeenschap. In tuindorpachtige buurten in de steden

en kleine enclaves sociale woningbouw in plattelandskernen zijn ze nog te vinden. Het verenigingsleven bloeit en opa en oma wonen om de hoek.

Homogeniteit in Nederland niet op zijn plaats

In het perspectief zoals Van Otterloo dat schetst, geloof ik hier niet. In Little Italy in New York is sprake van veel bedrijvigheid met een ruime cliëntèle, ook onder niet-Italianen, en bovendien is er sociaal-economische differentiatie. De restauranthouder en de bordenwassers vinden er hun woonplek. In Nederlandse steden is een dergelijke hoge graad van bedrijvigheid in combinatie met wervingskracht op klanten van elders hoogst onwaarschijnlijk. Ook de sociaal-economische menging is niet te verwachten, met uitzondering van de Chinese bevolkingsconcentraties. *Klein Turkije* heeft in Nederland te kampen met een dubbel stigma: arm en zwart. In New York vinden we dat in Harlem, bepaald geen nastrevenswaardig voorbeeld.

Wat zijn de direct betrokkenen zelf van mening? De geschiedenis van de plannen voor de Oleanderbuurt, een oude wijk in Rotterdam-Zuid met 60% van de bewoners van buitenlandse herkomst, voornamelijk uit Turkije, is illustratief. Om stedeboekkundige en woonomgevingsproblemen op te lossen is besloten tot omvangrijke sloop. Aanvankelijk was het voornemen 'de mooiste Turkse wijk van West-Europa' te bouwen. Na een 7-tal bewonersvergaderingen, mede op basis van het rapport **Bewonersonderzoek Oleanderbuurt** van Van der Pennen, is dit idee verlaten. Nederlanders en migranten gaven te kennen af te willen van de toenemende homogenisering. Alle partijen richtten zich nu op een buurt van gevarieerde samenstelling. Ook van ouderen is bekend dat zij bij voorkeur wonen in buurten met mensen van andere leeftijden. Als zodoende selectie op basis van land van herkomst of leeftijd afvallen, ook en vooral omdat het discriminerend is, wordt het moeilijker homogene wijken te creëren.

Doelgroepen bepalen is een hachelijke zaak, omdat veelal ideaaltypische begrippen worden gehanteerd. Sommige huisvesters spreken niet over doelgroepen maar over woongedrag, analoog aan de Aidsvoorlichting *risicogroepen bestaan niet, risicogedrag wel*. Dit biedt evenmin een oplossing voor het selectieprobleem. Aan de hand van welke vragen is te bepalen of iemand overlast zal gaan geven in een bepaalde buurt? Bovendien, het gedrag van mensen en de normen in een buurt is aan verandering onderhevig. Wellicht is thans grasmaaien op zondag in een buurt taboe en geeft over enkele jaren het orgelspel van de burens op zondagochtend reden tot klagen.

De heterogene buurt neemt de verscheidenheid van de bevolking tot uitgangspunt. De normen van de meer-

derheid ontbreken, dus moeten de bewoners andere middelen vinden om zich tot elkaar te verhouden want *wonen in de buurt doe je niet alleen!*

Het nieuwe cement voor het samenlevingsgebouw

Daarmee kom ik op het nieuwe cement voor het samenlevingsgebouw. Dienen zich ingrediënten aan met een hechtende werking? Ik meen van wel. Deels komen de regels van de samenleving buiten de buurt tot stand. De gezondheidscultus heeft het belang van de eigen verantwoordelijkheid naar voren geschoven. Uit een onderzoek van De Wit naar oriëntatiekaders in de Utrechtse wijk Zuilen blijkt hoe belangrijk sport-scholen voor jongeren zijn. Je bent verantwoordelijk voor je eigen zaken en prestaties. Geen excuses, roken is niet een verslaving die je overkomt maar een ongezonde keuze.

Verzekeringen spelen hier ook op in door lagere premies te vragen voor niet-rokers, een premie op verantwoord gedrag of anders uitgelegd *eigen schuld, dikke bult*.

Verantwoordelijkheid krijgt naast een verplichtend karakter (verantwoording schuldig zijn), in toenemende mate weer de betekenis van vrijwilligheid, (zorg willen dragen voor, aanspreekbaar zijn op). De ouderlijke verantwoordelijkheid voor kinderen is hier van oudsher een voorbeeld van, de zorg voor het milieu omwille van toekomstige generaties is thans actueel en ook huidige medeburgers zijn in het geding. Een voorbeeld vormen de autostickers *ik gebruik 0% alcohol als ik rijd*. Het *nieuwe verantwoordelijkheidsgevoel* kan zich ook uitstreken tot de buurt, tot de directe woonomgeving.

Een tweede bestanddeel is een toenemend zelfbewustzijn, het gevoel *ik ben er ook nog*. In de sfeer van de gezondheid is dit goed af te lezen aan de houding van niet-rokers die niet langer vanzelfwijgend mee willen roken.

Samen kunnen verantwoordelijkheid en zelfbewustzijn een sterk koppel vormen; aanspreekbaar zijn en anderen aanspreken. Evenwicht is nodig want anders heerst het recht van de sterkste (*waar bemoei je je mee*) of dreigt vrijblijvendheid (*dat lost mijn buurman maar op*).

Voorts is een derde element van belang. In het besef dat in de gevarieerde samenleving gemeenschappelijke normen veelal zullen ontbreken, dienen bewoners onderling tot een vergelijk te komen. De verschuiving van bevelshuishouding naar onderhandelingshuishouding zoals De Swaan ooit heeft beschreven, voltrekt zich ook in de buurt. Waar het bij de sociale vernieuwing om draait, wat gemeenten, corporaties, opbouwwerk en bewonersorganisaties te doen staat is: de condities scheppen voor verantwoordelijkheid, zelfbewustzijn en een onderhandelingshuishouding.

Ondermijning van verantwoordelijkheid

Over condities met betrekking tot maatschappelijke verantwoordelijkheid ontleen ik aan de bijdrage van Schuyt in de bundel *Verantwoordelijkheid: Retoriek en Realiteit*, het volgende.

"Waar iedereen verantwoordelijk is, is de kans groot dat niemand verantwoordelijk is. Stimuleren dat bewoners verantwoordelijkheid tonen voor de buurt betekent derhalve verduidelijken wie verantwoordelijk is.

Ten tweede ontbreekt bij maatschappelijke verantwoordelijkheid een forum. Bij tal van verantwoordingsprocessen zijn een duidelijk begin en eind aan te wijzen, zoals een rechtsproces, ontslagkwesitie, een parlementaire enquête.

In de buurt is ook behoefte aan een plaats of procedure of persoon die als forum kan dienen. Nieuwe piketpalen voor de omgangsvormen en -normen in de buurt ter vervanging van de hoofdonderwijzer en de wijkagent van weleer.

Ten derde dient het object van verantwoordelijkheid zo duidelijk mogelijk te zijn. Leefbaarheid in de buurt is een diffuus begrip. Concretisering van de inhoud van dit begrip vergroot de kans op verantwoordelijkheid. Zelfbewustzijn, het tweede bestanddeel voor een nieuw cement voor de samenleving komt, het klinkt paradoxaal, mede tot stand door waardering van anderen. Van het kastje naar de muur worden gestuurd door overheid, corporaties en andere instellingen of als WAO-er afgedankt worden voor de arbeidsmarkt, aan te vullen met vele andere voorbeelden komen dit zelfbewustzijn niet ten goede.

Instellingen, waaronder corporaties die werkzaam zijn in wijken, dienen zich in hun optreden bewust te zijn van het kleinere verschil in benadering met de grote gevolgen voor de eigenwaarde van betrokkenen".

Tenslotte de condities voor de onderhandelingshuishouding. Niet iedereen is daartoe in gelijke mate geëquipeerd. Overheid en corporaties kunnen indien nodig intermediair zijn, als achtervang fungeren wanneer de onderhandelingen mislukken en als voorvanger wanneer sprake is van geweld en intimidatie, gedrag waarover geen onderhandeling mogelijk mag zijn. Werken aan de verantwoordelijkheid van burgers, het zelfvertrouwen bevorderen en de onderhandelingshuishouding te steunen waar dat kan, of te ontlasten waar het moet. Dat zijn de rode draden in de opdracht voor corporaties, overheid en bewonersorganisaties bij het herstel van de leefbaarheid in de wijken.

De ijkpunten voor een weerbare buurt zijn de uitgangspunten voor overheids- en corporatieoptreden.

5 - Programma

Na de analyse (wat is het probleem?), de opdracht (wat moet gebeuren?) volgt nu het programma (hoe moet het gebeuren?). Kwamen de corporaties tot nu toe slechts zijdelings aan de orde, in dit hoofdstuk zijn de voornaamste kerntaken van de corporaties de handvatten voor de sociale vernieuwing in de 'wijken onder druk'.

Beheer

Stel een aantal jongeren vernielt op een semi-openbaar binnenterrein regelmatig de bergingen van de aanliggende woningen.

Verschillende oplossingen zijn mogelijk:

- 1 De bergingen kunnen vandalisme-bestendig worden gemaakt. Een technische oplossing uit te voeren door de corporatie.
- 2 Het binnenterrein kan geprivatiseerd worden. Een juridisch/technische oplossing uit te voeren door gemeente en corporatie.
- 3 De politie kan frequenter gaan surveilleren en optreden. Een strafrechtelijke oplossing uit te voeren door politie en justitie.
- 4 De jongeren kunnen een activiteit in het buurthuis aangeboden krijgen. Een recreatieve en educatieve oplossing, uit te voeren door het welzijnswerk.
- 5 De gezinnen van de voornaamste raddraaiers kunnen worden uitgeplaatst. Een oplossing waarvoor de dienst herhuisvesting moet zorgen, met behulp van de corporatie en de rechter.

Dit voorbeeld toont aan dat degene die verantwoordelijk is, de probleemstelling bepaalt en dat diens oplossing past binnen de eigen organisatorische mogelijkheden en taakopvattingen. Uiteraard is die oplossing veelal beperkt en is verschuiving van de problemen denkbaar.

Ik ontleen aan dit voorbeeld de volgende aanbevelingen:

- 1 Beheren doe je samen. Je hebt elkaar nodig voor een goede diagnose en de juiste mix van maatregelen. De verdeling van beheerstaken tussen corporatie en

gemeente kan daarom niet lopen langs de scheidslijn tussen corporatie-bezit en openbaar gebied.

2 Voor corporaties is de dagelijkse leefomgeving voor bewoners even goed een produkt als de woningen. De wijk is niet enkel een externe factor maar mede resultaat van corporatie-activiteiten. Wijkgericht werken door de corporatie is noodzakelijk. Zij moet aanspreekbaar, bereikbaar en herkenbaar zijn voor wijkbewoners, en zij moet de informatie die in de wijk op straat ligt kunnen oppakken en kunnen toepassen op de eigen organisatie en het eigen handelen.

3 Dat veronderstelt meer dan de bestaande organisaties opsplitsen in territoriale eenheden. Het vergt medewerkers die in contact kunnen komen met bijvoorbeeld de jongeren op het binnenterreinen en andere moeilijke klanten. Waar die kwaliteiten (nog) ontbreken valt te overwegen het opbouwwerk in te schakelen ten bate van een diagnose van de situatie, suggesties voor een oplossing en broodnodig wederzijds contact en vertrouwen tussen bewoners en corporatie.

Inhuren van externe deskundigheid voor automatiseringsprocessen of de invoering van een planmatig onderhoudssysteem zijn normaal. Waarom op het sociale vlak ook niet hulp van buiten halen? Juist het opbouwwerk met zijn contacten in de wijk, met ervaring in de vertaling van klachten in oplossingsrichtingen en met kennis van groepsprocessen kan bij uitstek toegerust zijn voor het sociale veldwerk van de corporatie. Talrijk zijn de gemiste kansen waarbij onderzoeksbureaus die in opdracht van een corporatie de sociaal-culturele component van een *probleemwijk* beschrijven aan de hand van politierapporten en verhuur- en bevolkingsstatistieken maar de werkelijkheid van vlees en bloed niet te pakken krijgen.

Niet dat het opbouwwerk overall een opdracht van een corporatie zal accepteren, dan wel tot een goed einde zal brengen. Wanneer de bewonersorganisatie het enige verantwoordingskader voor het opbouwwerk is kan dat een sta-in-de-weg zijn. De overlegkaders in de wijk ondergraven dan het eigen initiatief.

Een opgave voor de opbouwwerkers, hun werkgevers en subsidiegevers, om dit soort zaken te onderkennen. Een verzoek of opdracht van een corporatie kan daarbij een prikkelend hulpmiddel zijn.

4 Betrokkenheid van bewoners is noodzakelijk. Hun behoeften en wensen zijn van belang voor de signalering en uitvoering van beheerswerkzaamheden door corporaties, gemeenten en andere instellingen in de wijk. Signaleringsystemen kunnen complementair zijn aan hetgeen bewoners rechtstreeks te melden hebben en wat onderhoudsmedewerkers en baliepersoneel dagelijks zien en horen: niet minder maar ook niet meer. Beheer kan bijdragen aan het zelfvertrouwen van de wijk. De wijk krijgt aandacht.

Ook zaken die tussen de kokers van de verschillende beheerders vallen worden toch opgepakt. Signalen uit

de buurt worden serieus genomen. Als de corporatie duidelijk maakt waar zij verantwoordelijk voor wil zijn kan dat ook een stimulans zijn voor bewoners om verantwoordelijkheden op zich te nemen.

Die taak- of verantwoordelijkheidsverdeling moet billijk en logisch zijn. Waar corporaties of overheid activiteiten die altijd tot hun takenpakket werden gerekend willen afschuiven naar bewoners, mag men niet op medewerking rekenen. Het idee om bewonersgroepen objecten in het openbaar gebied te laten adopteren zal alleen kans van slagen hebben wanneer men zo'n object ervaart maar als iets wat van de wijk zelf is. Ik zie nog niet dat telefooncellen worden geadopteerd of groenstroken van dertien in een dozijn. Anders ligt het bij monumenten met een emotionele waarde voor de wijk, een park met extra gebruikswaarde doordat het een gemeenschappelijke tuin is voor omwonenden, een schoolplein dat ook na schooltijd open wordt gesteld voor sport en spel.

Verantwoordelijkheid van bewoners kan ook uitdrukking krijgen in meldingen aan betrokken organisaties dat iets reparatie behoeft, opgeruimd dient te worden etc. Een duidelijk meldpunt, bijvoorbeeld de wijkpost van de corporatie, en een snelle reactie zijn daarbij vereisten. De bewonersorganisatie in Oud-Mathenesse in Rotterdam stimuleert bewoners zich op te geven als *tipper* voor de wijkonderhoudsploeg: een symbolische functieomschrijving inclusief *Badman*-achtige logo's voor wijkbewoners die hun tips (voorheen heette dit klacht, maar ook in woorden is de ommekeer belangrijk) kunnen melden bij de bewonersorganisatie. Eenmaal in de week komt de wijkonderhoudsploeg de tips ophalen alvorens aan de slag te gaan.

In de stadsvernieuwingswijk Middelland hebben de vergaderingen van de werkgroep beheer plaatsgemaakt voor wandelingen door de buurt. De taken worden tijdens het schouwen verdeeld en de bewonersorganisatie kan nauwkeurig toezien of de klacht – pardon, *tip* – begrepen is en of de afspraken ter zake doende zijn.

In een aantal wijken ontbreekt het vermogen onder bewoners om voornoemde verantwoordelijkheden te noemen, is van een samenspel van beheerders geen sprake of is het verval zo ver voortgeschreden dat ingrijpende maatregelen nodig zijn. Een campagne-achtige aanpak kan dan voor een doorbraak zorgen mits bewoners er daadwerkelijk bij worden betrokken. Geen schoonmaakacties die als een natuurverschijnsel door de wijk trekken; een witte tornado, die komt en gaat. De inzet van parkwachters, pleinwachters en dergelijke kan een professionele hulpconstructie zijn waar corporatie, gemeente en bewoners tekort schieten. In een aantal situaties zullen deze toezichthouders blijvend noodzakelijk zijn als intermediair tussen bewoners onderling en tussen de buurt en beheerders.

Toewijzing

Tot nu toe hebben gemeenten en corporaties in de woonruimteverdelingsregels vooral bepalingen op het niveau van de woningen opgesteld. De belangrijkste zijn: de verhouding tussen kamertal en huishoudensgrootte en de relatie tussen huur en inkomen. In het debat over de woonruimteverdeling zou ook het wijkniveau onderwerp moeten zijn. Streven we naar een homogene buurt of een heterogene buurt, of erkennen we de huidige samenstelling als uitgangspunt? Zulke uitspraken kunnen richting geven aan de dagelijkse toewijzingspraktijk, die zo doorzichtig en direct mogelijk moet zijn. Maatwerk, zekerheid en controlebaarheid dienen samen te gaan op de middenweg tussen starre regels en willekeur binnenskamers.

Een positieve keuze door bewoners voor een bepaalde buurt is in veler ogen een uiting van betrokkenheid en verantwoordelijkheid met en voor de buurt.

In verschillende steden geeft men daar op verschillende manieren vorm aan. Bekend is het Amsterdamse systeem van corporatieleden met rangnummers op de wachtlijst. Corporaties wijzen een bepaalde percentage woningen toe binnen eigen kring. Ledenbinding en een gemeenschappelijk gedachtengoed liggen aan dit model ten grondslag. Werkt dit in 1990 nog, waar een hoofd bewonerszaken bij het gemeentelijk woningbedrijf personeel werft met de uitdaging voor *331 culturen* te werken? Het model zorgt bij woningzoekenden wel voor de zekerheid dat hun beurt niet voorbij gaat als ze om wat voor reden dan ook een *passende* woning weigeren. Voor een positieve keuze is alle ruimte.

In Lelystad, maar ook elders, doorloopt een huishouden intensieve intake-procedures om de passendheid ervan in de buurt te bepalen. Ik neem aan dat een positieve keuze van de bewoners meespeelt bij de beoordeling of een bepaald huishouden bij de wijk past. In wooncomplexen met een ernstige aantasting van de leefbaarheid is een dergelijk beleid te billijken. Op de schaal van wijken, stadsdelen of zelfs steden acht ik een selectie op passendheid ongewenst. Degenen die als niet passend buiten de boot vallen houden te weinig keuzemogelijkheden over, hen rest de wijk voor de onaangepasten. Dubbel stigmatiserend: voor degenen die ernaar verwezen worden en voor degenen die er al wonen.

Hiervoor wees ik al op de problemen om woongedrag op het moment van toewijzen te bepalen, c.q. te voorspellen. Het ligt voor de hand, zoals in de hulpverlening en het onderwijs veelvuldig is aangetoond, dat de middenklasse-normen van woningtoewijzers de opvattingen over passendheid zullen bepalen.

De gemeente Delft en de plaatselijke corporaties voeren een geheel ander beleid. Hier geen interventie in het sociale micro-milieu maar ruim baan voor het spel van

vraag en aanbod. Iedere week wordt een groot deel van de vrijkomende woningen in krant gepubliceerd. Bij iedere woning staan toelatingscriteria vermeld zoals huishoudensgrootte, inkomen en economische gebondenheid. Geïnteresseerden kunnen zich met een antwoordkaart melden. Men presenteert het systeem onder het motto *mensen zoeken een woning in plaats van voor een woning worden mensen gezocht*. Iedere vorm van selectie anders dan op basis van objectieve, vooraf bekend gemaakte criteria ontbreekt. Zelfs voor een afweging of het wenselijk is dat een saxofoon-speler naast een ploegdienstwerker komt wonen is geen plaats meer. De praktijk zal moeten uitwijzen of het model werkt. Mogelijk raken mensen ontmoedigd door vruchteloos wekenlang antwoordkaarten invullen, omdat de vraag naar bepaalde woningen het aanbod vele malen overtreft.

De aantrekkelijkheid van het model is tweeledig. Allereerst is het een uitermate doorzichtige en directe wijze van woonruimte verdelen. De praktijk van bureaucratische intermediairs, die afhankelijkheid creëert en kan leiden tot suggesties als: *als je de wegen maar weet en als je elke week gaat praten willen ze van het gezeur af en krijg je een woning*, wordt geminimaliseerd.

Ten tweede begrijpt iedereen dat het zinloos is om bij de corporatie te vragen om toch alsjeblieft geen buitenlanders, buitenbeentje of ander slag te plaatsen in de leeggekomen woning in het portiek. Men zal met iedere nieuwe bewoner een modus moeten vinden, de ontsnappingsroute van de selectie is afgesneden. Het Delftse model versterkt de cohesie in de wijk door de erkenning van der onderhandelingshuishouding in de wijk, de straat en het portiek. Het eigen initiatief komt in de plaats van de afhankelijkheid van woningtoewijzers.

Voorts komt iedere week in de woonkrant weer helder de publieke taak tot uitdrukking die de gemeente heeft in de woonruimteverdeling: de bepaling van voorrang-

en uitsluitingsregels voor delen van de woningvoorraad op grond van schaarste en behoefte.

Bemiddeling bij overlast

Overlast schaadt de leefbaarheid. De corporatie heeft daarin dus een verantwoordelijkheid. Overlast voorkomen door selectie van bewoners op woongedrag is, zoals hierboven betoogd, een dood spoor. Allerhande regels proclameren zal de overlast ook niet echt beperken, omdat het draagvlak voor regels ontbreekt. Overlast is namelijk uitermate subjectief. Waar regels van bovenaf niet werken is onderhandeling, tot een vergelijk komen, geboden.

De corporatie kan een bijdrage leveren aan de onderhandelingshuishouding. Ten eerste door de kaders te stellen. Geweld en intimidatie mogen op geen enkele manier worden getolereerd. Dat vereist een goede samenwerking met de politie en vertrouwen onder wijkbewoners. Het vraagt ook om durf; vaak schuift men gevallen van intimidatie als een hete aardappel door vanwege moeizaam te vergaren bewijslast en herhuisvestingsproblemen. Het is zeker geen gemakkelijk karwei, maar met inzet van middelen en de goede mensen op de juiste plaats valt veel te doen.

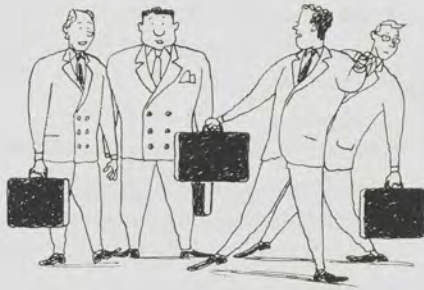
Voor een deel is het ook zichtbaar maken waar de corporatie voor staat. Vergelijk de café's waar een bordje hangt dat je aan de bar kunt melden of iemand lastig gevallen wordt. De corporatie kan iemand op een wijkkantoor als vertrouwensman of -vrouw aanwijzen, die absolute zwijgplicht heeft zolang de klager daarom vraagt, die bij omwonenden eerlijk en behoedzaam vraagt naar hun ervaringen, die vraagt een logboek bij te houden om de klachten te preciseren en die complementair kan werken aan de politie.

Voorts kan de corporatie als intermediair de onderhandelingen dienen. Tenslotte is niet iedereen gelijk geëquipeerd voor overleg. De corporatie moet er voor

waken dat ze de onderhandelingen niet overneemt of als *go between* plaatsvervangend voor de communicatie gaat zorgen. Juist een rol als gespreksleider, iemand die suggesties kan doen voor een vergelijk waarbij beide partijen tot hun recht komen, past haar het beste.

De corporatie kan in haar optreden ook de basis leggen voor een onderhandelingshuishouding. Wat ligt er meer voor de hand dan bijvoorbeeld bij het laten zien van een te verhuren woning de toekomstige huurder en de burens aan elkaar voorstellen? Of in portiekgesprekken, waar nodig, bewoners afspraken

laten maken over schoonmaken van het trappenhuis, vuilniszakken buiten plaatsen en gebruik van het portiek om kinderwagens, fietsen of oud papier te stallen. Het gaat er vooral om dat bewoners afspraken maken, hoe die luiden is vooral hun zaak. Een corporatiemedewerker kan suggesties doen als volgens hem of haar de afspraken in de praktijk niet zullen werken.

Onderhoudsbeleid

Als geen andere kerntaak van corporaties heeft het onderhoud zijn eigen logica van afschrijvingstermijnen, onderhoudscycli, standaardisatie etc. Steeds zal men echter ook stil moeten staan bij de effecten die het heeft, de indrukken die het achterlaat bij mensen die aan die interne logica geen boodschap hebben. Als bij een groot-onderhoudsbeurt in een complex alle voor-

deuren in de container gaan omdat inspectie op kwaliteit duurder is, dan wekt dit toch de indruk van verspilling en onzorgvuldigheid. Degenen die hun woning behoedzaam gebruiken, worden als het ware door een dergelijke aanpak ontmoedigd.

Huur innen, vaststellen huurprijs

Over de omgang van corporaties met huurders met betalingsachterstanden is reeds veel bekend. Snel en duidelijk reageren zijn troef, een goede samenwerking met de Gemeentelijke Sociale Dienst is regel. Financiële deelname aan plaatselijke schuldsaneringsprojecten en minima-fondsen zijn echter een grote uitzondering. We staan nu aan de vooravond van de huursombenadering. Een mogelijkheid voor de corporatie om met gelijkblijvende totale huurinkomsten de huurhoogte

per complex te differentiëren, bijvoorbeeld om de huurprijs meer in overeenstemming te brengen met de vraag-aanbod verhoudingen. Uit het oogpunt van de leefbaarheid in de wijk passen twee kanttekeningen. Ten eerste ligt het gevaar voor homogenisering van de samenstelling van de wijk op de loer. Wanneer populairere wijken duurder worden, zullen alleen de huishoudens met hogere inkomens er toegang krijgen.

Ten tweede dienen de huurverschillen die ontstaan verklaarbaar te zijn. Onverklaarbare verschillen kunnen makkelijk als splijtzwam in de wijk werken. Dat is nu ook al een probleem; dezelfde woning een jaar later gebouwd is duurder dan de voorgaande jaargang. Het verschil tussen een 2- en een 3-kamerwoning is soms veel groter dan tussen een 3- en een 4-kamerwoning. Ofschoon deze huurdifferentiatie de grotere woningen bereikbaar houdt voor de lagere inkomensgroepen, kan ze in de leefwereld van bewoners soms als onrechtvaardig worden beschouwd.

Tot nu toe spelen deze problemen voornamelijk bij nieuwbouw en is het Rijk de boosdoener. Met de huursombenadering maakt de corporatie deze afwegingen zelf voor haar gehele voorraad. Op dit terrein is een kloof tussen systeemwereld en leefwereld snel ontstaan.

Tot zover de kerntaken van de corporatie. De rol van corporaties bij woningverbetering en nieuwbouw is een onderwerp apart.

Tot slot

Ik heb bij de kerntaken die wel behandeld zijn slechts in penseelstreken de relatie met de sociale vernieuwing gelegd. Het accent in mijn betoog ligt nadrukkelijk op de analyse en de opdracht omdat ik de indruk heb dat het daar in de hoofdstroom in corporatieland wel eens aan wil ontbreken. Overigens begrijpelijk. Veel aandacht is gegeven aan de stroomlijning van de vele administratieve processen, het inspelen op veranderende financiële condities en het reageren op actuele problemen die geen uitstel kunnen verdragen.

In het inleidende hoofdstuk heb ik onderscheid gemaakt in corporaties als zijlijners, doeners en zakers. De analyse, de opdracht en de contouren van een programma bieden de doeners een richtsnoer voor hun reeds lopende projecten. Het is een hulpmiddel bij de beoordeling welke initiatieven, op welke wijze de leefbaarheid in de wijk het meest ten dienste staan. De ijkpunten voor een afweging worden gegeven: een onderhandelingshuishouding met een verantwoordelijke corporatie en verantwoordelijke en zelfbewuste bewoners.

De zijlijners komen over de streep en zullen hun afwachtende houding laten varen als zij overtuigd zijn van hun rol in het herstel van de leefbaarheid van de

wijken. Op dit speelveld staan zij nu eenmaal opgesteld. Sociale vernieuwing kan voor hen wel een stimulant zijn voor een actieve rol. De opdracht, de analyse en het programma zijn voor de corporatie de laatste aanwijzingen in de kleedkamer alvorens het speelveld betreden kan worden.

Tenslotte de zakers. Zij lijken met hun oriëntatie op het bedrijfsleven op de kabinetten Lubbers I en II. Het startschot voor de sociale vernieuwing als trendbreuk van het huidige kabinet met het eenzijdige herstelbeleid van de vorige coalitie moet ook voor de zakers een signaal zijn om zich te bezinnen op hun normen en waarden.

Alom wordt duidelijk dat de tegenstelling overheid – markt een schijntegenstelling is en dat *meer markt – minder overheid* geen oplossing biedt.

De politiek is hard nodig voor publieke consensusvorming en het creëren van een draagvlak om de leefbaarheid in de wijken te herstellen. Elke zelfstandige corporatie zal bij de aanpak van 'wijken onder druk' slechts kans van slagen hebben als het overheidsbeleid ondersteuning biedt, van de beperking van het aantal arbeidsongeschikten en langdurig werklozen via het arbeidsparticipatiebeleid tot het inhalen van achterstallig onderhoud van de buitenruimte door het openbare werken-beleid.

Het middenveld heeft politieke medestanders nodig.

Eric de Ceuster,
werkzaam bij de Bestuursdienst van de gemeente Rotterdam als beleidsadviseur stedelijk beheer.

Aan dit artikel voeg ik geen noten-apparaat toe. Ik volsta met een algemene verwijzing naar de geraadpleegde literatuur en bedank Jur de Haan van het Consulentenschap voor Samenlevingsopbouw voor zijn bijdrage als inspirerende gesprekspartner.

Geraadpleegde literatuur:

- 1 H.P.M. Adriaansens: **Arbeid en burgerschap, een nieuwe dimensie**, in *Beleid en maatschappij* nr. 6 pg. 282 - 291, 1989.
- 2 H.P.M. Adriaansens: **Naar een aangepaste verzorgingsstaat. Het concept van sociale vernieuwing mag inhoudsloos zijn, het doel is helder**, in *Intermediair* nr. 16, pg. 17 - 23, 1990.
- 3 G. Anderiesen en A. Reijndorp: **Van volksbuurt tot stads-wijk. De vernieuwing van het Oude Westen**, Amsterdam/Rotterdam 1990.
- 4 Gemeente Rotterdam: **Sociale vernieuwing Rotterdam, reactie van het college op het rapport "Het nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief"**, Rotterdam 1989.
- 5 G. Haest: **De oude garde, het andere slag en de buitenlanders; een geschiedenis van een samenlevingswijk**, Assen 1989.
- 6 HRBW, adviescollege voor sociaal en cultureel beleid: **Wijken onder druk, studie naar de leefbaarheid in wijken met sociaal-economische achterstanden**, 's-Gravenhage 1989.
- 7 Ph. A. Idenburg e.a.: **Rapport voor de Commissie sociale vernieuwing: "Het nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief"**, Rotterdam 1989.
- 8 T.L. Leeuw e.a.: **Sociale bindingen van jongeren, kleine criminaliteit en beleid, een stand-van-zaken-onderzoek in tien sociaal wetenschappelijk vakgebieden**, Arnhem 1989.
- 9 H. van der Loo e.a.: **Buurt in balans"; levensstijlen in nieuw Oudwijk**, Utrecht 1988.
- 10 Ministerie van Binnenlandse Zaken: **Sociale vernieuwing; opdracht en handreiking**, 's-Gravenhage 1990.
- 11 T. van der Pennen: **Project migranten, werkdocument III, Bewonersonderzoek Oleanderderbuurt. Naar een open en toegankelijke buurt, een bijdrage aan de planvorming, ...** 1989.
- 12 C.J.M. Schuyt: **Maatschappelijke verantwoordelijkheid in het bijzonder voor het behoud van het natuurlijk milieu**, in: M.A.P. Bovens e.a.: "Verantwoordelijkheid: retoriek en realiteit", Zwolle 1989.
- 13 A. de Swaan: **De mens is de mens een zorg**, Amsterdam 1979.
- 14 P.O. Vermeulen: **Verdienste en visie**, tekst uitgesproken bij de opening van de week van de volkshuisvesting, Rotterdam 1989.
- 15 D. Winkels: **De wijk maakt er werk van!**, in *Sociaal bestek* nr. 5, pg. 19 - 22, 1990.
- 16 W. Vos: **Wonen in het nieuwe westen**, Rotterdam 1988.
- 17 C. de Wit: **Niet bij staal alleen. Over sociaal-culturele en ruimtelijke veranderingen in het dagelijkse leven te Zuilen, nu een wijk van Utrecht**, Utrecht 1987.

Op uitnodiging van het Platform Opbouwwerk praatten eind vorig jaar een aantal van de auteurs en betrokkenen bij het congres nog eens na. De grote kwestie is immers, hoe sociale vernieuwing in de buurten vorm krijgt. Dat blijkt een samenspel van de bewoners zelf, de politiek (groot en klein), de corporaties en het opbouwwerk. Gesprekspartners waren:

- Jan Roncken, medewerker bij de Woonbond;
- Eric de Ceuster, adviseur stedelijk beheer van het Rotterdamse college van Burgemeester en wethouders;
- Harry van het Erve, voorzitter van het bestuur van O & O, de stedelijke opbouwwerkinstelling in Eindhoven;
- Anneke Vroege, stafmedewerker bij het NCIV;
- Nico van der Spek, wethouder o.a. voor stedelijk beheer en volkshuisvesting in Eindhoven;
- Wil van de Leur, coördinator van het Landelijk Platform Opbouwwerk;
- Jim Schuyt, directeur van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting;
- Jur de Haan, bureauhoofd van het Consulentschap Samenlevingsopbouw, gespreksleider;
- Felix van de Laar, zelfstandig tekstschrijver en redacteur, als verslaglegger.

DE RONDE TAFEL, 20 DECEMBER 1990

DE HAAN: *Een aantal maanden is nu verstreken sinds gemeenten afspraken met de rijksoverheid hebben gemaakt. Veel gemeenten vinden de verbetering van de woon- en leefomgeving een belangrijk thema. Daarmee wil men aan de slag. Is er al voldoende gebeurd om te kunnen zeggen welke kant het op gaat?*

DE CEUSTER: *Sociale vernieuwing is voor mij een nieuwe kans voor de verzorgingsstaat en voor het opheffen van achterstanden. Twijfels rijzen als je over 'leuke projecten' leest en de flitsende campagnes ziet. Moeten we niet eerst beter nadenken, het niveau van het leuke project overstijgen? Realiseren we ons voldoende wat er in de leefomgeving gebeurt, welke verhoudingen er zijn tussen organisaties en mensen, en tussen mensen onderling? Paul Kalma schreef in de krant: 'WAO-ers worden onder druk gezet om aan het werk te gaan ondanks de aard van hun arbeidsongeschiktheid, en ondertussen weten we dat er niet voldoende werk is als we het niet beter verdelen'. Er zijn structurele beleidsveranderingen nodig, en wat dat betreft ben ik somber over het Rijksbeleid want dat klinkt niet zo alsof het open staat voor maatschappelijke participatie en sociale vernieuwing.*

In Rotterdam zie ik het positiever. Er is gekozen voor een snelle aanpak met snelle successen, maar met oog voor de noodzakelijke veranderingen op de lange termijn. Neem wijkbeheer: geld en mankracht is niet genoeg. Een omslag in het denken, wennen aan verhoudingen met de buurt, een andere verdeling van verantwoordelijkheden, daar gaat het om. De wijkonderhoudsploeg is daarvan een voorbeeld. De bewonersorganisatie pept de bewoners op om tips door te geven als er iets beschadigd is of zo. In de buurtkrant gaat het elke keer over 'de ambtenaar van de maand', steevast eentje van de wijkonderhoudsploeg, dat zijn dan ook herkenbare mensen. Verantwoordelijk zijn is dus niet hetzelfde als het zelf doen. Zelf bezemen zou ik zelfs een verkeerde tendens vinden. Sociale vernieuwing is eerder een kompas dan een blauwdruk.

VROEGE: *In een recente Staatscourant werd de sociale vernieuwing vergeleken met de ontwikkelingsprojecten gedecentraliseerd welzijnsbeleid uit de jaren '70. Ook daar: aanzetten uit het Rijksbeleid, enthousiasme bij de start. De verschillende betrokken departementen gaven niets uit handen en daarom verzandde de boel. Beleidsmedewerkers wilden veel te graag hun werk behouden.*

Toch ben ik gematigd optimistisch. Er zijn verschillen met die welzijnsprojecten: zo staat de werkgelegenheid meer voorop, wordt serieuzer gepoogd om de ontkokering te realiseren en is het buurtbeheer een centraler thema. Het moet geen Rijksbeleid worden in die zin, dat er weer allerlei uitzonderingen komen zoals in het bijzonder onderwijs. De kans op mislukking is aanwezig, maar we kunnen nog reanimeren.

VAN DER SPEK: *Het ideologisch fundament voor een eigentijdse verzorgingsstaat de komende vijftig jaar, zo zie ik de sociale vernieuwing. We zullen het niet moeten hebben van het vertonen van kunstjes. Problemen in wijken en buurten als vervuiling, criminaliteit, vereenzaming kun je niet met alleen maar geld oplossen.*

We moeten geleidelijk een infrastructuur opbouwen. Het is belangrijk en noodzakelijk dat dat gebeurt. Maar het is een gegeven dat niet iedereen op eenzelfde manier de balans opmaakt. Politieke partijen hebben een eigen visie, maar moeten elkaar toch in een coalitie zien te vinden. Corporaties hebben weer eigen opvattingen en andere belangen. Dat verandert niets aan de problemen die er spelen, of het nu om problemen van de corporaties gaat of om die van bewoners.

Ik vind het ook niet erg dat de corporaties dat ideologisch concept niet aanhangen. Als men maar meedoet. In Eindhoven is kwalitatieve leegstand, dus vinden de corporaties buurtbeheer uiterst interessant. Ik kan

de corporaties dan ook op hun verantwoordelijkheid aanspreken.

SCHUYT: De vaak gegeven vergelijkingen met het achterstandsgebiedenbeleid en met de ontwikkelingsprojecten gedecentraliseerd welzijnsbeleid gaan ten dele op. Het appel daarvan was echter zeer veel minder. De sociale vernieuwing is dankzij de status die het kabinet eraan gegeven heeft, in staat geweest om zonder een gulden tegenprestatie 300 gemeenten zover te krijgen dat er met het rijk duidelijke afspraken gemaakt zijn. Wethouders geloven erin.

Er zijn twee zaken om in de gaten te houden. In de eerste plaats moeten de projecten een koppeling hebben met zaken die bewoners belangrijk vinden. Zonder een draagvlak wordt het niets. Ten tweede is het essentieel de vertaling en doorwerking van lokale initiatieven in een omvattender beleid niet uit het oog te verliezen. Het excuus is immers gauw gevonden: een project is eenmalig, en op een gegeven moment smelten de resultaten en de inspiraties weer als sneeuw voor de zon weg.

RONCKEN: Oude wijn in nieuwe zakken en een belediging voor de actieve bewoners, zo voelden wij de sociale vernieuwing. Maar we zagen er ook de nieuwe kansen in. Het public relations-offensief van Lubbers en Dales was ongekend. Na een half jaar zitten we met de vraag: het moet van onderen komen, hoe organiseren we het draagvlak? In de eerste 36 gemeentelijke afspraken was nog geen rol voor de bewoners weggelegd. Dat was te billijken, want het ging om bestuurlijke akkoorden. Alleen is het nu nog steeds niet veel verder. Initiatieven worden onvoldoende opgepakt. Het huismeestersproject in Alkmaar dreigt bijvoorbeeld te verzanden in aarzeling.

Verder is het Rijksbeleid niet consistent. Heerma zorgt ervoor dat lage inkomensgroepen niet meer in duurdere sociale huurwoningen komen te wonen door zijn steeds strengere aanpak van de f 250,- huursubsidielgrens, en het Besluit Woninggebonden Subsidies betekent woonlastenstijgingen over de hele lijn. Vergelijk tenslotte de huur- en de koopsector: wie draagt de zwaarste lasten? Al met al, zo gunstig zijn de perspectieven niet.

VAN HET ERVE: In de jaren '80 is ook het opbouwwerk ideologische vraagstukken uit de weg gegaan. Corporaties en gemeenten waren destijds onze grootste tegenstanders. Gelukkig is dat veranderd. Over en weer is daaruit lering getrokken. Het kan nu ook anders. In convenanten zitten het opbouwwerk en bijvoorbeeld een dienst Stadsontwikkeling op één lijn. In het stadsbeheer waren er alle mogelijke conflicten met woningbouwverenigingen, ook dankzij onze opstelling overigens. Naar mijn indruk is er duidelijk sprake van een klimaat van samenwerking en initiatief.

Mijn grootste probleem is de vraag: hoe voer je een plan uit als je de bewoners erbij wilt betrekken? De bestaande methodieken van opbouwwerk werken lang niet overal meer. Opbouwwerk is en blijft onderdeel van het maatschappelijke middenveld, je praat vaak over de rol van de bewoners zonder dat ze erbij zijn. Hoe ontstijg je je eigen belangen en werk je naar constructieve resultaten toe? Dat geldt ook voor de ambtenaren.

VAN DE LEUR: Voor mij is sociale vernieuwing een accolade, ons regeringsbreed aangeboden, die hopelijk ruimte verschaft. Sommigen zeggen dat het om het activeren van het middenveld gaat. Dat is een misvatting. Het gaat eerder om het slopen ervan. Robert Jasper Grootveld riep in de jaren zestig al dat Nederland af was, en daarna zijn er alleen nog maar meer stichtingen bijgekomen die Nederland verder dicht hebben geschroefd. We praten nu over een thema dat binnen de accolades terecht is gekomen. De regering heeft echter tenminste één onderwerp zorgvuldig buiten de sociale vernieuwing gehouden, dat mensen wel het meeste interesseert: het inkomensbeleid.

Het Rijk zit met niet te hanteren problemen die het graag kwijt is. Vraag is welke macro-randvoorwaarden daarmee gepaard gaan. De tussenbalans van het kabinet zegt ook meer over de sociale vernieuwingskansen dan de enthousiaste plannen van de gemeenten.

Maar het is goed dat er opnieuw gekeken wordt naar de problemen die in de samenleving spelen.

We hebben tien jaar no nonsense-beleid achter de rug, en dat heeft ook bij de corporaties geleid tot een ver doorgevoerde zakenrationaliteit. Een m3-management heeft Jozef de timmerman vervangen. Taken zijn uitgesplitst over disciplines. De corporaties meten hun efficiency af aan interne criteria, die ze hoogstens onderling vergelijken. Aan substitutie – wat kunnen mensen eigenlijk nog zelf – denken ze helemaal niet.

Jozef de timmerman.

DE CEUSTER: Er valt veel te zeggen over de rol van corporaties inzake de sociale vernieuwing. Ik heb de indruk dat de verzelfstandiging – en de daaraan verbonden extra beleidsruimte – hen zeer aanspreekt, meer dan de sociale vernieuwing. Hier en daar is er een initiatief; maar toch gebeurt het niet vaak dat de extra ruimte aangewend wordt voor een nieuwe inhoud.

VROEGE: *Vóór de sociale vernieuwing waren er allang corporaties bezig om aan de basis met betrokken bewoners samen te werken, het was niet alleen onderhoud en beheer-sec. Dat pad loopt dood, dat zien corporaties ook wel in. De cohesie in buurten en wijken is een te belangrijk element om te verwaarlozen. Corporaties proberen de leefbaarheid in buurten ook te bevorderen door werkgelegenheid te stimuleren, zie de formule van de befaamde huismeesters. Mensen hebben wel power, ze laten het er niet zomaar bij zitten. De sociale vernieuwing omgeeft dat soort activiteiten nu met een nieuwe, verwarrende saus. Het nationale niveau dumpt die ideologie gewoon.*

Het NCIV publiceerde in 1987 al de Nota Leefklimaat. In onze reactie op de regeringsnota over de sociale vernieuwing hebben we die niet nog een keer dunnetjes over willen doen, maar ook daarin staan betrokkenheid en verantwoordelijkheid centraal.

VAN DE LEUR: *Wie kijkt er, en hoe? Het personeel van woningcorporaties loopt niet terug, voor mij betekent dat dat ze de problemen binnen de poort houden en de voorkeur geven aan eigen oplossingen. Het idee dat mensen zelf ook wat kunnen, staat naar mijn indruk niet hoog in het vaandel bij de corporaties. Oudwijk is trouwens een mooi voorbeeld van getouwtrek tussen de buurt en de gemeente over het bouw bureau. De gemeente wilde het met alle macht bij de dienst houden, het buurtinitiatief mócht als het ware niet gehonoreerd worden. Ik neem aan dat het in de kosten niets uitmaakte. Substitutie betekent dat bewoners de drager worden, ook in economische zin. Dus de middelen hervakavelen en het werk op kleine schaal opnieuw vormgeven. Organisaties hebben een sterke voorkeur voor eigen oplossingen, het is uitzonderlijk als je eens een keer een ander geluid verneemt. Maar de RIAGG's – organisaties die ook graag willen groeien – piepen nu dat het helemaal geen zin heeft om buitenlandse jongeren geestelijk te helpen als ze voor 60% werkloos zijn en blijven. Er moet werk komen; dat is de beste remedie!*

VROEGE: *We leven nou eenmaal niet meer in 1901, het jaar van de Woningwet. We moeten allemaal al zo ontzettend veel rollen vervullen, je kunt niet van iedereen steeds maar vergadertijd vragen. Maar op het moment dat een bewoner dat wil, moet die zich ermee kunnen bemoeien. Dus er moet een structuur zijn die bewoners uitnodigt om hun verantwoordelijkheid te pakken. Jozef timmert heus niet meer zelf, maar hoe ziet een leefbare buurt eruit volgens haar bewoners – dat kun je ze vragen.*

VAN HET ERVE: *In Woensel-West, Eindhoven, timmert Jozef wel weer zelf. De huurdersvereniging in die wijk doet nu heel veel zelf. Het kan dus blijkbaar wel. De grootste bottleneck was het Woningbedrijf zelf, via de politiek is het afgedwongen.*

SCHUYT: *Het lag zelfs nog subtieler, een paar ambtenaren bij Woningbeheer zagen er wat in, die hebben systematisch de knelpunten bij de gemeente uit de weg geruimd. Sterke initiatiefnemers als de huurdersvereniging heb je altijd nodig; maar vergeet het belang van goed geplaatste bondgenoten niet!*

RONCKEN: *Het NCIV zit toch ook op de toer van meer externe en minder interne democratisering? De woning is een produkt van de verhuurder, de lokale overheid ruimt de troep op straat op, niks aan de hand. Welke kaders zijn er nou nog voor bewoners die iets willen doen? Ze zijn volstrekt afhankelijk. Mensen zijn al zo moeilijk te organiseren, en eenmaal georganiseerd zijn ze vaak nog zo zwak in de onderhandeling dat ze onmiddellijk bij gebrek aan succes weer uit elkaar dreigen te vallen. Machthebbers geven macht niet weg.*

DE CEUSTER: *Ik wil aansluiten bij Jan Roncken over de corporaties en hun gebrek aan open onderhandelingsstructuren. Als je met computermodellen van het onderhoud op de lange termijn bij de bewoners aankomt, sla je de discussie bij voorbaat dood, terwijl je weet hoe willekeurig de aannames zijn.*

Ik zou graag zien dat corporaties het leefklimaat in een buurt centraal stellen. Het is nog belangrijker dat men ernaar handelt. Hoe vaak doen corporaties burenruzies niet af met 'we hebben geen middelen om die mensen het huis uit te zetten', terwijl in de voorgeschiedenis van zo'n probleem allerlei handelingen mogelijk zijn?

RONCKEN: *Over het algemeen zijn corporaties onvoldoende geëquipeerd voor bewonersparticipatie. Ze zijn teveel op het bezit gericht en te weinig op de buurt; noch in termen van de ABR noch in de opbouw van het personeel.*

VROEGE: *Corporaties werken meer en meer met signaleringssystemen, en al zijn die voorgestructureerd, er komt ook steeds meer 'oral history' bij: losse, veelzeggende impressies.*

Corporaties worden gehinderd door de regels, het financieel beleid, dat het Rijk opdringt. Soms lukt het ook niet goed. Dat doet niets af aan het streven, de intentie, om niet in termen van verhuur van huizen te denken, maar in termen van leefbaarheid.

RONCKEN: *In subsidieverordeningen kun je de rollen van betrokken partijen beschrijven en vastleggen. Dan verminder je de afhankelijkheid van bewoners. Die moeten nu maar afwachten welke ruimte hen gegund wordt, met het risico dat ze kwijt kunnen raken wat nu is opgebouwd.*

- SCHUYT: *Schitterende initiatieven heb ik inderdaad zien verzanden, na twee jaar vechten ze nog tegen hetzelfde. Probeer het inderdaad te verankeren, leg de posities rond buurtbeheer vast in de verordening. Dat het in de ene gemeente gunstiger uitpakt dan in de andere, dat is all in the game. Daarbij moet bedacht worden dat de leiband waaraan gemeenten en corporaties gelopen hebben veel losser is geworden. Het zal van gemeente tot gemeente verschillen wie de eerste viool gaat spelen; de gemeente of de corporatie. Soms de een, soms de ander.*
- RONCKEN: *We hanteren bij de Woonbond een simpele methode. Op elk te onderscheiden niveau geven we aan welke partijen er meespelen, en die scoren we op de bekende 'ladder van invloed', de verschillende graden van inspraak tot zeggenschap.*
- VAN DER SPEK: *Wij denken bijvoorbeeld dat je buurtbeheer veel beter in kunt vullen met wijksgewijs verdeeld sociaal woningbezit. Dan moeten de corporaties dus onderling gaan ruilen.*
- RONCKEN: *Wat zit daarin dwars?*
- VAN DER SPEK: *Altijd alibi's over geld en de opstelling van het Rijk. Maar het is ook andersom; Heerma moet zich ook zorgen maken over de consequenties van zijn beleid voor de inplaatsing en de sociale samenhang in de buurten. Als corporaties echt leefklimaat zouden verhuren, zouden ze de huismeester uit de Algemene Bedrijfsreserve betalen. Dat gebeurt volgens mij weinig of niet. Leefklimaat staat eveneens haaks op die scheefheidsdiscussie, als mensen gestraft worden omdat ze te goedkoop wonen. Maar ook aan de huidige woonruimteverdeling schort het, je kunt niet zomaar iedereen die de hoogste nood heeft rücksichtslos plaatsen.*

Welke rol is er voor het Rijk weggelegd?

- DE CEUSTER: *Ik vind die heterogeniteit van buurten en wijken ongelooflijk belangrijk, de tegenstelling tussen huren en kopen werkt enorm homogeniserend.*
- VAN DER SPEK: *De regering heeft het onderwerp gedepolitiseerd. In de volkshuisvesting is het water naar de zee dragen als het Rijk er nooit consequenties aan verbindt. Lokale munitie voor veranderingen hebben we nodig, anders verandert er zeker niks meer, dankzij de decentralisatie. In Eindhoven heeft het bijzonder onderwijs altijd een sterke positie gehad, het openbaar onderwijs kwam pas op in de nieuwere wijken. Gevolg is, dat het probleem van de zwarte scholen in de oudere wijken zich dus in het bijzonder onderwijs afspeelt. Dat maakt het gemakkelijker om tot een convenant te komen.*
- RONCKEN: *Dus lokaal constateren waar de gaten liggen, en dan roepen dat het Rijk erin moet springen! Daar ligt toch nog een niveau tussen, de gemeenten kunnen eerst onderling de knelpunten inventariseren en beoordelen, en dan hun eisen formuleren.*
- VAN DE LEUR: *Er is behoefte aan een signaleringspunt, waar niet alleen de successen maar ook de mislukkingen en de knelpunten van de sociale vernieuwing gerapporteerd worden.*
- SCHUYT: *Sociale vernieuwing is bestuurlijk én inhoudelijk bedoeld, maar misschien is het beter om er vooral bestuurlijk tegenaan te kijken en te vragen of de ontkokering mislukt of niet. De betrokkenheid van corporaties en gemeenten bij de sociale vernieuwing leidt dan intussen tot leuke dingen.*
- DE CEUSTER: *Ook al beperk je sociale vernieuwing tot haar bestuurlijke component, dan nog wil ik prestatie-eisen stellen, constateren welke veranderingen men daarin dan bereikt.*
- VAN DE LEUR: *Ik ben ook voorstander van zo'n prestatieverplichting. Het is toch te gek dat Kempen (NWR) kan zeggen 'ik verhuur huizen' en daarmee basta? Juist de koepels zouden klaar moeten staan en vragen wat er van hun verwacht wordt.*

Het cement van het samenlevingsgebouw

- DE CEUSTER: *Het zijn natuurlijk fraaie woorden. Ter toelichting het volgende voorbeeld. Bij een schoolgebouw lagen hopen chipszakken. Daar is de school op aangesproken, niet de gemeente. En de school heeft het zich aangetrokken, dus nu behoort het tot het corvee van de leerlingen om ze op te ruimen. Niemand koestert de illusie dat leerlingen die chipszakken voortaan niet meer weggoien. De onderhandelingshuishouding speelt zich ook op een hoger vlak af. Nou hebben we in Rotterdam gelukkig een lange traditie in bewonersparticipatie. We gaan toe naar ronde tafeloverleg in de wijk, met bewoners, corporaties, gemeentelijke diensten, scholen; iedereen is er welkom en alle partijen zijn op afroep beschikbaar. Dit overleg werkt als een brievenbus voor klachten: je kent de routing, je weet dat er iets mee gebeurt.*
- VROEGE: *Ik ben er best voor om de spuitbussenjeugd voor haar eigen daden verantwoordelijk te stellen en de jaren vijftig in dat opzicht terug te laten komen. Iets anders is, dat ik de verschillen soms niet kan ver-*

klaren, waarom er in Schoonebeek zo'n enthousiasme is en waarom dat in andere buurten ontbreekt. Dit is voor corporaties moeilijk werken. In sommige gevallen kan ik op m'n kop gaan staan, dan gebeurt er niks. In andere zaaltjes zetten ze me buiten, omdat ze het zelf willen doen.

VAN HET ERVE: *De gevoeligheid groeit zeker, maar hoe bewerkstellig je dat? In Woensel-West lukt het, in De Bennekel niet. Beide staan in het werkplan van onze instelling, obstakels lijken in De Bennekel te ontbreken, maar er gebeurt niks.*

VAN DE LEUR: *Ga de buurtgeschiedenis maar na. Er was eens een buurt waar een welzijnsinstelling ontzettend haar best deed. De wijkkrant werd volgeschreven over de buurt – door de professionals, en het rondbrengen ervan werd tegen betaling gedaan. Maar ondertussen had de instelling absoluut geen invloed...*

VAN HET ERVE: *Elke buurt vergt een scherpe analyse. Bepaalde families domineren een buurt van vader op zoon.*

VAN DE LAAR: *Vergeet de moeders en de dochters niet!*

VAN DE LEUR: *En wel in rivaliserende blokken; de macht kan wisselen als men een grote fout maakt.*

Politiek en het buurtniveau

VAN DER SPEK: *Moet het allemaal zo grondig veranderen? Wat mij betreft niet! Het gezamenlijke middenkader in een gemeente weet heus wel wat er op het vuur staat, alleen combineren ze het niet. Iedereen hoeft niet alles te kunnen en te weten; je moet openstaan voor de analyses van anderen.*

VROEGE: *Het Hoofd Bewonerszaken in Schoonebeek wist van ieder huishouden de nodige bijzonderheden, en die kwamen op het juiste bordje.*

DE CEUSTER: *De kunst is om er iets mee te doen in termen van de onderlinge menselijke verhoudingen.*

VAN HET ERVE: *Mensen doen toch niks als ze denken dat 't ze niets oplevert!*

VROEGE: *Dat komt omdat iedere bewoner een persoonlijke kosten-baten analyse maakt en daarbij denkt dat anderen het wel voor hem of haar opknappen. Je wordt toch krankjorum van al die niveaus waarop je actief moet zijn: de ouderavond, de bewonerscommissie, een ondernemingsraad, de voetbalclub, en dan nog al die claims van de zorgzame samenleving!*

RONCKEN: *Dat een buurt zelfvertrouwen heeft, is noodzakelijk.*

VAN DE LEUR: *Daarom heb je stabilisatoren nodig, een platform waarvan je weet dat je er terecht kunt.*

VAN DER SPEK: *De overheid moet onder alle omstandigheden haar verantwoordelijkheid houden. Je hebt verschillende methodieken tot je beschikking:*

– verwijzen naar het opbouwwerk;

– mensen en instellingen op één hoop jagen. Het Lavendelplein was drie jaar na de renovatie weer een troosteloze toestand. Ik heb steun toegezegd, maar op voorwaarde dat de bewoners eerst met een plan kwamen voor het beheer na een nieuwe aanpak.

– in zo'n geval als De Bennekel moet de overheid simpelweg zelf iets doen; je kunt een wijk niet laten verslonzen omdat de bewoners het vertikken iets te doen.

RONCKEN: *Als wethouder je erachter stellen, dat maakt veel uit.*

VAN DER SPEK: *Mijn taakopvatting houdt in dat ik soms comité's tegen mijn eigen ambtenaren mobiliseer, ambtenaren van verschillende diensten zoeken nog eerder elkaar op dan dat ze met burgers praten. Ik belde een keer naar de Kruidenbuurt dat ik langs wilde komen. 'Da's ons nog nooit overkomen', zeiden ze.*

VAN DE LEUR: *Je hebt twee rollen als politicus: die van stichtingsbestuurder en die van politieke vertegenwoordiger...*

VAN DER SPEK: *Ik zit in de positie om alles serieus af te wegen. De bewoners komen je de bijwerkingen wel vertellen.*

DE CEUSTER: *En je dient nee te zeggen als je nee vindt of nee bedoelt!*

VAN DER SPEK: *Ja, althoewel de politieke traditie wil dat je niks zegt zolang je geen 'ja' kunt zeggen, vergt de sociale vernieuwing van je dat je vaak 'nee' zult zeggen.*

DE CEUSTER: *En als je 'ja' zegt, geef je er een budget bij om je vertrouwen in de ontwikkeling of het plan duidelijk tot uitdrukking te brengen.*

VAN HET ERVE: *Ik heb grote vraagtekens over het Rotterdamse verhaal van die raadsleden op bezoek in de wijk; ziet men dat niet als een verkiezingsspelletje?*

DE CEUSTER: *Ik ben soms ontroerd als ik zie hoeveel vertrouwen mensen hebben in de politiek als het om beslissingen gaat die hen direct raken. Dan komen ze wel naar een raadscommissie om hun zaak te bepleiten, niks geen sfeer van lood om oud ijzer of de heren politici doen toch wat ze willen.*

VAN DER SPEK: *De belangstelling voor politiek is er niet minder op geworden, maar de politieke participatie groeit niet. Je kunt alleen maar hopen op de plichtsbetrachting van mensen. Naarmate je de voorbereiding van politieke besluiten beter vorm geeft, komen er minder mensen naar de beslissende vergadering. Leg maar eens overal verkeersdrempels aan, dan komen ze heus wel.*

RONCKEN: *Ik vind het wat te zweverig. Mensen komen toch gewoon uit doelmatigheid?*

- VAN DER SPEK: *Onderhandeling heeft veel met individualisering te maken. Het is de belangenbehartiging van 'mijn stukje' tegenover de onoverzichtelijke rest van de politiek.*
- DE HAAN: *Wat is de basis van vertrouwen in de politiek? Is er in de Bijlmermeer een kwestie van vertrouwen of van gelaten instemming?*
- VAN DER SPEK: *Duidelijkheid wekt het meeste vertrouwen, fouten toegeven.*
- VROEGE: *'t Hangt ook zo van de buurt af, wie wil er wat mee? Die heterogene wijk kan wel het ideaal uit de jaren zeventig zijn, maar bewoners ervaren sterk botsende culturen lang niet altijd als ideaal, zelfs als bedreigend.*
- VAN DER SPEK: *Het opmerkelijkste effect van het arbeidsmarktprogramma in Woensel-West is het vertrek uit de buurt van de mensen die een baan hebben gekregen!*
- DE CEUSTER: *Ik heb in mijn jeugd veel geleerd van de confrontatie met de kakkers aan de ene kant en het tuig van richel aan de andere. De buurt heeft toekomst – ik zie dat aan de bewoners van het Oude Westen die niet weg willen, maar voor de buurt kiezen. Zij stellen de afstandelijke gewenning tot hun medebewoners, zoals Anderiesen en Reijndorp dat noemen, op prijs: een basishoogte van onderlinge vertrouwdeheid, gekoppeld aan individuele vrijheid. Van der Pennen benadrukt het belang van de woning als 'een veilige thuishaven' in dit soort ingewikkelde buurten.*
- RONCKEN: *Tussen twaalf nationaliteiten is het per definitie niet rustig wonen en je kunt er met de beste wil van de wereld niet een grote gezellige familie van maken. Reële overlast bestaat, mensen doen elkaar soms vreselijke dingen aan, denk aan herrie, hygiëne.*
- DE CEUSTER: *Dat kun je natuurlijk niet tolereren. Werk aan de winkel voor politie, de corporatie, etcetera. Vaak zijn er stilzwijgende overeenkomsten tussen botsende culturele opvattingen. 'Als jij je versterkers niet te hard zet, ga ik niet topless liggen zonnen', op die manier houden mensen rekening met elkaar zonder feitelijk contact te hebben.*
- VAN DER SPEK: *Van rustig wonen gaan mensen dood. Homogene buurten streef ik niet na, maar hoeveel heterogeniteit kan een buurt hebben, met die vraag worstel ik wel. Als overheid heb je een optie voor ogen van de ideale heterogene wijk. Alleen regelt de samenleving het zelf altijd wat anders.*

BEKNOPT LITERATUURVERZICHT ROND BUURTBEHEER

Rond het thema buurtbeheer en sociale vernieuwing is een vloed van literatuur op te sommen, maar enige schifting en ordening kan geen kwaad. Sommige publikaties zijn een must voor wie zich grondig in het onderwerp wil verdiepen. Enkele congressen en symposia van de afgelopen jaren over buurtbeheer hebben geresulteerd in informatieve publikaties. De sector volkshuisvesting heeft eveneens drifstig over buurtbeheer gepubliceerd, een kleine selectie daarvan kan de daarin vertegenwoordigde belangen belichten. Hetzelfde geldt voor al die gemeenten die een nota over beheer hebben uitgebracht. Nuttig is in ieder geval ook informatie over de praktijk van het buurtbeheer, in de vorm van pure beschrijvingen of van onderzoeksverslagen. Dit overzicht sluit af met de belangrijkste artikelen uit vakbladen, van de hand van enkele deskundigen. Alle literatuur is van recente datum.

Gui van Hooidonk

Standaardwerk

Gerard de Kleijn: **Grensverlegging; stadsvernieuwing, stedelijk beheer en revitalisering te Rotterdam**, Delft 1988.

R.P. Hortulanus en E.T. van Kempen (red.): **Sociaal beheer van buurten; leefklimaat, bewonersselectie en vormen van beheer**, Den Haag 1987. (Naast theoretische beschouwingen beschrijft dit boek de praktijksituaties in Geeren-Noord te Breda, in de Molenwijk te Den Haag, en in het Oude Westen te Rotterdam.)

Congressen/symposia

J. Smeets en W. de Hoop (red.): **De toekomst van stedelijk beheer**, Eindhoven 1986.

Loes van Delft en Hanneke van der Ven (red.): **Sociale veiligheid door ruimtelijk en sociaal beheer**, Delft 1989.

L.H. van Wijngaarden en J.J.M. van der Meer: **Spatial sciences; research in progress**, Amsterdam 1988.

Volkshuisvesting

Vele praktische informatie verschijnt regelmatig in *De Huurderskrant*, beleidsmatige artikelen in het *Corporatiemagazine*.

Hans Meusen: **Woningcorporaties en buurtbeheer**, De Bilt 1989.

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting: **De moeder/dochter constructie of hoe huurders baas in eigen huis kunnen worden**, Rotterdam 1987.

M. Stolwijk en H.D. Doets: **Beheer van woongebieden meer dan op de winkel passen**, Amersfoort 1987.

K. Snel (red.): **Woningcorporaties en stedelijk beheer**, Woningraad Extra 43, Almere 1988.

Gemeentelijke nota's

Gerard Brakkée: **Zelfbeheer in de woonomgeving**, Amsterdam 1990.

Tauw Infra Consult: **Nota stedelijk beheer Deventer**, Deventer 1988.

Gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling: **Buurtcultuur door zelfbeheer**, Den Haag 1987.

Ph. A. Idenburg e.a.: **Het nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief, rapport van de Commissie Sociale Vernieuwing**, Rotterdam 1989.

De praktijk van het buurtbeheer

W. Cornelissen en P. van Schilfgaarde: **De plaats van het bewonersbelang in de organisatie van de Kop van Zuid, advies aan het Rotterdams Instituut voor Bewonersondersteuning en de Bewonersorganisatie Feyenoord/Noordereiland**, Den Haag 1989.

Peter Welles en Fred Pals: **Werk door Maatwerk, wijkanalyse Oude Schil Deventer**, Amersfoort 1989.

Dienst Volkshuisvesting: **Een proeve van ecologisch buurtbeheer in de Roomolpolder**, Haarlem 1990.

Dienst Volkshuisvesting: **Wijkbeheerplannen**, Groningen 1990.

J.A.M. Koopman: **Effectief buurtbeheer. Hoe beheerders en bewoners samen de buurt leefbaar houden**, Den Bosch 1989.

Pieter van Haeften en Peter van Os: **Buurtbeheer 14x, voorbeelden + 31 tips voor buurtbeheerders**, Utrecht 1988. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer: **Nu aan de slag, zestien voorbeelden van buurtbeheer**, Zoetermeer 1990.

Bewonersorganisatie Spaarndammerbuurt: **Régie du Quartier, verslag van een studiereis**, Amsterdam 1988.

Grassroots Initiatives. A selection from *New Society*, London 1988.

Actuele discussies

Wil van de Leur: **Het adagium: sociale vernieuwing**, in *Mededelingen Opbouwwerk*, november 1989.

W. van Voorden: **Is sociale vernieuwing ook verbetering?** in *Sociaal Maandblad Arbeid*, januari 1990.

Frans Werts: **Sociale vernieuwing, gevleugeld begrip dat nog steeds stuurloos rondfladdert**, in *Binnenlands Bestuur*, 9 februari 1990.

Guikje Roethof: **Kunt u niet gewoon een stapje opzij doen? Het gekrakeel over sociale vernieuwing**, in *De Groene*, 7 februari 1990.

Jan Korterink: **Sociale vernieuwing en gemeenten**, in *Sociaal Bestek*, februari 1990.

Paul Kuypers, Han Lammers, Uri Rosenthal, Bouwe Olij, Peter Hupe, Karin Adelmund, J. Kamminga, Ph. Idenburg: **Sociale vernieuwing; kansen en risico's**, in *Binnenlands Bestuur*, januari en februari 1990.

START PROJECTENBANK SOCIALE VERNIEUWING

Na enkele maanden proefdraaien is op 19 januari 1991 de Projectenbank Sociale Vernieuwing officieel van start gegaan. Deze databank is één van de gemeenschappelijke projecten van het Landelijk Samenwerkingsverband Achterstandgebieden (LSA) te Den Haag en Werkgroep '2duizend te Amersfoort.

Wat staat er in de Projectenbank Sociale Vernieuwing?

De Projectenbank bevat projectomschrijvingen in de gemeenten die met Sociale Vernieuwing begonnen zijn. Van ieder project is doel, de doelgroep, organisatie, financiering en resultaat opgenomen. Verder is vermeld hoe informatie verkregen kan worden.

Voor wie is die Projectenbank Sociale Vernieuwing?

De Projectenbank bevat projectbeschrijvingen op verschillende terreinen van sociale vernieuwing en is dus zowel voor bewonersorganisaties, welzijnsinstellingen als voor gemeenten interessant.

Hoe is informatie uit de Projectenbank Sociale Vernieuwing te halen?

Iedereen die zich bezig houdt met sociale vernieuwing kan de Projectenbank raadplegen. Er zijn twee mogelijkheden:

- * Met een personal computer met een videotexprogramma en een modem (op de snelheid 1200/75) kan 24 uur per dag contact gezocht worden met de databank via telefoonnummer 033 - 753081.
- * Via het LSA in Den Haag kan ook toegang verkregen worden tot de databank en kan de informatie tevens op papier verstrekt worden.

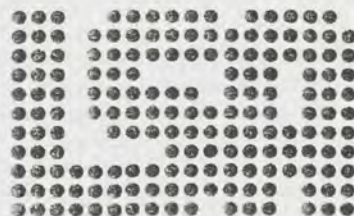
Wat gebeurt er verder?

De komende tijd zal het bestand van de Projectenbank uitgebreid worden. Ook zal aandacht worden besteed aan de verschillende convenanten die iedere sociale vernieuwings-gemeente met het Rijk heeft gesloten. Om het databestand met projecten sociale vernieuwing uit te breiden en up-to-date te houden worden er *correspondenten gevraagd* uit de verschillende sociale-vernieuwings-gemeenten. Verder zijn wij op zoek naar nieuwe partners die deze databank, ondermeer ook financieel, willen ondersteunen.

Voor meer informatie kan een folder over de Projectenbank Sociale Vernieuwing aangevraagd worden bij:

WERKGROEP '2DUIZEND

Praktijkonderzoek, projectadvisering, beleidsontwikkeling

landelijk
samenwerkingsverband
achterstandsgebieden

Fred Pals, Eric Opdam
Postbus 2000, 3800 CA Amersfoort
telefoon: 033-724224; fax: 033-751496

Henk Cornelissen, Clemens Roijackers
Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag
telefoon: 070-3804431; fax: 070-3809973

De Projectenbank Sociale Vernieuwing wordt mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van het ministerie van WVC, het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting.

Maart 1991, 10e jaargang Nummer

Rijksuniversiteit te Utrecht
"Bibliothec Centrum 11111111"

12 MAART 1991 SW

Mededelingen opbouwwerk

PCG-beleid versus
sociale vernieuwing

LSA bewonersdag
hartverwarmend succes

Bulletin Sociale Veiligheid

Dees de Wit start colleges

